

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

FELSEFE TARİHİ BİLİM DALI

JEAN BAUDRILLARD ve POSTMODERNİZM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa DİKMEN

BURSA – 2016

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

FELSEFE TARİHİ BİLİM DALI

JEAN BAUDRILLARD ve POSTMODERNİZM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa DİKMEN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Kasım KÜÇÜKALP

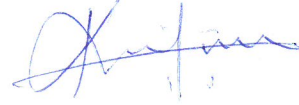
BURSA – 2016

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Felsefe Tarihi Bilim Dalı'nda 701421016 numaralı Mustafa DİKMEN'in hazırladığı "Jean Baudrillard ve Postmodernizm" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 11/07/ 2016 günü 10:00 – 12:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı/~~başarısız~~ olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

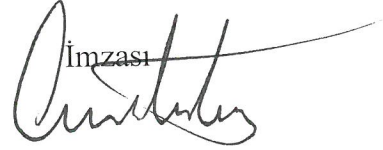
Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Doç. Dr. Kasım KÜÇÜKALP
Uludağ Üniversitesi

İmzası

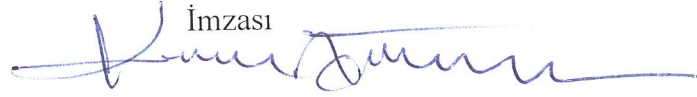
Üye
Prof. Dr. Bayram Ali ÇETİNKAYA
İstanbul Üniversitesi

İmzası

Üye
Doç. Dr. Kemal ATAMAN
Uludağ Üniversitesi

İmzası

11/07/2016.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum
“ Jean Baudrillard ve Postmodernizm” başlıklı
çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına
ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde
intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

TARİH VE İMZA

11/07/2016

M. Dikmen

Adı Soyadı: Mustafa DİKMEN

Öğrenci No: 701421016

Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Programı: Yüksek Lisans

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Mustafa DİKMEN
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı	: Felsefe Tarihi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: viii + 89
Mezuniyet Tarihi	: 11/07/2016
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Kasım KÜÇÜKALP

JEAN BAUDRILLARD VE POSTMODERNİZM

Artık her şeyin her yerde hazır olarak bulunduğu, bilginin artık sayfalarla değil, megabaytlarla ölçüldüğü, insanların üretmeden tükettiği, gerçeğin insanların kendileriyle olan diyaloglarından daha çok, hakikatin cep telefonları ve bilgisayarlara özgü kılındığı bir dönemde yaşamaktayız. Teknoloji ve kitle iletişim araçlarının enformasyon bombardımanı altında kaybedilen gerçeklik, her gün biraz daha anlamını yitirmektedir. Ontolojinin geri planda bırakılması ve epistemolojinin bir kritiğe tabi tutulması olarak niteleyebileceğimiz postmodernizm, toplumu ve düşünceyi derinden etkilemiştir. Postmodern dönemle birlikte, bilim, kültür, tarih, edebiyat, sinema, mimari, felsefe vb. alanlar birçok değişim ve dönüşüm geçirmiş ve felsefî manada 1970'li yıllardan sonra yeni bir döneme girilip girilmediği üzerinde çok çeşitli tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmaların başlatanı olmasa da postmodernin uygulayıcısı olarak Baudrillard karşımıza çıkmaktadır.

Baudrillard, Fransız bir filozof olarak içinde yaşadığı dünyayı anlamaya ve açıklamaya yönelik düşünceleriyle çokça saygı duyulan ve yine çokça eleştirilen bir figür olmayı başarmıştır. Düşünce hayatının ilk yıllarında Marksizme yakın dursa da, sonrasında kendi felsefe sistemini kurmuş ve felsefe dünyasına kendi kavramı olan “Simülakrlar ve Simülasyon”ları miras bırakmıştır.

Bu tezde öncelikle Baudrillard’ın düşünce dünyasında büyük bir öneme haiz olduğu düşünülen, kendisini anlamak için bize bir fırsat sunan temel kavramlarına değinildi. Sonrasında ise Baudrillard ve postmodernizm dilemmasını anlayabilmek için, postmodernizmin mahiyetine, temel karakterlerine ve hangi alanlarda ne gibi anlamlara geldiğini ve postmodern olarak görülen düşünürlerin fikirlerine yer verildi. Tezin odak noktası postmodernizmin arkeolojisi olmadığından postmodernizmle alakalı açıklamalar olabildiğince net olarak verilmeye çalışılsa da, postmodernizm varlığı gereği kolay anlaşılabilir bir şey değildir.

Anahtar Kelimeler: Jean Baudrillard, Felsefe, Postmodernizm, Modernizm, Simülakrlar ve Simülasyon, Hiper-gerçek.

ABSTRACT

Name and Surname : Mustafa DİKMEN

University : Uludağ University

Institution : Social Sciences Institution

Field : Philosophy and Religious Studies

Branch : History of Philosophy

Degree Awarded : Master

Page Number : VIII + 87

Degree Date : 11/07/2016

Supervisor : Doç. Dr. Kasım KÜÇÜKALP

JEAN BAUDRILLARD AND POSTMODERNISM

We live in an period that everything is ubiquitous, the information is not measured with meqabayt instead of page, when people consume without producing, when made specific reality to mobile phones and computers rather than the people's dialogue. Lost reality under the bombardment of information technology and mass media is losing its meaning a little more every day. Postmodernism can be classified a critical subject of epistemology and ontology to remain in the background, has deeply affected society and thought. With the postmodern period, science, culture, history, literature, cinema, architecture, philosophy and so on. areas have undergone a lot of change and transformation and philosophically in the 1970s after a variety of discussion is made on whether entered a new era. Baudrillard emerges as a practitioner of postmodern Although not started those discussions.

Baudrillard, to understand the world in which he lived as a French philosopher and respected a lot of thought to explain again and has managed to become a figure widely criticized. Thought that is close to Marxism in the early years of his life, after he set up his own system of philosophy and the has left legacy to world of philosophy its concept of "Simulacra and Simulations".

In our thesis firstly, we have addressed to the basic concepts that offers us an opportunity to understand itself and having a great importance in Baudrillard's thought in our opinion. Later on, have been mentioned the nature of postmodernism, what they refer to it as the main characters and what areas and ideas are seen as postmodern thinkers in order to understand the dilemma Baudrillard and postmodernism. Our thesis is not that because postmodernism archeology, explanations relevant to postmodernism given to it as clearly as, due to the presence of postmodernism it is not something that can be understood easily.

Key Words: Jean Baudrillard, Philosophy, Postmodernism, Modernism, Simulacra and Simulations, Hyper-real.

ÖNSÖZ

İnsanoğlu modernizmle birlikte, maddi açıdan büyük bir refaha ereceğini, aklın rehberliğinde tüm karanlıklardan kurtulacağını vehmetmiştir. Aklın araçsallaştırılması ve doğaya hükmedilmesinin neticesinde insanlık bir felaketin kıyısına sürüklenmiştir. Bu felakete sürüklenmede, insanlara bütüncül bir özgürleşim alanı yaratacağını düşünen modernizm, başat bir rol oynamıştır. Modernizmin artık, özgürleşim, refah, sağlık vb. şeyleri sunamayacağını düşünen entelektüellerden bazıları bu raddede yeni bir döneme girildiğini, bunun da modernizmden rijit bir kopuş olduğunu düşünmektedirler.

Çalışmanın konusunu, yukarıda ifade edilen kopukluğun ve ayrışmanın neticesi ve yeni bir dönem olarak karşımıza çıkan postmodernizm ve postmodernizmin en hararetli kişiliklerinden olan Jean Baudrillard oluşturmaktadır. Bunun sebebi ise, Jean Baudrillard'ın postmodernizmle ilişkilendirilmesi bakımından üzerine yapılan çalışmaların çok az olmasıdır. Baudrillard'ın seçilmesinin bir diğer nedeni de, kopuşun tam ortasında doğmuş olması ve modernizmden postmodernizme geçişi hem izleyen hem de betimleyen bir kişilik olmasıdır.

Bu tezin ortaya çıkmasında her daim bana destek olan, inanan ve cesaret veren danışmanım Sn. Kasım KÜÇÜKALP hocama, bana, ben dördüncü sınıfa giderken “Muhammed (a.s) kimdir” sorusunu sorup, sonrasında ise kolumdan tutarak beni kitapla tanıştıran ve bana yepyeni bir dünyayı aralayan dayım Mehmet ÜZEL'e, hayatım boyunca benden desteklerini esirgemeyen Anne, Babam ve Kardeşime, odasına her girdiğimde yüzümüzde bir tebessüm belirten Doç. Dr. Kemal ATAMAN hocama, üniversite yıllarımı anlamlı kılan, kitabın ve hocalığın ne demek olduğunu hâl diliyle anlatan Prof. Dr. Hanefi PALABIYIK hocama, ben daha on yaşımdayken ahirete irtihal eden ama sevgisini şu an bile kalbimde hissettiğim Anneanneme, tüm torunları arasında en çok beni seven o kocaman yürekli kadın Babaanneme, akademiye girmemde büyük teşvik ve destekleri olan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Bayram Ali ÇETİNKAYA ve dekan yardımcımız Yrd. Doç. Dr. Hasan MEYDAN'a, kardeşim Ahmet Bedri YAVUZ'a ve son olarak da eşim Fatmanur DİKMEN'e teşekkür etmek isterim.

Mustafa DİKMEN, ZONGULDAK, 2016

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BAUDRILLARD'IN FELSEFİ DÜNYASI

1.1. Jean Baudrillard ve Felsefesi	4
1.1.1. Anahatlarıyla Baudrillard Düşüncesi.....	7
1.2. Jean Baudrillard Felsefesinin Anahtar Kavramları.....	13
1.2.1. Nesne.....	13
1.2.2. Kötülük.....	17
1.2.3. Gerçeklik.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

POSTMODERNİZM

2.1. Postmodernizmin Mahiyeti	22
-------------------------------------	----

2.1.1. Modernizmden Postmodernizme Geçiş	22
2.2. Postmodernizm.....	29
2.2.1. Postmodernizmin Felsefi Manada Kurucusu: Jean François Lyotard.....	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JEAN BAUDRILLARD ve POSTMODERNİZM

3.1. Baudrillard'ın Modernizm ve Aydınlanma Dönemi'ne Bakışı.....	52
3.2. Baudrillard'ın Postmodernizmi	60
3.2.1. Simülakrlar ve Simülasyon	73
3.2.2. Toplumsalın Sonu	78
SONUÇ.....	81
KAYNAKÇA	84

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.e	Aynı eser
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
p.	Page
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayısı
Vb.	Ve benzeri
Vd.	Ve devamı
V.	Volume

GİRİŞ

Jean Baudrillard, postmodernizm için çok önemli bir filozoftur. Postmodernin ne olduğuna dair tartışmaların had safhada olduğu bir dönemde o, düşünceleriyle ve yazdığı eserlerle postmodernizmin “baş rahibi” ilan edilmiştir. Kendisi ilk olarak sosyoloji formasyonu almış olsa da, kendisinin bir sosyolog olmadığını, bunun aksine “kuramsal bir terörist” ya da bir “metafizikçi” olduğunu ifade eder. Baudrillard’ın ülkemizde tanınması, yazdıkları üzerine tez ve makalelerin yayınlanması çok geç bir dönemde olmuştur. Fakat günümüzde Baudrillard’ın birçok kitabı dilimize çevrilmiş ve hakkında, gerek tez gerekse makale ciddi bir literatür oluşmuştur.

Baudrillard’ın temel nosyonunu belirleyen şey toplumun içinde felsefe yapmasıdır. Topluma ve toplumsala, kültüre, sanat ve mimariye, üretim ve tüketim alışkanlıklarımıza ve medyaya dair fikirlerinin kaynağı her zaman gündelik hayat olmuştur. Baudrillard’ın, kendi döneminin felsefi ve sosyolojik akımlarını oldukça iyi özümsemiş olması çağdaş felsefede ayrıcalıklı bir yerinin olmasını sağlamıştır.

Baudrillard’ın yetiştiği döneme baktığımızda ise, Fransa’da felsefi manada bir çeşitlilik görmekteyiz. Bu da onun fikri yelpazesinin neden bu kadar çeşitli olduğu konusunda bize ipuçları vermektedir. Örneğin Barthes’ın semiyoloji kuramı, Lefebvre’nin gündelik yaşam eleştirisi, Marksizm, Nietzsche felsefesi düşünürün en çok etkilendiği düşünceler olarak karşımıza çıkmaktadır. Metodu reddeden, yöntemsizliği savunan Baudrillard, düşüncelerini açıklarken çok değişik alanları birbirleriyle ilişkili hale getirmiş ve bu alanları birbirleriyle uyumlu hale getirmeyi başarabilmiştir. Fizik, sinema, biyoloji, tıp, felsefe, ilahiyat ve göstergebilim, Baudrillard’ın bir metinde bir araya getirmeyi başardığı alanların başında gelmektedir.

Baudrillard, önceleri bir postmodern olarak anılmasına karşı çıkar ve postmodernizm kavramının bir anlamı olmadığını iddia eder. Fakat Marksizmin temel argümanlarından sıyrılıp, topluma ve toplumsala dair açıklamalar yapmaya başladığı dönemlerde postmodern dönemin artık var olduğunu kabul etmektedir. Buna ek olarak, bu “kabul etmenin” peşi sıra, Baudrillard oluşan yeni toplumu tavsif ve tazvih etmeye koyulur ve yeni toplumu “Tüketim Toplumu” olarak isimlendirir.

Baudrillard, postmodernizmin felsefi manada ne anlam ifade ettiğini, temel dinamiklerinin neler olduğunu dile getirmektedir ve postmodernizmin kuramcısı olmanın yanı sıra, postmodernizmin felsefi manada uygulayıcısı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Simülakrlar ve Simülasyon adlı kuramı ve kitabıyla, felsefe dünyasında oldukça ses getirmiş, Körfez Savaşı'nın sanal bir savaş olduğunu iddia ederek de tüm eleştirileri üzerine çekmiştir. Oysa Baudrillard bu savaşta kimsenin ölmediğini, yaralanmadığını ya da tam manasıyla bir savaş olmadığını söylememektedir. O, gerçek/hakiki manada bir savaşın olmadığını, çünkü bize ulaşan görüntülerin “arşiv” görüntüleri olduğunu, bunun da bir savaşı aktarmaktan ya da aksettirmekten daha çok, bir savaş simülasyonu oyunu olduğunu söylemektedir.

Bu tezin esas amacı, Baudrillard'ın düşünce sistemi çerçevesinde katkılarını ortaya koymak ve onun postmodernizme ne gibi katkılarının olduğunu açığa çıkarmaktır. Bu tezin temel problemi ise postmodernizm ile Baudrillard arasında ne gibi ilişkiselliğin bulunduğunu ortaya koymaktır.

Tez çalışması “Baudrillard'ın Felsefi Dünyası”, “Postmodernizmin Mahiyeti” ve “Jean Baudrillard ve Postmodernizm” olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölüm Baudrillard'ın postmodernizmi hangi kavramsal aparatlarla ele aldığını anlama ve Baudrillard düşüncesini açıklama açısından bir zemin oluşturmaktadır. Yine bu bağlamda onun düşünce sisteminde etkin olan düşünürler ve düşünce akımları açıklanmış, onun felsefesini oluşturan temel kavramlara bir girizgâh yapılmış ve böylece Baudrillard düşüncesinin temel dinamiklerinin anlaşılması kaygısı güdülmüştür.

Çalışmanın ikinci bölümünde, postmodernizmin genel karakteristikleri verilmiştir. Bilindiği üzere, her disiplin için farklı bir postmodernizm tarihi belirlemek mümkündür. Örneğin, tarih disiplini açısından postmodernizm kavramı İkinci Dünya Savaşı'na kadar geri gitmektedir. Edebiyat alanında ise, postmodernizm sözcüğü 1950'li yıllara kadar geri gider. Lakin felsefi anlamda postmodernizm, 1970'li yılların sonuna doğru ortaya çıkmıştır. Çalışma açısından önemli olan dönem de bu tarihtir. Lyotard ile başlatılan –felsefi manada- postmodernizm, gerek klasik gerek modern anlamıyla hakikatin metafiziksel temellendirilmesi çabalarına karşı çıkan karakteriyle

söz konusu metafiziklerin epistemolojik olarak haklılaştırılmasının imkânsızlığına vurgu yapar. ontoloji sorununun yerine epistemolojik sorunsallarla ilgilenmekte ve bu sorunsallara dair çözümlerler yapmaktadır.

Yine bu bölümde, postmodernizmin düşünürlerce hangi perspektiflerden ele alındığı, farklı düşünürlerin postmodernizm üzerinde yaptığı tartışmaların izahı amaçlanmıştır. Ayrıca postmodernizmin, modernizmden temel bir kopuşa mı yoksa modernizmin devamı niteliğinde bir karakteri haiz olduğu sorusu da tartışılmış ve bu konuya dair de bir açıklama yapılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise postmodern düşüncenin en önemli düşünürlerinden biri olan Baudrillard'ın postmodernizmi nasıl tanımladığı ve postmodern düşünceye dair görüşleri ele alınmıştır. Baudrillard, felsefesini önce nesnel sistemleri üzerinde durarak oluşturmaya başlamıştır. Sonrasında ise bu düşünceden yavaş yavaş koparak, toplumsal ve toplumsala ait alanları inceleme konusu edinmiştir. Ayrıca bu bölüm, postmodern düşünce için çok önemli kavramlardan biri olan “Simülakrlar ve Simülasyonlar”ın da izahatını muhtevidir.

Simülakr kavramı onun felsefe sisteminin en kilit kavramıdır. Çünkü Baudrillard, postmodern dünyanın kendine sanal bir gerçeklik inşa ettiğini ve Tanrı'nın ölümünün ardından postmodern dönemle birlikte gerçekliğin de öldüğünü iddia eder. Gerçekliğin ölümünden kaçışın iki türlü olabileceğini söyler ve bunlardan birincisi “bütünsel gerçeklik”, yani tüm yan ve farklı anlamları yadsıyıp dünyanın anlamını tek bir anlama indirgemek ve diğeri de “ikili biçim”dir. İkili biçim ise, gerçeğin kendisine ait olan ve asla tersine çevrilemez olan gidişe has bir tersine çevrilebilir olan bir süreçtir.

Tezin inşa edilme sürecinde, genel olarak postmodern literatür taranıp dikkate alındığı gibi Baudrillard üzerine yazılmış birincil ve ikincil kaynaklara da bilhassa başvurulmuştur. Baudrillard'ın tüm eserleri incelenmiş olup, onun temel kavramları, postmodernizme dair görüşleri, postmodern düşünceyi hangi kavramlarla ele aldığı gibi konular irdelenmiştir. Sonrasında ise, postmodernizmin neliğini açıklayan kitaplar ve makaleler incelenmiş, en son olarak da Baudrillard'a dair yazılan kitap ve makaleler taranmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAUDRILLARD'IN FELSEFİ DÜNYASI

1.1. Jean Baudrillard ve Felsefesi

Baudrillard'ın kendi hayatı hakkındaki bilgiler gerçekten çok kısıtlıdır. Onun hakkında bilinenler, kendisi bir düşünür olarak tanınana dek oldukça azdır. Bu açıdan, bildiğimiz şeylerin başında 1929 yılında Reims kasabasında yarı köylü yarı şehirli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldiğidir.¹ Her ne kadar klasik felsefe açısından kendini yeterli görmese de, Alman filozoflarını ve özellikle Nietzsche'yi çok iyi analiz etmiştir.² Bunda Sorbonne Üniversitesi'nde Almanca okumasının oldukça büyük payı vardır. Onun teknik ve teknoloji eleştirisinde, yaşadığı çağın en önemli göstergesinin, özne değil de nesne olduğunu iddia etmesinde ve bu konuya yoğunlaşmasında Fransız ekolünün olduğu kadar Alman ekolünün de etkisi yadsınamaz.

Jean Baudrillard, tek bir düşünce akımı, siyasi parti, toplumsal harekete nispet edilemeyen kendine özgü bir düşünürdür. Baudrillard, bilimsel terminolojiyi kullanırken oldukça rahat davranmıştır ve bu neden sadece kendi alanına yönelmediği sorununu ya da diğer bilim dallarına ilişkin terminolojiye ne kadar hâkim olduğu sorusunu akıllara getirmektedir. Fakat o, bu terminolojiyi kendi düşünceleri için çok dikkatli bir şekilde kullanmıştır. Baudrillard, yalnızca bilimler içinde birtakım devrimler olduğu fikrini kabul etmekle kalmayıp, aynı zamanda kültürel çözümleme için bu devrimlerin önemli sonuçlarını da ortaya koyan düşünürlerden biridir.

Düşünce hayatının erken döneminde Nietzsche üzerine bir tez yazması³, taşrada Almanca öğretmenliği yapması ve akademiye geçtiğinde Lefebvre ile Barthes'ın etkisinde kalması felsefî manada zengin bir birikime sahip olmasını sağlamıştır.

¹ Mike Gane, *Radikal Belirsizlik*, (çev. Ali Utku, Serhat Toker), İstanbul, De Ki Yayınları, 2008, s. 19.

² L'Yvonnet ile Söyleşi, *Bir Parçadan Diğlerine*, (çev. Yaşar Avunç), İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2005, s. 8.

³ Gane, a.g.e., s. 34.

Barthes'ın göstergebilim metodunu kendi felsefesi içinde yeniden oluşturan Baudrillard nesnelere yönelik çözümlerinde söz konusu metodu kullanmıştır. Bunu, nesnelere çözümlenmesi noktasında kullanmıştır.⁴

Baudrillard, ilk dönemlerinde Batı düşüncesinin rasyonalist kültürünü çözümlmeye girişmiştir, lakin ilerleyen dönemlerde sembolik kültürlerle tanışması, ona kendi felsefesini oluştururken bu sembolik kültürlerin havzasında yer alan semboller, değerleri ve kavramları kullanma imkânına sahip olma şansını vermiştir.⁵

Roland Barthes ve Henri Lefebvre gibi dönemin iki önemli hocasından ders alması, onun semiyoloji ve gündelik yaşamdaki nesnelere inceleyebilmesi açısından çok etkili olmuştur. Bu düşünürlerin sistemlerini, kendi düşünce sistemini oluştururken kullanan Baudrillard, kendini bir yere bağlı hissetmemiştir. Belli bir kategorilendirmeye tabi tutulması çok zor olan Baudrillard, yirminci yüzyılın ikinci yarısında hâkim olan felsefi geleneklerden fenomenoloji ve varoluşçuluk akımlarından da oldukça etkilenmiş ve postmodernizm post-yapısalcılıkla da ilişkilendirilmiştir.⁶ Lefebvre ve Barthes'tan önce etkilendiği isimlerin başında, Sartre ve fenomenolojinin kurucusu olan Husserl gelmektedir. Bu etki alanları ona felsefi sistemini kurmada, günlük yaşamı ve nesnelere inceleme olanağı sunmuştur. Gottdiener'a göre Baudrillard, Roland Barthes'ın kuramını bir üst noktaya taşıyarak, medyanın gündelik yaşamımızı, kapitalizmin meta-anlatılarıyla birlikte doldurmakta olduğunu ve gerçekliğin dünyamızdan çekilip gitmesine yol açtığı tezini ortaya atmıştır.⁷

Lefebvre için gündelik, çalışma ve boş zaman arasındaki düalist biçimin ya da sahte bir özgürlük alanı yaratması açısından modernite, gerçekliği yanılsamaya dönüştüren bir manipülasyon sürecidir. Ona göre gündelik olanın mantığını kavramak için önce gündelik yaşamın ayartıcı pratiklerin anlaşılması, sonrasında ise bireysel bilincin kendi hakkında yorumlarda bulunabileceği diyalektik aklın inşa edilmesi

⁴ Gane, a.g.e., s. 35.

⁵ Gane, a.g.e, s. 36.

⁶ James Walters, *Baudrillard and Theology*, T&T Clark Publishing, London, 2012, p. 12.

⁷ Mark Gottdiener, *Postmodern Göstergeler*, (çev. Ülkü Doğanay-Erdal Cengiz), Ankara, İmge Kitabevi, 2005, s. 42.

gerekmektedir. Lefebvre'ye göre üreten/üretici mekanizmanın anlaşılması, bireyin kendisine olan saygısını yitirmesine sebep olmaktadır.⁸

Barthes'ın göstergebilim kuramına bakıldığında, göstergebilimin temellerinin İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure tarafından atıldığını söylemek mümkündür. O eserinde, göstergebilimi, göstergelerin toplum yaşamı içindeki durumunu inceleyen bir bilim dalı olarak ifade etmiştir.⁹ Barthes ise dilbilimsel çözümlenmeden göstergebilimsel çözümlenmeye geçerken düzanlam, yan anlam, üst dil gibi gösterge düzlemlerinden yararlanmıştır. Bu üç anlamlama dizgesi de gösteren ve gösterilen dizgesine sahiptir.¹⁰ Baudrillard bu iki filozofun düşüncelerini kendi sistemi için yeniden kurgulamıştır.

Postmodern düşüncenin başat fikirlerinden olan “yöntemsizliği” ve “disipliner olmamayı” seçen Baudrillard, totalleştirici/evrenselleştirici bir felsefi sistem içerisinde anlaşılabilir.¹¹ Toplumsalı yeniden ele alan ve düşün sistemini bu noktadan hareketle kuran Baudrillard, toplumsalın da artık özne gibi son bulduğunu düşünmektedir. Onu bu düşünceye iten şey ise, ontolojiye dair soruşturmaların artık yankı bulmaması, epistemolojik haklılaştırma probleminin ortaya çıkması ve dönemin yaşamış olduğu nihilizm tecrübesidir denilebilir.

Baudrillard, felsefi olarak Batı'nın kendi düşüncesi ya da aklını tek hâkim paradigma olarak dayatmasına karşı çıkmakta ve bu düşünceyi çokça eleştirmektedir. Buna rağmen Baudrillard'ın en çok eleştirildiği nokta, merkeze Batı düşüncesini alarak analizler yapması ve dünyanın geri kalanıyla ilgilenmediğidir. Önceleri emek ve üretimin daha ahlaki bir temel üzerine kurulu olduğunu, fakat günümüzde artık neredeyse yok etmek için tükettiğimizi ve bir tüketim hastalığına tutulduğumuzu düşünen Baudrillard'ın, düşünceleri kolay görünmesinin aksine, oldukça çetrefillidir.

⁸ Hüseyin Köse, “Lefebvre ve Modern Dünyada Gündelik Hayat”, *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 27, 2008, s. 24

⁹ Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, (çev. Berke Vardar), İstanbul, Multilingual Yayınları, 1998, s. 46.

¹⁰ Ufuk Bircan, “Roland Barthes Ve Göstergebilim” *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S. 26, 2013 ss. 17-41, s. 25.

¹¹ Gane, a.g.e., s. 35.

Bu yüzden hem kendi döneminde hem de günümüzde oldukça yoğun eleştirilere tabi tutulmuş ve uzun bir süre bu eleştirilere cevap vermek durumunda kalmıştır.¹²

Sibernetiğin ve teknolojinin çok ileri bir seviyeye gelmesi sonucu Baudrillard'ın düşünceleri daha bir önem kazanmıştır. Meta-anlatıları kıyasıya eleştiren Baudrillard, bu açıdan Nietzsche'nin put kırıcı felsefesinin temsilcilerinden biridir denilebilir. Baudrillard, modernite ve sonrasını eleştirirken birçok farklı alandan ve disiplinden yararlanmış ve böylece günlük hayatın kılcal damarlarına da nüfuz etmiş birçok konuyu ustalıklarla ele almıştır. Modernizmi ve onun getirilerini eleştirmesi sebebiyle her ne kadar kendisi ilk zamanlarda kabul etmese de, kendisini postmodern bir kuramcı olarak nitelendirmek mümkündür. Özellikle evrensel akla ve pozitivistin tek gerçekliğine karşı durmuş olmasıyla bu sıfatı hak etmektedir.

1.1.1. Anahatlarıyla Baudrillard Düşüncesi

Postmodern dönemi ve düşünceyi Lyotard gibi derinlemesine inceleyen bir diğer düşünür de Baudrillard'dır. Dönemin entelektüelleri, düşünce sistemini kurarken Marksizmin etkisi oldukça fazla hissedilmekte olsa da¹³, erken dönem Baudrillard'ın düşüncesini şekillendiren ilk kişinin Nietzsche olduğu söylenebilir. İlk zamanlarında çok yoğun Nietzsche okumaları yapan Baudrillard, Nietzsche'yi, bir ana damar olarak değil, daha çok kendi düşüncelerini şekillendirirken onu besleyen bir kaynak olarak okumuştur. Nietzsche'nin felsefe tarihindeki yerinin çok büyük olduğunu ifade eden yazar ondan çokça istifade ettiğini fakat bunu felsefesinin daha görünür olması için kullanmadığını söylemiştir.¹⁴ Kendisinin, ilk zamanlarda nesnelere ait sistemlere takıntılı bir haleti ruhiyeye büründüğünü vurgulayan Baudrillard, bu durumun bütün felsefesi için geçerli olduğunu ifade etmiştir. Çünkü Baudrillard, günümüz toplumunun anlaşılabilmesi için öznenin merkezden uzaklaştırılması gerektiğini, daha iyi

¹² Örneğin dönemin en önemli filozoflarından olan Foucault'ya dair olumsuz yargısı ve Körfez Savaşının bir simülakr olduğunu iddia etmesi türünden olaylar Baudrillard'ın, çok sert bir şekilde eleştirilmesine ve hatta *Foucault'yu Unutmak* adlı eseri yüzünden oldukça uzun bir süre akademide yükselememesine sebep olmuştur.

¹³ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, Say Yayınları, 2015, s. 1280.

¹⁴ L'yvonnet, *Bir Parçadan Diğerine*, s. 9.

çözümlemeler için bunun şart olduğunu düşünmektedir.¹⁵ Kendi dilini oluştururken akademik üslubun ya da deneme üslubunun dışında şiirsel bir dil de kullanan Baudrillard, dille kavramsal bir ilişki kurmak yerine, bilinçdışı ya da şiirsel bir dili tercih etmektedir. Öğrencilik yıllarında Durumcular (Sitüasyonistler) tarafından oldukça yoğun eleştirilere maruz kalan¹⁶ Baudrillard'ın, Lefebvre'ye yakınlaşmasının sebebi, onun militarist ya da solcu olması değil, aksine Lefebvre'nin daha çok gündelik yaşamla ilgilenmiş olması ve bunun kendi düşüncesi açısından önemli olmasıdır. Bunun bir diğer tipik örneği ise Roland Barthes ile olan ilişkisidir. Ona göre her şeyi toplumsal olarak görmek, toplumsalın bu noktada bittiğinin göstergesidir.¹⁷

Baudrillard'ın, düşünce sistemini kurarken Marksizm ve onun araçlarından oldukça etkilendiği söylenmektedir. Fakat erken dönem Baudrillard, toplumu anlama ve sosyolojik çözümlemeler açısından, her ne kadar Marksizmin araçlarından faydalansa da, onun tam anlamıyla bir Marksist olduğunu söylemek mümkün değildir. 1960'lı yıllardan başlayarak 1970'li yılların ortasına kadar tüketim toplumu, tüketim nesnelere, nesnelere sistemleri gibi düşüncelerle iştiğal olan Baudrillard, gündelik hayatın içindeki sistemlerin insanlar üzerindeki yansımalarını incelemeye çalışmıştır. Ona göre modern toplumun anahtar kavramı üretim iken, postmodern toplumun anahtar kavramı tüketimdir. Baudrillard, özne-nesne diyalektiğini ele aldığı eserinde¹⁸ nesnelere ihtiyaçları, arzuları ve davranışı nasıl ve ne şekilde manipüle ettiğini göstermeye çalışmıştır.¹⁹

Baudrillard'ın ilk kitabı ve ikinci kitabı Marksizmin teorik boyutlarının izlerini taşır. “*Tüketim Toplumu*” adlı eserinde, nesnelere bir tüketim toplumu olarak örgütlenmesini incelerken, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri* adlı eserinde ise, Marksist ekonomi politikası göstergebilim ve yapısalcılıkla mezcetmeye

¹⁵ L'yonnet, a.g.e., s. 11.

¹⁶ L'yonnet, a.g.e., s. 28.

¹⁷ L'yonnet, a.g.e., s. 74.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Jean Baudrillard, *Nesnelere Sistemi*, (çev. Oğuz Adanır, Aslı Karamollaoğlu), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2014.

¹⁹ Steve Best & Douglas Kellner, *Postmodern Teori*, (çev. Mehmet Küçük), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011, s. 148.

çalışır.²⁰ Ancak bu eserlerden sonra Baudrillard, Marksizm'den yavaş yavaş uzaklaşmıştır.

Baudrillard, nesnelere sistemini Marksist bir perspektiften ele alırken, düşüncesinin erken dönemlerinde toplumsal, Frankfurt okulunun da etkisiyle yeniden düşünmüş ve toplumsala dair yeni teoriler ortaya atmıştır. Onun önceki düşüncesinde etkili olan semiyoloji ve sosyoloji gibi disiplinlerle ilgisi daha çok hocalarından miras kalmış ve özellikle de semiyolojiye duyduğu ilgi, Barthes'la başlayan akademikleşmenin sonunda nihayete ermiştir. Ayrıca o, nesnelere çözümlemesi bakımından Barthes'ın göstergebilimsel düşüncesini oldukça fazlaca kullanmıştır. Baudrillard kendi deyişimiyle oluşturmuş olduğu kuramını radikal teori ya da patafizik olarak nitelendirmiştir. Ayrıca kendisini de "kuramsal terörist" olarak lanse eden²¹ Baudrillard, önceleri postmodern, postmodernist veya postmodern düşüncenin başrahibi olarak addedilmesini asla kabul etmemiştir. Çünkü erken dönem Baudrillard düşüncesinde dönem olarak postmodern ya da kavram olarak postmodernin hiçbir anlamı olmadığını, hatta onun "hiçbir şey" olduğunu dile getirir.

Felix Guattari ile Fransız-Çin Halk derneğini kurdukları için Maocu uşak olarak yaftalanan²² filozof, *Nesneler Sistemi* adlı eserden sonra *Tüketim Toplumu* adlı eserinde, toplumsal mekanizmanın artık üretimde başrol oynamadığı, kapitalist sistemlerle birlikte bu başrolün tüketime kaydırıldığı görüşünü ortaya koymuştur. Sonraki eserleri olan *Göstergenin Ekonomi Politikine Eleştirel Bir Bakış ve Üretimin Aynası'nda* Marksist bakış açısını terk ederek kendi düşünce sistemini kurmaya doğru bir eğilim içerisine girmiştir.

İkinci dönem ya da sonraki dönem olarak adlandırabileceğimiz dönemde Baudrillard, daha çok toplumsala, toplumla ilgili olan şeylere dönmüş ve felsefesini bu yönde kurmuştur. Bu dönemde, onun yararlandığı kaynaklar oldukça farklılık göstermektedir. O, "Kafka, Orwell ve McLuhan'ın düşüncelerini mantıksal sonuçlarına

²⁰ Jean Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, (çev. Oğuz Adanır), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2009.

²¹ Ahmet Dağ, *Ölümcül Şiddet*, İstanbul, Külliyyat Yayınları, 2011, s. 79.

²² L'Yvonnet, a.g.e., s. 28.

taşır.”²³ Yanılsama ve gerçeğin, hakikat ile yalanın artık birbirinden ayırt edilmez bir hale geldiğini düşünen Baudrillard, yeni dönem ve toplumu “Simülasyonlar ve Simülakrlar” yoluyla anlatmayı seçmiştir. İmaj, moda, kültür, tüketim, bilgi ve madde arzusunun neredeyse her şey manasına geldiği toplumda mesajdan bahsetmek mümkün değildir. Bu açıdan toplum ve toplumsal denem olgu, ona modernitenin düşünürleri tarafından izafe edilen gerçeklik türüne sahip değildir.²⁴ Marksist bakış açısını terk ettikten sonra Baudrillard, felsefî düzlemini, kendi kavramları ve kendi düşünceleri ile oluşturmaya başlamıştır. Baudrillard’ın geç dönem üslubunu ikmâl eden şey de “*Simülakrlar*” kavramıdır. Bu kavram Baudrillard’ı bir sosyolog olmanın yanında, bir filozof olarak görmenin de mümkün olduğu düşüncesini doğurmuştur.

Baudrillard açısından simülasyon, “bir köken ya da gerçeklikten yoksun gerçeğin modeller aracılığıyla türetildiği “hiper-gerçeklik”e karşılık gelir. Simülasyon, gerçekliğe kısa devre yaptırarak onu göstergeler aracılığıyla yeniden üretir.”²⁵ En sade biçimiyle söyleyecek olursak simülasyon, olmayan bir şeyi var gibi göstermektir.²⁶ Baudrillard, dünyayı simülasyon aracılığıyla anlamak ve yorumlamak, geç kapitalizmin kültürel mantığını kavramak ve “postmodern durumu” yeterince kavrayabilmek için bu sistemi oluşturmuştur. Bu noktadan sonra görüşlerine sıkça başvuru yapılan, postmodern düşüncenin kurucularından biri sayılan düşünür, evrendeki realitelerin yerini simülakrların aldığını düşünmektedir.

Filozof bu dönemde toplumsalı ele alırken epistemolojik kırılmaları ele almanın yanı sıra, bir de düşüncesini daha çok felsefî hale getirmiş ve etkilendiği düşünürlerin düşüncelerinin toplamı durumuna gelmiştir. Baudrillard, ikinci dönem üslubunu oluştururken sadece toplumsalı irdelemekle kalmamış ayrıca seçkin bir Batı düşüncesi analizi ve eleştirisi de yapmıştır. Postmodern teorisyenlerin hepsinin yaptığı gibi, Baudrillard da kendi postmodern teorisini, modern teorinin analiziyle ilişkilendirmektedir.²⁷ Madan Sarup’a göre, Baudrillard’ın simülakr

²³ Robert Hollinger, *Postmodernizm ve Sosyal Bilimler*, (çev. Ahmet Cevizci), İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2005, s. 197.

²⁴ Hollinger, a.g.e., s. 198.

²⁵ Müslüm Turan, *Postmodern Teori*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2011, s. 171.

²⁶ Oğuz Adanır, *Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler*, İstanbul, Hayal Et Kitap Yay., 2008, s. 13.

²⁷ Best & Kellner, a.g.e., s. 141.

kavramsallaştırmasının üç dönemden oluştuğunu söylemek mümkündür: Erken modernlik, modernlik ve postmodernlik.

Erken modernlik: Rönesans'la başlayıp Sanayi Devrimi'ne kadar uzanan zaman dilimidir. Toplumda belirli statüler vardır ve bu statülerin değişmesi imkânsızdır. Bu tür toplumda şeyler açık seçiktir ve böyle olduğu için bireyin konumu da sabittir.

Modernlik: Sanayi Devrimi ve sonrası simülakrların ikinci evresini oluşturur. Feodal toplumda var olan bireyin merkezî konumu burjuva sınıfının ortaya çıkmasıyla yıkılmıştır. Modern dönemde artık sinema ve fotoğraf vardır. Oysa erken modern dönemde ayrıcalıklı konuma sahip olan resim ve tiyatro bu konumunu kaybetmiştir.

Postmodernlik: Baudrillard'ın içinde yaşadığımız evreni nitelediği son evre postmodern dönemdir. Bu dönem, II. Dünya Savaşı ile başlamıştır ve iktidar simülakrı, Marxçı siyasal ekonomiden yapısalcı göstergebilime aktarılmaya başlanmıştır. Marx'ın Kapital'inde özsel bir alan olarak düşünmediği reklamcılık, medya, enformasyon ve iletişim ağları artık özsel birer alana dönüşmüştür.²⁸

Baudrillard'a göre değiş-tokuş, ilkel toplumlarda değer olarak kaydedilmemiş bir işlemle yürütülmektedir. Değer, kullanım değeri ile mübadele değeri arasında ayırım yapılan kapitalist toplumda ortaya çıkmaktadır. Bu noktadan sonra değeri belirleyen ve onu tahkim eden şey ekonomi politiğin yasalarıdır. Baudrillard ilk eserlerinde simgesel toplumlar ile üretim toplumları arasında bir ayırımın var olduğunu iddia etmekte ve Marksist tarih felsefesini reddetmektedir.²⁹

Bu dönemde Baudrillard, Foucault'yu “unutmak ister”³⁰ ve, Foucault'yu postmodern dönemece giremeyip klasik cinsellik ve iktidar formülüne takılıp kalmış olan bir teorisyen olarak yorumlar.³¹ Baudrillard, bir postmodern simülasyon çağında, toplum teorisinin klasik göndergelerinin ortadan kalktığı bir modeller, kodlar,

²⁸ Madan Sarup, *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*, (çev. Abdülbaki Güçlü), Ankara, Bilim ve Sanat, 2004, s. 232.

²⁹ Best & Kellner, a.g.e., s. 143-144.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Jean Baudrillard, *Foucault'yu Unutmak*, (çev. Oğuz Adanır), İstanbul, Doğu Batı Yayınları, 2013.

³¹ Best & Kellner, a.g.e., s. 153.

enformasyon ve medya tarafından belirlenme çağında, Foucault'nun teorisinin eskimiş olmasından ötürü, Foucault'yu unutmamızı önerir.

Çaresiz Stratejiler'de Baudrillard, Batı metafiziğini Aydınlanma döneminden kendi dönemine kadar meşgul eden özne-nesne düalizmi hakkında, öznenin nesneye karşı olan tahakkümünün son bulduğu bir portre çizerek, adeta postmodern metafizik denilebilecek bir metafizik geliştirmeye koyulur. Hatta denilebilir ki, Baudrillard modern düşünceye hâkim olan özne-nesne düalizmine bir son vererek felsefeye yeni bir yön tayin etmek istemiştir.³²

Best ve Kellner *Postmodern Teori* adlı eserlerinde, Baudrillard'ın bu dönemini şu sözlerle açıklar: “O, bizim şimdi bilgisayarlaşma, bilgi-işlem, medya, siberetik denetim sistemleri ve toplumun simülasyon kodlar ve modeller uyarınca örgütlenmesinin, toplumun örgütleyici ilkesi olarak üretimin yerini aldığı yeni bir simülasyon çağının içerisinde bulunduğumuzu iddia eder. Modernlik eğer kodları ve modelleri endüstri burjuvazisinin denetlediği üretim çağıysa, bunun tersine postmodern simülasyon çağı modeller, kodlar ve siberetik tarafından yönetilen bir enformasyon ve göstergeler çağıdır.”³³ Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Baudrillard'ın düşüncesi artık üretim ya da nesnelere ziyade model ile gerçek arasındaki ayırımı odaklanmış durumdadır. O, bu dönemde McLuhan'ın içe-dönük patlama³⁴ modelini kullanarak simülasyon ve gerçek arasındaki farkın gittikçe kapandığını böylece de gerçeğin simülasyonlar sayesinde asla tecrübe edilemeyeceğini düşünmektedir. Hiper-gerçekteki “hiper” öneki gerçeğin yeniden üretilmesi ve gerçekten daha gerçek olarak zannedilmesine işaret eder.³⁵

Simülasyon dünyasında özne, odak noktası ve bir merkezden söz etmek mümkün değildir. Göndergelerin ve anlamın kaybolduğu bu dünyada, felsefenin başat konularından biri olan gerçeği arama, sorgulama ve gerçeğin peşinden gitme gibi

³² Best & Kellner, *Postmodern Teori* s. 162-163.

³³ Best & Kellner, a.g.e., s. 148.

³⁴ İçe dönük patlama: Postmodern bir dünyada görüngülerin, içe doğru patlama ve böylece hem kendilerini hem de insanların onlar hakkındaki varsayımlarını imha etme eğilimleridir. Böyle bir durumda anlam tamamen ortadan kalkmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Pauline Marie Rosenau, *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*, (çev. Tuncay Birkan), Ankara, 2004, s. 14 vd.

³⁵ Best & Kellner, a.g.e., s. 149.

durumlar, simülakrlardan sonra mümkün değildir. Çünkü gerçek, simülakrlar sayesinde ortadan kaybolmuştur. Ayrıca “gerçeğin üretildiği süreci yakalayabilmek kadar gerçeği kanıtlayabilmek de olanaksızlaşmıştır.”³⁶ Simülasyon düzeninde gerçeğin üzeri örtüldükten sonra, gerçeğe dair her soruşturma sonuçsuz kalacaktır. Çünkü simülasyon düzeninde mantıksal sonuçlar ya da herhangi bir alternatif söz konusu değildir. Bu düzende yapılacak olan şey, olayları sonuna kadar götürmek ve felaket türünden bir çözümdür.³⁷

1.2. Jean Baudrillard Felsefesinin Anahtar Kavramları

Baudrillard, düşünce hayatının başından sonuna dek, her zaman kalıplara sığmadan ve tek bir düşünce akımına angaje olmadan felsefe yapmayı seçmiştir. Bu bakımdan onu dar kalıplar çerçevesinde anlamak mümkün değildir. Daha kendisi hayatta iken kendi kullandığı kavramları açıklamak için bir eser kaleme almıştır.³⁸ Önceleri Marksist epistemolojinin argümanları ve semiyolojinin birikimiyle felsefe yapan Baudrillard, sonraları ise, işe kendi kavramlarını oluşturarak başlamıştır. Bu açıdan Baudrillard felsefesinin izini sürerken “nesne”den başlamak en tutarlı olanıdır.

1.2.1. Nesne

Felsefî bir terim olarak nesne, “bir isimle adlandırılan ve kendisine bir şekilde gönderimde bulunulan veya işaret edilen şey”³⁹ demektir. Modern felsefe ve özellikle de Aydınlanma ve sonrası felsefî dönem, Descartes ile birlikte özne merkezli bir felsefedir. Bilginin elde edilmesindeki süreçte özne, nesne ile bir ilişkiye girmekte ve özne, hem

³⁶ Turan, *Postmodern Teori*, s. 170.

³⁷ Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, (çev.), Oğuz Adanır, Doğubatı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 108.

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Jean Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, (çev. Oğuz Adanır, Leyla Yıldırım), Ankara, Paragraf Yayınevi, 2005.

³⁹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Say Yayınları, 2014 s. 317.

kendi içeriğini belirlemekte hem de elde ettiği bilgi aracılığıyla kendini tanımlayan, konumlandırılan ve belirleyen olmaktadır.⁴⁰

Modern felsefenin Descartes ile başlatılmasının nedenlerinin en büyüğü,özne merkezli paradigmayı inşa etmiş olmasıdır. Modern dönemde özne üzerine yazılan şeylerin neredeyse tamamı, öznenin mahiyeti ve bilgi sürecinde özneye öncelik tanıma amaçlıdır. Modern dönemde özne, salt bilen değil bu bilme eylemi sonucunda faaliyete geçen ve kurduğu bilgiyi daha üst seviyelere çıkarandır. İnsanın nesne üzerindeki tahakkümü ancak düşünen özne olmakla mümkündür. Düşünen özne pasiflikten aktifliğe geçmiş ve böylece nesne, kendinden ayrı bir şey olmuş ve nesne etkin değil edilgen bir duruma düşmüştür.⁴¹

Foucault'ya göre özne sözcüğünün “ denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan özne ve vicdan ya da özbilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış olan özne”⁴² olmak üzere iki anlamı vardır. Bu özne anlayışı içerisinde gizil bir biçimde tahdit ve tahakkümü de barındırmaktadır. Aydınlanma rasyonalizminin özneye hangi bağlamda bir ayrıcalık tanıdığı sorusuna verilecek cevap, Aydınlanma düşüncesinin, insanın kendi kararlarından, değer yargılarından, sorumlu olduğu düşüncesinde yatmaktadır. İnsan aklına duyulan sarsılmaz güven, insanın ve dolayısıyla öznenin merkezi bir konumda yer alması gerektiği fikrini doğurmuştur. Foucault, bu özne anlayışının bir tür muktedir olma istencini de içinde barındırdığını düşünmektedir. Foucault, burada “öznedenden kurtulmak yerine, onun zuhuruna tarihsel bir yorum getirmeyi önermektedir.”⁴³ Bilginin sonlu bir varlığa nispet edilmesi, ona göre Aydınlanma düşüncesinin hesaba katmadığı epistemolojik bir açmazdır. Çünkü “bilgiyi, bilginin öznesi olarak insanda temellendirmek, insanı kendi bilgisinin nesnesi haline getirmektir.”⁴⁴ Baudrillard ise tüm bu açmazlardan kurtulmak ve daha sağlıklı çözümler yapabilmek için felsefesini, öznedeki değil nesne üzerinde kurmuştur.

⁴⁰ Volkan Ay, *Modern Felsefede Özne-Nesne Ayrımı ve Öznellik Kavramı*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2013, s. 13.

⁴¹ Afşar Timuçin, *Descartes'çı Bilgi Kuramının Temellendirilişi*, İstanbul, Bulut Yayınları, s. 76.

⁴² Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, (çev. Işık Ergüden – Osman Akınhay), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 63.

⁴³ David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, (çev. Ahmet Cevizci), İstanbul, Paradigma Yayınları, 2008, s. 274.

⁴⁴ David West, a.g.e., s. 275.

Postmodernizmin filizlendiği yer olarak görebileceğimiz post-yapısalcı düşünce, Aydınlanma'nın insan tipini yadsır⁴⁵ ve bu düşünceye göre, bu kategori, özne ile nesne arasına ontolojik bir mesafe koyan ikircikli bir mantıktan kaynaklanır ki bu da modernizmin mirasıdır. Postmodern düşüncede özne, anlam kuran, bilgi yapan/elde eden ve hatta kültür yapan bir nihai amaç olmak bir yana, bir çeşit simge tarafından üretilen yapay bir gerçekliktir. Özne, dışsal bir yapı tarafından kategorize edilmiş, belli bir yapı ile sınırlandırılmış ve böylece daha en başından su-i generisliği ortadan kaybolmuştur.

Modernitenin icadı olan ve çok da uzun bir geçmişe sahip olmayan özne kendiliğinden bir gerçekliğe sahip değildir. Öznenin merkezden uzaklaşmasında en büyük pay sahibi olan düşünür Nietzsche'dir. Ondandır alınan miras, post-yapısalcılar tarafından işlenerek özne merkezli felsefenin gözden düşmesine ve böylece özne merkezli felsefenin yerini nesnelere ve nesnelere sistemini inceleyen bir felsefenin almasına neden olur.⁴⁶ Örneğin Foucault'nun özne çözümlemesi, Nietzsche'nin çözümlemesine benzer bir seyir izler ve bu tartışmalar Foucault'nun "insanın sonu"⁴⁷ öğretisinde özetlenir.

Baudrillard da diğer postmodern düşünürler gibi özne merkezli bir felsefeden kaçma ya da özneyi yadsıma taraftarıdır. Bunu, "Başlangıçtan bu yana "nesne" benim için en önemli sözcük olmuştur. Bu bakış açısını yeğlememin sebebi özne sorunsalından kaçabilmektir. Düşüncemin sürekli nesne sorunu üzerinde yoğunlaşmasının nedeni alternatif bir seçenek sunduğuna inanmamdır. Bunun aynı zamanda yaşadığımız çağ ile ilgisi var. 1960'lı yıllarda üretim, öncelikli konumunu yitirmiş ve tüketim olgusu nesnelere ön plana çıkarmıştı."⁴⁸ sözleriyle açıklar. Baudrillard'ın asıl ilgisini çeken şey ise nesnelere nasıl imal edildiği ya da nesnelere salt kendileri değildir. O, özne merkezli bir bilgi kuramından nesne merkezli bir bilgi kuramına geçişi niteler ve simgeler. Baudrillard'a göre nesnelere, aralarında bir sistem oluşturmakta ve nesnelere, aralarında kurduğu ilişkiler neticesinde, pasiflikten çıkarak öznenin intikam

⁴⁵ Turan, *Postmodern Teori*, s. 173.

⁴⁶ Turan, a.g.e., s. 176.

⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz., M. Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, (çev. M. Ali Kılıçbay), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001.

⁴⁸ Jean Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, (çev. Oğuz Adanır-Leyla Yıldırım), Ankara, Paragraf Yayınevi, 2005, s. 17.

alabileceklerdir. Modern dönemin özneye yüklediği “bilen özne” vasfı, postmodern dönemle birlikte, Baudrillard’a göre “bilen ve intikam alma istidadı olan” nesneye hamledilmiştir. O nesnelere incelerken yararlandığı kaynaklar olmadan asla bir nesne çözümlemesi yapılamayacağı farkındadır, yani Marksist üretim çözümlemesi, psikanaliz ve dilbilimsel çözümlemeler olmadan nesnelere sistemini anlamak imkânsızdır.⁴⁹ Marx’ın üretim mekanizmalarını kritize eden ve üretim merkezli düşünce de artık yerini gitgide tüketim merkezli düşünceye bırakmıştır. Fakat Baudrillard için asıl önemli olan konu nesnelere kendi simgesel sistemlerini ve kodlarını oluşturması, nesnelere sanal bir dünyaya gönderim yapması olmuştur.⁵⁰ Nesnelere kendi aralarında bir düzen kurmakta ve bu düzen, nesnelere tahakküm ettiğini düşünen özneye toplumda bir “statü” kazandırdığını zannettirmektedir. Oysa nesnelere temsil etme yetenekleri ellerinden alınca⁵¹ öznelerin kendilerinden beklentilerini yerine getirmeyerek onlardan öç almaktadırlar.

Baudrillard’ın, nesnelere sistemlerini incelediği eserinde, onların yalnızca işlevsel nesnelere dönüştüğünü ve bu nedenle artık tek bir işe yaramaktan başka bir işe yaramadıklarını vurgulamaktadır.⁵² Fakat bu durum, yani nesnenin tek bir anlam ya da işleve sahip olması, insanın da sadece o nesneden yararlanma ve başka bir şey yapamayacağı anlamına gelir.

Kapitalist düzende tüketim nesnesinin en büyük işlevi, arzuyu kışkırtmasıdır.⁵³ Nihai olarak, insanlar artık nesne satın almak yerine gizil bir biçimde, kendilerini prestij, ün ve itibar sahibi yapacak “şeyleri” satın almaktadırlar. Örnek vermek gerekirse, artık herkes bir buzdolabına ihtiyaç duymak yerine “X” marka bir “no-frost” ve “A+++” bir buzdolabına ihtiyaç duymaktadır. Bu, düşünürümüze göre, nesnelere insanlardan intikam alma yöntemidir.⁵⁴

⁴⁹ Baudrillard, a.g.e., s. 19.

⁵⁰ Baudrillard, a.g.e., s. 18.

⁵¹ Baudrillard, a.g.e., s. 23.

⁵² Baudrillard, a.g.e., s. 25.

⁵³ Madan Sarup, *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*, (çev. Abdülbaki Güçlü), Ankara, Bilim ve Sanat, 2004, s. 230.

⁵⁴ Jean Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politğine Giriş*, (çev. Oğuz Adanır – Ali Bilgin), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, s. 56.

1.2.2. Kötülük

Postmodern dönem her şeyin iç içe geçtiği ve içe patladığı bir dönemdir. Dünya bir sanalizasyon sürecine girmiş ve hakikatin yerini simülakrlar almıştır. Ayrıca büyük epistemolojik kırılmaların yaşandığı bir çağ olarak postmodern dönem, aynı zamanda bu açıdan her şeyin ayyuka çıktığı bir dönemdir. Modernizm ile bir kıyaslama yaparak kendi döneminin haleti ruhiyesini aktaran Baudrillard'a göre kötülük, şeffaf bir hal almıştır. Hannah Arendt de kötülüğün sıradanlaşmasından⁵⁵ ve artık kötünün “kötü” olarak nitelenmemesinden yakınmaktadır.

Modernizmin erişmek istediği tüm özgürleşim alanlarının artık postmodern dönemle birlikte geride kaldığını ifade eden Baudrillard, ütopyaların tamamen gerçekleştiğini, fakat postmodernizmle birlikte insanların ne yapacaklarını bilmediğini düşünmektedir. Çünkü ona göre, modernizmin nihai amacı, ilerleme, rasyonalizm, eşitlik vb. kavramların sadece var olmasını istemektir. Oysa bu türden istekler gerçekleşmiştir ve postmodern insan eline geçirmiş olduğu bu şeylerle ne yapacağını bilmemektedir. Bu, tamamen bir simülasyon durumudur, bu dönemde arzulanan amaçlar gerçekleşmemiş gibi yapılmalıdır ve bu amaçlara tekrar tekrar ulaşma senaryolarını oynamak durumundayızdır. Hiçbir kognitif temeli olmadığı halde, düş, ideal, görüntü ve hayallerin sonsuz kere kopya edilmesinden başka bir seçenek kalmamıştır.⁵⁶

Baudrillard, gerçekliğin yer aldığı bir evrende gerçek-sahte, doğru-yanlış, iyi-kötü arasındaki ayrımların kolaylıkla yapılabileceğini düşünmektedir.⁵⁷ Değerlerin yadsınma dönemi olan postmodern dönemle birlikte tüm özgürleşim alanları bir tür anlam kaymasına sebep olmuştur. Örneğin modern dönemde adeta tapınılan ilerleme düşüncesi postmodern dönemle birlikte yok olmuştur, fakat ilerleme hala sürmektedir. Beden ruhun metafor alanı iken, şimdi beden ruhun metastaz⁵⁸ alanı durumuna

⁵⁵ Hannah Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı*, (çev. Özge Çelik), İstanbul, Metis Yayınları, 2012.

⁵⁶ Jean Baudrillard, *Kötülüğün Şeffaflığı*, (çev. Işık Ergüden), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012, s. 10.

⁵⁷ Oğuz Adanır, *Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler*, s. 49.

⁵⁸ Tıp dilinde kullanılan ve kanserli hücrelerin yalnızca buldukları hücrelere değil, etrafında bulunan hücreleri de yıpratması durumudur. Baudrillard bu terimi çok değişik yönlerden kullanmıştır. Örneğin, bir olayın medyada anında yer bulması bunlardan biridir.

gelmiştir.⁵⁹ Ona göre kötülük kendini en çok değer yargılarında göstermektedir, çünkü tüm değerlerin bir değersizleşme durumuna evrildiği postmodern dönemde insanlar kendileri için ne gerekiyorsa o değeri benimsemektedirler. Amerika üzerine yazdığı kitapta iyilikle kötülüğün her zaman aynı anda var olduğunu fakat yeni dönemle birlikte epistemolojik alanların bir nevi çöküntüye uğramasıyla zihinler, iyilikten ya da iyiden sonra kötülüğün veya kötünün geldiğini zannetmektedirler.⁶⁰ Baudrillard, biraz daha ileri giderek bu noktada kötülüğün kodlarını çözmek ister ve “Kötülük düşüncesinin en zor yanı, onu her tür mutsuzluk ve suçluluk kavramından arındırmaktır.”⁶¹ der.

Önceden sistemlerin düalist bir biçimde işlediğini ve bu şekilde bir karşı çıkmanın mümkün olduğunu bilen filozof artık böyle bir şeyin mümkün olmadığını ve dahası, yapılacak olan şeyin tam tersine kötülüğe kötülükle karşılık vermek gerektiğini ya da kötüyü kötülükle ifşa etmenin en doğru yol veya yöntem olduğunu söylemektedir.⁶² Çünkü kötü, artık belirgin değildir ve hayatın tüm kodlarına sızmıştır. Simülasyon ilkesini kötülük ilkesiyle eş değer gören⁶³ Baudrillard, simülasyonları da zaten “kötü birer kopya” olarak nitelendirmektedir. Her şeyin kopya edilerek saklandığı ve gerçeğinden daha gerçek hale getirilmeye (hiper-gerçek) çalışıldığı bir zaman diliminde televizyon ve sinema mükemmel birer manipüle edici araç hizmeti görmektedir. Bunlar sayesinde anlam, bağlamından kopartılmakta ve kim, nasıl istiyorsa o şekilde servis edilmektedir. Bundan dolayı anlamın buharlaşmasına sebep olan şey ise kötülüğün yaygınlaşması ve durmadan servis ediliyor olmasıdır.

Sonuç olarak dünya gerçekliğinin bire bir kopya edilmesi sürecinde kötülüğün simülasyon kadar başat bir rol oynadığını düşünen Baudrillard, “iki yönlü bir girişim karşısında bulunmaktayız: dünyanın, eksiksiz bir gerçekliğin tamamlanması girişimi ve Hiç’in sürdürülmesi girişimi. Her ikisi de başarısızlığa uğramaktan kurtulamayacak. Ama, bir tamamlanma girişimi ister istemez olumsuzken, yok etme girişimi de ister istemez yaşamsal ve olumludur. Ne olursa olsun başarısızlığa uğrayacağını bilen düşünce de, böylece, kendine cinayete ilişkin amaçlar belirlemelidir. Olumlu amaçları

⁵⁹ Baudrillard, a.g.e., s. 17.

⁶⁰ Jean Baudrillard, *Amerika*, (çev. Yaşar Avunç), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2006, s. 105.

⁶¹ Jean Baudrillard, *Cool Anılar I-II*, (çev. Ayşegül Sönmezay), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 243.

⁶² Baudrillard, a.g.e., s. 254.

⁶³ Jean Baudrillard, *Kusursuz Cinayet*, (çev. Necmettin Sevil), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012, s. 64.

hedefleyen bir girişim, kolay kolay başarısızlığa teslim olmaz. Cinayeti amaçlayan düşünceye başarısızlıktan kaçınmaz. Kötülük ilkesinin iyice sulandırılmış uygulaması böyledir.”⁶⁴ demektedir.

1.2.3. Gerçeklik

Baudrillard, düşünce dünyasında konuşulan, üzerine külliyatlar biriktirilmiş olan sanat, sanal, gerçeklik, illüzyon, simülasyon vb. kavramları yenileyerek, bu kavramların postmodernizm açısından ne gibi anlamlar içerdiğini açıklığa kavuşturmak istemektedir. Mutlak gerçeklikten bahsetmenin artık çok güç olduğunu, çünkü sanal bir dünyada neyin gerçek neyin ise sahte olduğunu test edecek, buna karar verecek hiçbir şey kalmadığını düşünen Baudrillard’a göre gerçek, simülasyonun içinde kaybolmaktadır. Simülasyon düzeninin gerçekten arıtılmasını imkânsızlaştıran şey etrafta gerçeklikten başka bir şey göremeyen, deyim yerindeyse gerçekten başka bir şey düşünemeyen düzenin varlığıdır.⁶⁵ Gerçeğe dair soruşturmaların hepsinin postmodern tarzda ele alınması, postmodern araçların kullanılarak gerçeğe ve hakikate ulaşma çabasının kendisi de bir gizleme/simüle etme tarzıdır, ve bu yüzden de simülasyonların asıl amacı gerçeğe saldırmaktır.

Baudrillard’ın “bütünsel gerçeklik” dediği şey, tüm dünyanın işlevsel ve işlemsel bir projeye ortak olmasını, tüm araçların ve metotların, kısacası her şeyin özgürleşiminin sağlanmasını ve her şeyin “apaçık” ortada olmasını, yani her şeyin anlamlı olmasının sağlanmasını kastetmektedir.⁶⁶ Bilimin, sanatın ve felsefenin düşünme yetisinin elinden alındığı bir ortamda, gerçeğin sağlıklı bir şekilde neşet edemeyeceğini düşünen Baudrillard, gerçeğe duyulan iştiağın sonucunda oluşturulmaya çalışılan “gerçek evrenin” aslında mümkün olmadığını, çünkü “gerçekleştiği an ortadan kaybolmaya başlayan bir gerçeklik evreni içinde

⁶⁴ Baudrillard, a.g.e., s. 182.

⁶⁵ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 41.

⁶⁶ Jean Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh Ya Da Kötülüğün Egemenliği*, (çev. Oğuz Adanır), İstanbul, Doğubatı Yayınları, 2005, s. 13.

yaşadığımızı”⁶⁷ ifade etmektedir. Ona göre, her ne kadar gerçeğin hayatta kalmasını, gerçeğin yaşamasını istiyor olsak da, aslında gerçeği ayakta tutan ilkenin ölümünden habersiz yaşamaktayız. Nesnel gerçekliğin kaybolduğu, nesnel gerçekliği ayakta tutan ilkenin ölümünün ardından “bütünsel, sanal bir gerçekliğin” içinde yaşadığımızı söyleyebiliriz. Gerçeğin fiziksel olarak ortadan kaybolması söz konusu değildir, gerçeklik imgelemimizde yaşıyor olsa da, aslî gerçeklik olan metafizik gerçeklik çoktan ölmüştür.⁶⁸

Baudrillard, gerçeğin gerçekleştirilme yöntemlerindeki değişimi şu şekilde vurgulamaktadır: “tıpkı özgürleşmenin –kendi kendisiyle boğuşan bir öznenin, bu arada, özgür kalıp kalmama özgürlüğüne de sahip olması gerektiği gibi (oysa günümüzdeki koşulsuz özgürleşme düzeneği buna olanak tanımamaktadır)- özgürlük oyunu denilen şeyle bir ilişkisinin kalmamış olması gibi. Tıpkı bir şeyin var olup olmadığını anlamaya çalışmanın hakikat adlı oyuna son vermesi gibi. Böylelikle ilke ve kavram olarak gerçeklik aşamasından gerçeğin teknoloji yoluyla gerçekleştirilme ve sürdürülme aşamasına geçilmiştir”⁶⁹ Onun için çok önemli bir noktada duran gerçeklik kavramı, postmodern dönemle birlikte oldukça yoğun bir değişim sürecine girmiş, gerçeklik kavramı ve gerçeklik algısı büyük değişim yaşamıştır. Gerçeklik onun için bir inanç nesnesidir. Dünyaya dair hiçbir gerçekliğin gizli kalmaması, teknik olarak her şeyin bilinebilir, görülebilir ve kanıtlanabilir türden şeyler olması gerçeğin kendisine aykırıdır. Çünkü gerçeklik, gizem istemektedir. Oysa postmodern dönem, her şeyin kendisi olarak kalmasına izin veriyor olsa da, her şeyi bilmek, açıklamak istemektedir.

Nietzsche'nin “Tanrı'nın ölümünü” ilan etmesinin ardından, insanlık gerçeklikle karşı karşıya kalmıştır, fakat postmodern dönemle birlikte insanlık bu sefer elindeki yegane şeyi, gerçekliği de kaybetmiştir. Bunun bir tür kısır döngü ya da insanın kaçınılmaz yazgısı olduğunu ifade eden Baudrillard, burada iki karşıt devrimle karşı karşıya kaldığımızı düşünmektedir. Bunlardan birincisi bütünsel gerçekliktir, yani tüm dünyayı tek bir gerçeklik paydasında toplama arzusu ya da istencidir. İkincisi ise “ikili

⁶⁷ Baudrillard, a.g.e., s. 14.

⁶⁸ Baudrillard, a.g.e., s. 14

⁶⁹ Baudrillard, a.g.e., s. 15.

biçim”dir, yani gerçeğe özgü tersine çevrilmesi olanaksız gidişata özgü içsel bir tersine çevrilebilirlik.⁷⁰

Gerçeği yok saydığına dair yapılan eleştirilere de cevap veren Baudrillard, gerçeklikten dem vuran ve gerçekliğin yitip gitmediğini düşünenlerin mesajla mesajı üreten kişiyi bir görmelerine karşı çıkmaktadır. Yani, “Eğer bir simülasyondan söz ediliyorsa, bu Baudrillard’ın bir simülatör olduğunu göstermektedir, ya da gerçekte olmayan, sanal bir savaştan söz ediyorsanız, bu sizin binlerce veya yüzbinlerce ölümü göz ardı ettiğiniz anlamına gelir” diyerek kendisini eleştirenlere cevap verir.⁷¹ Ona göre postmodern toplumu en iyi betimleyen şey yeniden üretme kavramıdır. Gerçeğin tanımı “eşdeğerli bir yeniden üretimi sağlanabilen şeye dönüşmüştür.”⁷² Bu yeniden üretim her zaman yinelenmekte ve “hakikate” doğru bir içe-patlama gerçekleşmektedir.⁷³

Baudrillard’a göre anlamla dolup taşan bir gerçeklik dünyasında var olmanın tek yolu böyle bir dünyayı inkâr etmektir. Çünkü anlam artık ne mesajda ne de mesajı iletendedir, anlam hiçbir yerdedir. Ayrıca, modern dönem öncesinde dünyayı ve bizi büyüleyen şeyler artık dünyayı büyülememekte ve şeyler artık yorumdan yoksun hale gelmektedir.⁷⁴

⁷⁰ Baudrillard, a.g.e., s. 18.

⁷¹ Baudrillard burada, Vietnam Savaşı’na göndermede bulunmaktadır. Onun Vietnam Savaşı’nın “sanal bir savaş” olduğunu söylemesi, önce kendi ülkesinde, sonra ise tüm dünyada büyük bir infiale neden olmuştur.

⁷² Baudrillard, *Nesnel Sistem*, s. 131.

⁷³ Mehmet Güzel, “Gerçeklik İlkesinin Yitimi”, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, , 2015, S. 19, s. 77.

⁷⁴ Baudrillard, a.g.e., s. 23.

İKİNCİ BÖLÜM

POSTMODERNİZM

2.1. Postmodernizmin Mahiyeti

Postmodernizm kavramı girift bir kavramdır. Tek bir alana sığdırılmayan ve tek bir disiplinle irtibatlandırılmayan bu kavram, tarihsel süreç içerisinde farklı disiplinler içinde, farklı tarihlerde ortaya çıkmıştır. Bu yüzden, “postmodernizm kavramının tek bir izahı mümkün görünmemektedir, bunun yerine postmodernizm hakkında yorum yapılabilmektedir”⁷⁵ görüşü daha uygundur. Postmodernizmin soykütüğü ya da haritası çıkartılmak istendiğinde elimizde birbirinden çok farklı sonuçlar mevcut olabilecektir. Örneğin, mimari alandaki postmodernizm ile sanat alanındaki postmodernizmin hem epistemolojik hem de tarihsel temeli birbirinden farklıdır. Bu yüzden, bu çalışmada sadece felsefi manada postmodernizm kavramı irdelenmiş, diğer alanlara ise felsefi manadaki postmodernizmin daha net bir şekilde anlaşılması için temas edilmiştir.

2.1.1. Modernizmden Postmodernizme Geçiş

Etimolojik manada modern sözcüğü, Latince bir sözcük olan “modo”dan türetilen modernus teriminden gelir.⁷⁶ Bu kavramın manası da “hemen şimdi, şu anda” demektir. Modernus kelimesi ilk olarak V. Yüzyılda Hristiyan Batı dünyasını pagan kültürden ayırmak için kullanılmıştır.⁷⁷

⁷⁵ Kasım Küçükcalp, *Nietzsche ve Postmodernizm*, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2003, s. 49.

⁷⁶ Küçükcalp, a.g.e., s. 49.

⁷⁷ Sezgin Kızılcılık, “Postmodernizm: ‘Modernlik Projesine’ Bir Başkaldırı”, *Türkiye Günlüğü*, 1994 S. 30, s. 87.

Felsefî manada postmodernizm kavramını ilk defa kullanan Lyotard, “modern” kavramını şöyle açıklamaktadır: “Kendisini bir üst söyleme başvurma yoluyla meşru kılan her türden bilimi düzenlemek... Tin’in diyalektiği, anlamın yorum bilgisi, aklın ya da öznenin özgürleşmesi, refah toplumunun yaratılması gibi birtakım büyük anlatılara açık bir başvuruda bulunmak.”⁷⁸ Yani sınıfsız toplum, işçinin devrimi, refah devrimi türünden meta-anlatılar bize, modern dönemin izleklerini sunar. Postmodern düşünürler ise bu meta-anlatılara asla güvenmezler.

Aydınlanma düşüncesinde dört önemli keşiften bahsedilebilir: Pusula ile coğrafi keşifler, barut ile feodalitenin yıkılmasını sağlayacak silahların yapımına başlanması, saat ile zaman-mekân anlayışının yeniden şekillenmesi, matbaanın icadı ile bilgiye artık her yerde ulaşılabilir olması. Bu icatların neticesinde Batı, coğrafi keşifleri yapmış ve böylelikle “öteki” ile tanışma fırsatı bularak, kendi dogmalarının tek doğru olduğu iddiasından vazgeçmiş ve şüpheli izafilik bilincini kazanmıştır.⁷⁹ Yine bu keşif ve icatlarla Avrupa, Antikiteyi yeniden keşfetmiş ve ticari bir canlanma yaşamıştır. Jacqueline Russ, bu icatlardan özellikle de matbaa ve saatin keşfinin neticelerinin çok büyük zihinsel kırılmalara yol açtığını ifade eder. Aydınlanma dönemi insanları için matbaa yoluyla Tanrı kelamının her yerde hazır halde bulunması ve saat yoluyla da zaman-mekân algısının rijit bir biçimde değişmesi ve dönüşmesi söz konusudur.⁸⁰ Aydınlanma döneminde ikili bir tarih anlayışından (İ.Ö-İ.S) üçlü bir tarih anlayışına (Eski, Orta ve Modern Çağ) geçildiğini söylemek mümkündür.⁸¹

Kısacası modern sözcüğünün ilk anlamı Hıristiyan olmak, son anlamı ise Batılı olmaktır.⁸² Modernleşme, hepsi bir arada modern dünyayı oluşturan bireyselleşme, sekülerleşme, endüstrileşme, farklılaşma, metalaşma, kentleşme ve rasyonelleşme sürecini anlatır.⁸³ Aydınlanma düşüncesi, insanı köhnemiş duygulardan, mit ve efsanelerden, hurafe ve geleneklerden akıl ile arındırma düşüncesini ihtiva etmektedir.⁸⁴

⁷⁸ Lyotard, *Postmodern Durum*, (çev.) İsmet Birkan, Ankara, Bilgesu Yayıncılık, 2013, s. 7.

⁷⁹ Richard Tarnas, *Batı Düşüncesi Tarihi, C. I*, (çev. Yusuf Kaplan), İstanbul, Külliyat Yayınları, 2011, s. 22.

⁸⁰ Jacqueline Russ, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni*, (çev. Özcan Doğan), İstanbul, Doğubatu Yayınları, 2012, s. 102.

⁸¹ Tarnas, a.g.e., s. 23.

⁸² Bedia Koçakoğlu, *Anlamsızlığın Anlamı Postmodernizm*, Ankara, Hece Yayınları, 2012, s. 17.

⁸³ Best & Kellner, *Postmodern Teori*, s. 15.

⁸⁴ Kasım Küçükcalp & Ahmet Cevizci, *Batı Düşüncesi*, İstanbul, İsam Yayınları, 2010, s. 134.

John McGowan modernizm kavramını, “toplumun herhangi bir dış otorite ya da deite⁸⁵ söz konusu olmadan kendi kendine ürettiği ilkelere dayanarak meşruluğunu temellendirmesi”⁸⁶ olarak tanımlarken, Michel Foucault ise moderniteyi, “baskı altına alma ve disipline etme süreci” olarak tanımlamıştır.⁸⁷

Modernizm, Batı’nın kendine ait bir dil ve yapı oluşturma çabasıdır. Belli bir zaman boyunca kendini hem epistemolojik hem de ontolojik açıdan Tanrı merkezli bir düşünceden kurtaramayan Batı, modernizmle birlikte kendine yeni bir anlam çerçevesi yaratmıştır. Önceki dönemlerde bilginin insanı erdemli, ahlaklı ve iyi insan yapan yönüne vurgu, modernizmle birlikte insanın daha çok yıkıcı ve zorba olan yönüne yapılan vurguya dönüşmüştür. Klasik dönemlerde bilgi, nesneye zulmetme aracı değilken, modernizmle beraber bilgi, Batı düşüncesinde nesneyi tahakküm altına alan ve ona tabir caizse zulmeden bir düşüncenin ürünü olmaktadır. Geçmişle arasındaki ontolojik ve epistemolojik bağı koparan modern düşünce, kendine yeni bir yön vermek istemiş ve akli kendisine rehber olarak seçmiştir. Bu açıdan modernizmde özgürlük, Tanrı’nın boyunduruğundan kurtulma amacını ifade eder.⁸⁸

Modernizmle birlikte sanayileşme, kalkınma, ilerleme kutsal bir hedef olarak belirlenir. Üretkenlik bir ideal haline getirilir. Çünkü Aydınlanma akli insanlara, “ürettikçe veya ürettiğin zaman mutlu olacaksın” vaadinde bulunur. İnsan bu üretkenliği, ister kendi adına isterse de başkaları adına ama daima sırf bencil bir tavırla kendi kazancı için yapmalıdır. Diğer taraftan, “üretkenlik idealine gelince; anlamak gerekir ki bugün her şeyin ekonomik önemi, insanların ekonomik ihtiyaçlarına değil, iktidar yapısına hizmeti esas alan bir yararlılık kavramıyla ölçülmektedir.”⁸⁹ Bunun sonucu üretim, günümüzde de iktidar mücadelelerinde bir araç konumundadır ve insan başkalarının belirlediği ihtiyaçlar peşinde koşarak ömrünü tüketen bir varlığa dönüşmüştür. Modernist anlayışta yerleşik bir grubun çıkarlarına hizmet etmeyen ya da bir ekonomik amaçla ilgili olmayan her türlü düşünce yersiz, boş ve gereksiz

⁸⁵ Deite: Tanrısal konum.

⁸⁶ John McGowan, *Postmodernism and Its Critics*, English, Cornell University Press, 1991.

⁸⁷ Gencay Şaylan, *Postmodernizm*, İstanbul, İmge Kitabevi, 2009, s. 143.

⁸⁸ Hilmi Uçan, “Modernizm/Postmodernizm ve J. Derrida’nın Yapısökümcü Okuma ve Anlamlandırma Önerisi”, *Turkish Studies*, 4/8 2009, 2287.

⁸⁹ Max Horkheimer, *Akil Tutulması*, (çev. Orhan Koçak), İstanbul, Metis Yayınları, 2013, s. 163.

görülmektedir. Aklı her şeyin tek ölçütü ve öncüsü konumuna getiren modern akıl, bu noktadan sonra aklın sınırlarını aştığı bir evreye girmiştir.

Felsefi manada modernizm, düşüncede bir yenilenmeyi ve dünyaya yeni bir gözle bakan felsefi metodoloji kurma çabasıdır.⁹⁰ Pippin'e göre modernizmin temel karakteri feyz ve ibret alınacak bir tabiat anlayışından ziyade, tahakküm edilecek ve sömürülecek bir tabiat anlayışına geçilmesinde yatar.⁹¹ Çünkü rasyonaliteden bahsedilebilmesi için, dünya düzeninin rasyonel bir düzleme oturması gerekmektedir. Bu yüzden de insanoğlu bu rasyonel düzenliliğe vakıf olabilecek kapasiteye sahip bir yapıdadır. Kasım Küçükcalp'e göre modernizmin temel karakteri dört tanedir ve şunlardır: Hümanizm, Özne-Nesne düalizmi, ilerlemeci tarih anlayışı ve pozitivism.⁹²

19. yüzyılın ikinci yarısında fikirlerini nihilizm ve anti Aydınlanmacı bir çizgide derleyen Nietzsche, çağının tüm fikri yapılanmalarına adeta savaş açmış ve akıl, bilim, teknoloji, hümanizm ve ilerlemecilik anlayışının insanlığı asla ileriye götürmediğini ifade etmiştir.⁹³ Oluşmakta olan yeni toplum ve yeni kültürün önemli özelliklerini izah eden Nietzsche, postmodern dönemin öncüllerini haber vermektedir. Ayrıca o, modernizmin, Batı metafizik geleneği içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmüştü ve Batı toplumunun hala metafizikten kopmadığını göstermiştir. Ona göre hakikat yorumda değil yorumlardadır ve öz, temel, mantıksal gerçeklik gibi bazı terimlerin içinin boş olduğunu söylemiş, bu söylemi ile de postyapısalcı düşünürlerin önem atfettiği en büyük düşünür haline gelmiştir.⁹⁴ Ona göre en büyük sorunsal "eskiyi tümünden yok etmeden, büyük ölçüde muhafaza ederek yeniyi kurmanın mümkünlüğü nedir?" sorusudur. Modernizm her ne kadar bir gelenekten kopuşu ifade etse de, Nietzsche açısından durum süreklilik arz eder ve bir kopuştan ziyade devam edegelen bir süreç söz konusudur. Modernizm hem felsefesi, hem de kurumları itibarıyla Sokrates'ten beri devam eden Batı metafizik geleneğine gömülmek durumundadır. Nietzsche eleştirilerine devam ederek, Sokrates ve devamında Platon'un büyük bir yanlışla büyük bir inançla bağlandığını ve doğru bilginin asla doğru eyleme

⁹⁰ Kasım Küçükcalp, *Nietzsche ve Postmodernizm*, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2013, s. 53.

⁹¹ R. B. Pippin, *Modernism as a Philosophical Problem*, Blackwell Publishers Inc., Cambridge, 1995, s. 10.

⁹² Küçükcalp, a.g.e., s. 53 vd.

⁹³ Şaylan, *Postmodernizm*, s. 151.

⁹⁴ Şaylan, a.g.e., s. 153.

götürmediğini, eylem hakkında bildiklerimizin bizi asla onu gerçekleştirmeye muktedir kılmadığını söyler. Yine ona göre en büyük felsefi sorunların başında, bilgidен eyleme geçişin nasıl olacağı gelir.⁹⁵

Modern bilimde, Aydınlanma'nın en önemli aktörü Descartes'ın "Düşünüyorum öyleyse varım" önermesi bile metafizikle içli dışlı bulunmuştur. Bunun nedeni ise "insanın bilincini, aklını kim düzenledi ve nasıl tasarımladı?" sorusudur. Bu sorulara verilen cevaplar bizi zorunlu olarak olmasa da Tanrı düşüncesine, yani metafiziğe götürmektedir. Auguste Comte tarafından ortaya atılan ve kavramsallaştırılan pozitivizm, üç hal kanununa dayandırılmaktadır. Bu kanuna göre toplumlar, bilgi üretme ve bilgi edinme dönemi bakımından üç dönem/hal yaşamaktadırlar. Comte'a göre bilginin alanına mekanik, ölçümlenebilir ve hesaplanabilir olan şeyler girmektedir. Comte, bu düşüncesinden daha da ileri giderek bir kere doğruluğu kanıtlanan bilgilerin artık uzay-zaman-mekân üçlüsünde bir değişime uğramayacağını düşünmektedir. Comte için bilgi, önce tümevarım yöntemiyle sonrasında da tündengelim yöntemiyle elde edilmektedir.⁹⁶

Orta çağda Tanrı merkezli bir felsefe söz konusu iken, modern dönemde bu düşüncenin yerini birey almıştır. Günümüzde ise bireyin yerini artık özne almaktadır ve özne üzerine yapılan yorumlar bireyi mekanikleştirerek, duyguları rafa kaldıran, varlık sebebini neredeyse yok sayan bir şeye dönüşür. Bu, modern dönemde evrenin matematikleştirilmesinden sonra bireyin matematikselleştirilerek yapıbozuma uğratılmasıdır.⁹⁷

Nietzsche'nin Tanrı'nın ölümünü ilan etmesinin, literal manada dinlerin sunduğu Tanrı'nın değil, varlığı tanımlamaya muktedir bütün kategorilerin de öldüğüne/yok olduğuna dair daha derinlikli bir anlamı vardır.⁹⁸ Bu kategorilerin her birinin ölmesi ya da öldürülmesi, daha sonra oluşacak olan epistemolojik krizin oluşmasında ya da epistemolojik temellerin sarsılmasında çok büyük rol oynamıştır. Aydınlanma

⁹⁵ Küçükcalp, *Nietzsche ve Postmodernizm*, s. 74.

⁹⁶ Şaylan, a.g.e., s. 224 vd.

⁹⁷ Angela McRobbie, *Postmodernizm ve Popüler Kültür*, (çev. Almıla Özdek, Parşömen Yayınları, İstanbul, 2013, s. 190.

⁹⁸ Küçükcalp, *Nietzsche ve Postmodernizm*, s. 86.

felsefesinin, modern kültürde merkezi bir konuma sahip olduğu muhakkaktır. Bu aynı zamanda aklın ve bilimin belirleyiciliğini temel alan evrensel bir kültür anlayışını yansıtmaktadır. Modern dönemde aydınlara ve devlete özel bir görev yüklenmekte ve kitlelere yüksek kültürün benimsetilmesi istenmektedir.⁹⁹ Aydınlanma, akıl ve bilimin belirleyiciliğine dayalı bir kozmoloji üzerine oturmaktadır ve Aydınlanma'nın temel değerleri açısından siyasal rejimlerin demokratikleştirilmesi de kaçınılmazdır. Ancak siyasal rejimler demokratikleştikçe, akla ve bilime dayalı bir kozmolojiyi kurmakta öncü rolü yüklenmesi gereken aydınların bu işlevi sorgulanmakta ve işlevleri giderek ortadan kalkmaktadır.¹⁰⁰

Postmodernizmin bir diğer kaynağı da bilimin ve bilgiyi ele alma noktalarının kritiğe tabi tutulmasıdır, diğer bir deyişle epistemolojinin ciddi bir eleştiriden geçirilmesidir. Bu alan postmodernist söylemlerin ve eleştirilerin en önemli noktalarını oluşturmaktadır. Postmodern düşünürler, bilim felsefesi ya da hâkim bilim/bilgi paradigmalarından kopuşu önermektedirler. Aydınlanma düşüncesi, bilim ve bilgi yoluyla cenneti yeryüzüne indirmeyi vaat etmekteydi. Fakat yaşanan durum bu cennetin kurulamazlığını gösterince, modern bilim ve bilgi anlayışına duyulan inancın gitgide azaldığı söylenebilir. Aydınlanma dönemi ve sonrasını takip eden süreçte adeta bir bilim fetişizmi doğmuştur. Postmodern ve post-yapısalcı düşünce ve düşünürler tam da bu süreçleri eleştiriye tabi tutmuştur.¹⁰¹

Modernizmin bireyi sürgit olarak kategorize etmeye, böylelikle de onu durağanlaştırmaya, sabitleştirmeye yönelik girişimlerinin aksine, postmodernizm özne ile bireyi bu durumdan kurtarmaya yönelik bazı girişimlerde bulunmuştur. Yani, postmodernizm, “özneleri benzersiz ve sürekli değişen varlıklar olarak ele alır ve onları tanımlayarak nesnelleştirmeden ve duraksatmadan algılamaya çalışmaktadır”.¹⁰²

Bilimsel bilginin kritiğe tabi tutulması birçok disiplini derinden etkilemiştir. Postmodern düşüncede bilimsel bilginin eleştiriye tabi tutulması, antropoloji, sosyoloji,

⁹⁹ Şaylan, *Postmodernizm*, s. 56.

¹⁰⁰ Şaylan, a.g.e., s. 57.

¹⁰¹ Şaylan, a.g.e., s. 59.

¹⁰² Dilek Doltaş, *Postmodernizm ve Eleştirisi, Tartışmalar/Uygulamalar*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2003, s. 54.

felsefe, kimlik çalışmaları ve kültürel çalışmalar bu eleştirilerden nasibini almıştır.¹⁰³ Pozitivizm ile birlikte bilim ve bilimsel bilginin değerinin artması ve Aydınlanma'dan sonra bilimin dallara ayrılması sonucunda her müstakil bilimin kendine ait bir dili oluşmuştur. Bu bilimler, tabir caizse artık herkesin anlayacağı dilden konuşmamaktadır ve kendi özerk yapılarını dil üzerinden kurmuşlardır denilebilir. Bilimsel dilin oluşmasını müteakip bilimi dile indirgemek suretiyle salt dil üzerine çalışmalar Kıta Avrupası'nda yoğunlaşmış ve dilbilim alanı da bu şekilde doğmuştur. Dil üzerine yapılan çalışmaların amacı, bilim felsefesinin antinomilerini ortaya koymak, doğruluk ile anlamlılık arasındaki ilişkiyi çözümlmek ve böylelikle de bu sorunların çözümünü sağlamak olarak açıklanabilir.

Nietzsche'nin öncüllerini ortaya koyduğu yeni düşüncenin ilk filizlendiği yer Frankfurt Okulu'dur. Nietzsche'den sonra Frankfurt Okulu'nun ünlü iki düşünürü Adorno ve Horkheimer, Aydınlanma'nın insanlığı mitten ve hurafeden arındırma misyonunun bizatihi kendisinin bir mit haline geldiğini ve böylelikle Aydınlanma düşüncesinin araçsal rasyonalizme dönüştüğünü ifade etmektedirler. Bu konuda "Nasıl söylenceler Aydınlanmayı tamamladıysa, Aydınlanma da attığı her adımla mitolojiye daha çok gömülür. Aydınlanma söylenceleri yıkmak için tüm malzemesini söylencelerden alır; bu şekilde yargılayan konumunda söylencesel büyü'nün etkisi altına girer"¹⁰⁴ görüşünü savunan Adorno ve Horkheimer, Aydınlanma düşüncesinin nasıl bir mit haline geldiğini açıklamaktadır. Muhtelif düşünürlerin ve muhtelif düşüncelerin bir arada var olduğu bu okul, postmodern düşünceye ciddi manada fikrî bir miras bırakmıştır. Bugün hala bu okulun temsilcilerinden olan Habermas, modern dönemin bitmediği tezi üzerinde ısrar ederken, Adorno ise bu dönemin bitip yeni bir dönemin geldiğini –özellikle sanat alanında- bize haber vermektedir. Horkheimer, Aydınlanma'yı akıl yoluyla insanın doğaya tahakküm edebilmesi olarak tanımlar fakat bunun örtük bir biçimde doğadan sonra insana da egemen olma arzusuna varacağını ileri sürer. Baskı yoluyla özgürleşme, özgürleşmenin kendi mantalitesine de ters bir kavramdır. Adorno ve Marcuse, teknoloji ve kapitalizm ile birlikte Aydınlanma projesinin, insanlığı

¹⁰³ Ursula K. Heise, *Science, Technology and Postmodernism*, ed. Steven Connor, Cambridge University Press, 2004, p. 151.

¹⁰⁴ Theodor Adorno & Max Horkheimer, *Aydınlanmanın Diyalektiği*, (çev. Nihat Ülner, Elif Öztarhan Karadoğan), İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2014 s., 29.

özgürleştirmek yerine, tabir caizse tek boyutlu tüketim mekanizmasına indirgediğini düşünmektedir. Modern bilimin başlangıcı için net bir tarihlendirme yapılamamaktadır, ancak Galileo ile başladığına dair genel bir kabul mevcuttur. Çünkü bilim, Galileo ile birlikte şeylerin nedenleri ile değil nasıl ile ilgilenmektedir. Buradan şu anlaşılmaktadır ki, daha erken sayılabilecek yıllarda 17. yüzyılda Galileo, bilimin nedensellikten sıyrılmasını istemektedir. Ayrıca modernitenin, metafizikten kopuşunun illeti de burada yatıyor denilebilir. Nedensellik ilkesi bilginin nedenini bulma açısından bilgiye erişmenin ilk kuralıdır, fakat nedensellik ilkesinin devamında ise nedenin de nedeni araştırılacak ve bu da zarurî olarak metafiziğe çıkacaktır. Oysa modern bilim anlayışında daha önce de belirttiğimiz gibi artık, tutarlı ve mantıklı açıklama yapabilmenin ilk koşulu nasıldan ziyade neden sorusunda yatmaktadır ki, bu da metafizikten arındırılmış bir bilim anlayışını doğurmaktadır.¹⁰⁵

Postmodernizmin meşhur olmasının bir nedeni de postmodernizmi olumlayan ve onu eleştirenlerin postmodernizm üzerine yazdıklarıdır. Bugün artık yeni bir sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik, sosyo-politik, bilimsel ve teknolojik açıdan yeni ve ileri bir döneme girdiğimizi söylemek mümkün gözükmektedir.¹⁰⁶ Bu değerlendirmeleri bir üst seviyeye taşıyan Feyerabend'e göre bilim, 17. ve 18. yüzyıllarda kesinlikle toplumu daha ileri taşımış olsa da, çağdaş dönemde, ideolojilerin hizmetine girmiş ve insanların özgürleşmesinin önünde bir engel teşkil etmiştir. Ona göre Popper'in iddia ettiği gibi bilim ve ideoloji arasında bir ayırım yapılması pek mümkün değildir, çünkü toplum ve insan ile ilgili, doğruluğu temsil etme iddiası taşıyan karşıt kuramların elenmeden bir arada yaşamaları, yani varlıklarını sürdürebilmeleri kuramın ideolojileştiğinin kanıtıdır.¹⁰⁷

2.2. Postmodernizm

Postmodern sözcüğü, 1960'lı yıllarda, öncelikle sanatta ve mimaride yeni eğilimleri ifade etmek için kullanılmıştır. Susan Sontag, postmodern kavramını, kültür

¹⁰⁵ Şaylan, *Postmodernizm*, s. 198.

¹⁰⁶ Şaylan, a.g.e., s. 285.

¹⁰⁷ Şaylan, a.g.e., s. 296.

ve sanat alanlarında yeni bir duyarlılığı anlatmak için kullanmıştır. Yirminci yüz yılın son çeyreğinde karşı konulmaz bir moda haline gelmiş olan postlu tanımlamaların, öncelikle bir kültürel altüst oluşu en azından dolaylı olarak ifade ettiği söylenebilir. Örneğin postmodern sözcüğü, anlam olarak bir dönemin geride kaldığını ve yeni bir döneme girilmiş olduğunu imler. Postmodern söylemin çok değişik yapılarına ve farklı anlayışlara rağmen postmodern düşünürlerin bazı ortak noktaları da yok değildir. İlkin, postmodern ya da post-endüstriyel olarak tanımlanan yeni bir durum ve değerler dizgesinin ortaya çıktığına dair bir mutabakattan söz edilebilmektedir. İkincisi ise, negatif özgürlük kavramıdır, yani bireye asla dışarıdan bir müdahale söz konusu değildir ve olamaz. Bireyin kendisi tek ölçüt olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁸

Postmodernin arkeolojisi yapıldığında karşımıza her zaman güncellenmeye açık bir postmodern kavramı çıkmaktadır. Arnold Toynbee, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra postmoderni, modern çağdan bir kopuş ve yeni bir çağ olarak imlemiştir. Bunun öncesinde edebi açıdan modernizme bir tepki manasında, Latin Amerika'da Federico Onis postmodern tabirini kullanmıştır. John Watkins Chapman, yukarıda zikredilen tarihlerden biraz daha önce 1870'li yıllarda Fransız empresyonist resim anlayışını tarif etmek için postmodern tabirini kullanmıştır.¹⁰⁹

Sosyolog olan Daniel Bell'de "*The Cultural Contradictions of Capitalism*" adlı eserinde Toynbee'ye çok benzer bir yol izleyerek modern dönemin artık bitmek üzere olduğunu söyler.¹¹⁰ O, postmodern çağı insanların iktidar hırslarını açığa çıkarma, insanın içgüdülerini ve arzularını dışa vurma çağı olarak niteler.¹¹¹

Bunların yanında C. Wright Mills, daha olumsuz bir portre ile karşımıza çıkmaktadır. O, "Bizler Modern Çağ'ın sonundayız. Tıpkı Antik Çağ'dan sonra batıların bölgesel olarak karanlık çağlar dediği birkaç yüzyıl boyunca Doğu'nun yükselişe geçmesi gibi, şimdi de bir postmodern dönem Modern Çağ'ın ardından gelmektedir" diyerek postmodernizmi betimlemeye çalışır.¹¹²

¹⁰⁸ Şaylan, *Postmodernizm*, s. 51-52.

¹⁰⁹ Perry Anderson, *Postmodernitenin Kökenleri*, a.g.e., s. 10.

¹¹⁰ Daniel Bell, *The Cultural Contradictions of Capitalism*, Basic Books, New York, 1976, p. 4.

¹¹¹ Best & Kellner, *Postmodern Teori*, s. 28.

¹¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Wright Mills, *The Sociological Imagination*, Oxford University Press, 1959.

Postmodernizmin tanımı ve tanımı zordur. Postmodernizm, birçok disiplini derinden etkilemiştir, bu alanlardan bazıları kültür, toplum ve teoridir. Postmodernizmi daha net anlayabilmek için postmodernizmin hangi alanda olduğuna dair bir ön ek (Sanatta postmodernizm gibi) getirilmesi daha uygun olacaktır. Postmodernizm kavramının ilk olarak sanat ve edebiyat yapıtlarını tavsif etmek için kullanıldığını söylemek mümkündür.¹¹³ Ancak 1980'lerden sonra her şeyi içine alan bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla Postmodernizm şemsiye bir kavramdır ve post-yapısalcılık, post-endüstriyel ve post-Marksizm gibi kavramları da bünyesine katabilmektedir. Felsefi olarak postmodernizmi tanımlamanın en kolay yolu ise, onu bir "şüphecilik biçimi" olarak tanımlamak olacaktır. Bu tanım, postmodernizmin kökeninin muğlak ve muallak olduğu görüşüne bir karşı çıkıştır ve onun kökenlerinin aslında Antik Yunan düşüncesine dek geri götürülmesini sağlar.¹¹⁴

Bu felsefe akımını besleyen ana akım ise anti-temelcilik (anti-foundationalism) akımıdır. Bu akımın çıkış noktası, görüşlerini bir temele oturtan temelci (foundationalist) düşünürlere sordukları "felsefi olarak temelinizin hakikat olmasını sağlayan şey nedir?" sorusudur. Bu türden sorularla temelci filozofların dayanak noktalarını sarsmayı amaçlayan düşünürler, söylem temellerinin altını oymaya çalışmaktadırlar. Aynı zamanda postmodern felsefe için en etkin söylemleri geliştiren ve postmodern düşüncenin tohumlarını eken ve anti temelci bir filozof olarak karşımıza çıkan Nietzsche, bütün değerlerin yeniden değerlendirilmesi fikrini öne sürmektedir. Ayrıca daha önce de değinildiği gibi postmodern felsefenin eklektik bir yapı arz etmesinden ötürü, sadece açıktan açığa kendini "postmodern" olarak niteleyen filozofların yanı sıra bir de postmodern argümanlarla felsefe yapmaya çalışan ve yapısalcılığa bir karşı çıkış olan "post-yapısalcılık" akımı da postmodern felsefe içinde ele alınabilmektedir. Post-yapısalcılık, "çeşitli entelektüel disiplinleri kapsayan, yalnızca yapısalcılığın ve onun metotlarının değil, aynı zamanda bu metotların arkasında yatan ideolojik varsayımların da reddini gerektiren geniş bir kültürel harekettir."¹¹⁵

¹¹³ Glenn Ward, *Postmodernizmi Anlamak*, (çev. Tufan Göbekçin), İstanbul, Optimist Yayınları, 2014 s.1.

¹¹⁴ Stuart Sim, "Postmodernizm ve Felsefe", *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, ed.: Stuart Sim, (çev. M. Erkan-A. Utku), Ankara, Ebabil Yayıncılık, 2006, s. 3.

¹¹⁵ Sim, a.g.e., s. 4.

Belirli bir akımdan bahsederken onun kurucusu olarak nitelenen öncü bir karakterden söz edilir. Örneğin psikanalizin kurucusu Sigmund Freud, fenomenolojinin kurucusu Edmund Husserl iken, böyle bir şeyi postmodernizm için söylemek mümkün değildir. Bunun nedeni postmodernizmi ortaya çıkaran bir olay ve teoriden ziyade olaylar ve teorilerin çoğulluğudur. Bu yüzden sanat alanındaki postmodernizm ile tarih alanındaki postmodernizmin birbiriyle örtüşmeyen anlamlarının ortaya çıkması muhtemeldir. Fakat, şemsiye bir tanım ortaya çıkarılmaya çalışılırsa postmodernizm, “toplumun sosyal durumu ve bu sosyal durumu açıklamaya çalışan fikirlerdir” denilebilir. Çağdaş toplumbilim kuramcıları içinde yaşadığımız toplumu tavsif etmek için çeşitli betimlemeler kullanmışlardır ve bunlar; tüketim toplumu, medya toplumu, gösteri toplumu, sanayi sonrası toplumu vb. gibi kavramlardır. Bu minvalde yapılan bir diğer ve bize göre en önemli betimleme de postmodern toplumdur.¹¹⁶

Postmodern teorisyenler günümüz toplumlarının geçmiş toplumlardan artık önemli ölçüde ayrıldığını düşünür. Dahası, postmodern düşünürler medya ve iletişim ile tüketim toplumu ve bilginin gelişmiş toplumlardaki durumunu inceleyen kişiler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.¹¹⁷ Moderniteden tam ve net bir kopuşu ifade eden postmodernizm, iyimserliğe, ilerlemeye, rasyonalizme, mutlak bilgi arayışına ve gerçek benliğin bilgi edinmesine duyulan inancın yok olmasıyla ortaya çıkmıştır denilebilir. Ayrıca postmodernizmi her türlü bağımlılığın reddi olarak tanımlamak mümkündür. Öznenin anti-hümanist bir kritiği, modernitenin yaşadığı kopuştan daha keskin ve net bir kopuşu ifade etmektedir.¹¹⁸ Yine Avrupamerkezcilikten dünyanın her yerinin aynı düzeyde olduğu fikrine geçiş postmodernizmle ortaya çıkmıştır. Modern dönemde Avrupamerkezcilik, Batı'nın aydınlanmış ve daha uygar olduğu düşüncesi sebebiyle diğer uygarlık ve ırkların kolonileştirilmesi, sömürülmesi veya “daha iyi hale getirilmesi” düşüncesi artık yok olmuştur.¹¹⁹

Modernite, modernizasyon fikriyle yakından bağlantılıdır ve modern olmanın farkındalığıdır. Nihayetinde postmodernizmin kullanım alanının iki alanla daha çok

¹¹⁶ Madan Sarup, *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*, s. 190.

¹¹⁷ Ward, a.g.e., s. 15.

¹¹⁸ David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, (çev. Ahmet Cevizci), İstanbul, Paradigma Yayınları, s. 307.

¹¹⁹ Ward, a.g.e., s. 10.

irtibatlı olduğunu söylememiz mümkündür. Bunlardan birincisi endüstrinin yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan sosyal ve ekonomik durum, ikincisi ise sanat-kültür ve felsefe alanında meydana gelen değişimlerin sonucunda var olan postmodernizm. Postmodernizm ve postmodernite arasında da modernizm ve modernite arasında yapılan ayrımı yapmak durumundayız. Postmodernizm kültürel ve sanatsal gelişmelere işaret ederken, postmodernite ise sosyal duruma ve bu durumun yarattığı “ruh haline” işaret eder.¹²⁰ Postmodernizmi üç şeyin sonu ya da ölümü olarak nitelemek mümkündür. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak insanın, gerçeğin ve nihayetinde tarihin sonu.

Tarihin Sonu: Postmodern teoride tarihin lineer bir ilerleme çizdiğini söylemek son derece imkânsızdır. Modern dönemde var olan bu ilerlemecilik fikri postmodern dönemde artık itibar görmemektedir.

İnsan'ın Sonu: Postmodern dönemle birlikte teknolojinin bizi götürdüğü evren artık bir post-insan evrenidir.

Gerçeğin Sonu: Postmodern dönemde artık mutlak hakikat anlayışının yerini; geçici, yüzeysel ve mutlak olmayan hakikat anlayışı almıştır.¹²¹

Post ön eki, ötesi ve sonrası manalarına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında postmodern; modernden sonra gelen, modernizmin kültürel ve toplumsal pratiklerini ciddi bir biçimde reddeden bir anlayış içerisindedir. Postmodern teriminin, tarihsel, sanatsal, kültürel ve edebi olarak kullanımları 1900'lü yılların başlarına çekilebilirken felsefi manada bir postmodernizmin kurumsal ve kuramsal olarak karşımıza çıkışı 1980'li yıllarda olmuştur. İki kutuplu bir terim olan postmodernizm teriminde post eki neyin sonrası olduğunu nitelerken modernizm de, postmodernizmin neye karşı olduğunu ya da neyden bir kopuş olduğunu nitelemektedir.¹²²

Farklı bir düşünce havzasında oluşturulan düşünce sistematüğini alımlamak da bir başka problemdir. Bu noktada, Fransız düşüncesinde yapısalcılığın sonrasında ortaya çıkan post-yapısalcılık tartışmaları Amerika'da da yankı bulmuştur. Fakat

¹²⁰ Ward, a.g.e., s.16.

¹²¹ Ward, a.g.e., s.18.

¹²² Şaylan, *Postmodernizm*, s. 71.

postmodernizm kavramı ve tartışmalarıyla birlikte bu kafa karışıklığı giderek artmıştır. Örneğin Lyotard, Derrida, Baudrillard ve Barthes'ın post-yapısalcı olarak mı yoksa postmodern olarak mı alımlanacağı tartışmalıdır. Çünkü postmodernizmi Frankfurt Okulu gibi bir okul ya da ekol addetmek büyük bir yanılgıya neden olacaktır. Ayrıca postmodern düşünürlerin hepsini belirli bir amaca, düşünceye ve sisteme ait filozoflar olarak görmek de yanlıştır. Kültürlerarası farklılık ve farklı metodolojiyle düşünme ya da epistemolojik bağlantıların farklı açıdan kurulması sonucu oluşan kafa karışıklığı uzun bir süre düşünce dünyasını meşgul etmiştir. Barthes, Derrida, Lyotard ve Foucault'ya post-yapısalcı yaftasının vurulmasının birkaç değişik amacı vardır. Bunlar “temsilin krizi, bununla ilgili olarak anlamın istikrarsızlığı, bilginin güvenli dayanaklardan mahrum olması, dilin, söylemlerin, metinlerin merkezi bir yer tutması, rasyonel özerk özneye ilişkin Aydınlanmacı varsayımın uygunsuzluğu ve bireylerin özne olarak kuruldukları patikaların karşılaştırmalı bir tarzla yoğun bir araştırmaya tabi tutulmasıdır.”¹²³

Madan Sarup “Modernlik-postmodernlik, modernizm-postmodernizm gibi kavramlar, hangi alanda kullanılırsa o alanın anlam küresine girmekte ve anlamlar çoğullaşmaktadır” demektedir ve onun bu kavramlara yönelik açıklaması şöyledir:¹²⁴

Modernlik: Modernlik Rönesans ile irtibatlandırılmış ve onun Greko-Romen kökleri de unutulmamıştır. Kısacası, modernlik Batı'da on sekizinci yüzyıl civarında ortaya çıkan, o zamanlardan bu yana da toplumsal, ekonomik ve siyasal dizgeler demetine gönderme yapan bir şemsiye terim olarak adlandırılabilir.

Postmodernlik: Belirli bir dikotomi üzerinde yürüyen Batı düşüncesinde kimi düşünürler postmodernliği “sanayi sonrası çağ” olarak nitelemişlerdir. Ancak postmodern tabiri modernin sonralığına mı yoksa ciddi bir radikal kopuşa mı işaret etmektedir? Bu ikili karşıtlıktan da anlaşılacağı üzere Aydınlanma'dan kopuşu tercih eden postmodern düşünürler, modernliğin inanışlarından tümenden vazgeçerek olumsuzluğu ve düalizmi benimsemişlerdir.

¹²³ Barry Smart, “Postmodern Toplum Teorisi”, (çev. Mehmet Küçük), *Postmodernite versus Modernite*, akt. Mehmet Küçük, İstanbul, Say Yayınları, 2011, s. 359.

¹²⁴ Sarup, *Post-Yapısalcılık ve Post-Modernizm*, s. 186-188.

Modernleşme: Modernleşme, genişleyen kapitalist dünya pazarının sürüklediği bilimsel keşifler ile teknolojik yeniliklerin, sanayideki ilerlemelerin, nüfus hareketlerinin, kentleşmenin, ulus devletin ve kitlesel siyasal hareketlerin oluşumuyla birlikte ortaya çıkan sosyo-ekonomik değişimlerin çeşitliliğinin bir birliğidir.

Modernizm: 18. yy Avrupa'sında gelişen iyimserlik, ilerlemecilik, rasyonalizm ve mutlak bilgi arayışı üzerine kurulu olan bir düşünce sistemidir.

Postmodernizm: 1970'lerde Jean François Lyotard "*Postmodern Durum*" adlı kitabında postmodernizmi, modern çağın meşrulaştırıcı bir zemini olarak kullanılan meta-anlatılara, bilim aracılığıyla insanlığın ilerlemeci ve özgürlük fikrine ulaşabileceği ve evrensel bilgi mitosunu insanlığa felsefenin sağlayacağına duyulan inanca kesin bir şekilde saldırması sonucunda ortaya çıkan akım olarak nitelemiştir.¹²⁵

Postmodernizm tartışmalarının kendi toplumunda yeni yeni oluşmaya başladığı bir dönemde post-yapısalcı olarak alımlanan düşünceler postmodern fikirlerin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Postyapısalcılığın analizlerini postmodern analiz yöntemlerinden ayırmak için bir metodoloji geliştirme çabasının olduğunu söylemek mümkündür, fakat postmodern analiz biçimlerinin açıkça edebiyat teorisi, felsefe ve tarihte yapılan post-yapısalcı çalışmaları içerimlediği düşünülmektedir.¹²⁶

Postmodern teori fikrinden genel olarak anlaşılması gereken şey, uzlaşmacı ya da ortodoks toplumsal teorilerin aksine, insanın ölümünü, toplumsalın sonunu ve bilimsel pratiklerin sonunun geldiğini ifade eden filozofların düşünceleridir. Postmodern teoride bilginin alımlanmasında gerçekleşen değişiklik, düşünceleri birbirinden çok farklı olan –hatta birbirine tamamen zıt- düşünürler tarafından irdelenmiş ve postmodern teorinin içinde değerlendirilmiştir.

Postmodernizm, genellikle dekonstrüksiyon ve post-yapısalcılık fikri ile ilişkilendirilir. Kültürel araştırmalar da bu kategoride değerlendirilmektedir. Postmodernizmin sosyal gerçekliği mi yoksa yeni bir teorik perspektifi mi refere ettiği yönünde sorulan soruya verilen cevap her ikisini de refere ettiğiidir. Modern toplumda

¹²⁵ Lyotard, *Postmodern Durum*, (çev.) İsmet Birkan, Ankara, Bilgesu Yayıncılık, 2013, s. 74.

¹²⁶ Smart, a.g.e., s. 361.

üretim, endüstri, kolonyalizm ve kapitalizm varken, postmodern toplumda tüketim ve boş vakit, post-kapitalizm ve post-kolonyalizm vardır.¹²⁷

Postmodern entelektüel durum, aşırı bir biçimde muğlaklık ve kapalılık arz etmektedir ve bu tam da postmodernizmin olduğu şey olarak görülebilir. Postmodern düşünce, bağlama göre farklılık gösterse de Tarnas'a göre, içinden çok çeşitli entelektüel ve kültürel akımı ortaya çıkarmış olan ve belirlenmesi mümkün olmayan tutumlar dizisi olarak anlaşılabilir.¹²⁸ Diğer eleştirmenler ise bu sözcüğün 1970'li yılların ortalarında yaşanan ekonomik buhranı aşmak için öne sürülen çoğulcu bir paradigmanın temelleri olduğunu düşünmektedir.¹²⁹ Ancak kavramsal analize geçildiğinde ise postmodern tabiri daha girift bir hal almaktadır. Onun mahiyetine ilişkin soruşturmaları şu şekilde özetleyebiliriz: Postmodern bir hayat tarzı mı, bir moda mı, bir ideoloji mi, modernle hesaplaşma ya da ondan bir kaçış mı yoksa hipermodernlik mi, Batı'nın bir çöküşü mü?¹³⁰

Modern dönemde matbaa, kitap ve okullar bilginin temel kaynakları iken postmodern dönemde bilginin edinilmesi noktasında yeni kaynaklar ortaya çıkmıştır. Bu kaynaklar bilgiyi ve bilgiyi alımlama şeklini değiştirerek yeni bir bilgi biçimi ortaya çıkarmıştır. Ernest Gellner'e göre postmodernizm, Aydınlanma sonrası Avrupa felsefesinin dokunulamaz zannedilen ve onun tek hakikat olduğu olgusunun bir kritiğe tabi tutulmasına dayanır.¹³¹

Vattimo'ya göre ise, postmodern dönemin kökleri, her şeyin mübadele değerine irca edilmesinde bulunur. Ona göre modernlik, tarihin tek doğrultulu olmadığının farkına varıldığı anda bitmektedir. Nitekim son yıllarda ilerlemeci tarih anlayışına karşı çıkış söz konusudur ve bu görüşün ideolojik perspektifleri ciddi bir biçimde

¹²⁷ Tom Kando, "Postmodernism: Old Wine In New Bottles?", *International Journal on World Peace*, Vol. 13, No. 3, 1996 pp. 3-33, p. 32.

¹²⁸ Richard Tarnas, *Batı Düşüncesi Tarihi, C. II*, (çev. Yusuf Kaplan), İstanbul, Külliyat Yayınları, 2011, s. 248.

¹²⁹ Şaylan, *Postmodernizm.*, s. 27.

¹³⁰ Bedia Koçakoğlu, *Anlamsızlığın Anlamı Postmodernizm*, Ankara, Hece Yayınları, 2012, s. 34.

¹³¹ Ernest Gellner, *Postmodernizm, İslam ve Us*, (çev. Bülent Peker), Ümit Yayıncılık, 1994, s. 40 vd.

eleştirilmektedir.¹³² Jameson'a göre ise postmodernizm, geç kapitalizmin kültürel mantığıdır.¹³³

Postmodern düşüncede değişmeyen ve kalıcı hakikat anlayışının yerini, değişken ve her zaman geçici bir hakikat anlayışı almaktadır.¹³⁴ Her ne kadar Postmodernizm kavramındaki post öneki, modern olandan sonrasına işaret etse de, içinde yaşadığımız tarihsel tecrübenin modern dönemden bir kopuşu mu yoksa modern dönemin radikalleştiği bir dönemi mi tavsif ettiğine dair muhtelif görüşler vardır.¹³⁵

Postmodernizm kavramı, John Watkins Chapman tarafından 1870'li yıllarda Fransız empresyonist resim anlayışını tarif etmek için kullanılmıştır. Edebi açıdan modernizme bir tepki manasında ise, ilk defa Frederico de Onis tarafından, sanılanın aksine merkez çevrede değil, merkez çevrenin dışında Latin Amerika'da 1930'lu yıllarda kullanılmıştır.¹³⁶ Felsefi açıdan postmodernizmin net bir zamanı verilecek olursa Ferraris¹³⁷ bunu 1979 ile sınırlandırmaktadır. Bu tarihten önceki "postmodern" tartışmalarının felsefi bir karakteri olmaktan çok edebi, sanatsal ve tarihi görünümü olduğunu söylemek mümkündür. Dahası postmodern tartışmaları bu tarihten önce yerel gelenek ve unsurlara ait birer tartışma teması iken, 1979'dan sonra daha evrensel ve daha bütüncül bir tartışmanın filizlendiği aşikârdır.

Modernizm-postmodernizm tartışmalarında esas olarak şu soru ön plana çıkmaktadır: Aydınlanma projesi başarılı mı oldu başarısız mı oldu? Bu soruya başarılı oldu şeklinde cevap verenler modernizmin hala geçerliliğini ve güncelliğini koruduğunu savunmaktadır. Bu fikirde olan düşünürlerden ikisi, Jürgen Habermas ve Anthony Giddens'tır. Bu proje başarısız oldu diyenler ise, yeni bir döneme girildiğini ve bunun da postmodernizm olduğunu düşünenlerdir. Buna örnek olarak ise Jean François Lyotard ve Jean Baudrillard verilebilir.

¹³² Vattimo, a.g.e., s. 10.

¹³³ Frederic Jameson, *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*, (çev. Nuri Plümer, Abdülkadir Gölcü), Ankara, Nirengi Kitap, 2011.

¹³⁴ Küçükalp, a.g.e., s. 103.

¹³⁵ Küçükalp, a.g.e., s. 99.

¹³⁶ Perry Anderson, *Postmodernitenin Kökenleri*, (çev. Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011 s. 12.

¹³⁷ Maurizio Ferraris, *Postmodernism and the Deconstruction of Modernism*, MIT Press, vol. 4, no., 1/2, pp. 12-24, p. 12.

Postmodernizm tartışmalarının ilk yıllarında karşımıza iki figür çıkmaktadır. Bunlardan biri olan Lyotard, postmodernizmin deyim yerindeyse amentüsünü yazmış ve postmodernizmi onaylarken, Habermas ise modernliğin bitmemiş olduğunu ve devam ettirilmesi gereken bir proje olduğunu bize haber verir. Bu açıdan Habermas modernliğin yeniden-inşası (re-construction) tarafında iken, Lyotard modernliğin yıkılması (de-construction) tarafındadır. Tarihsel olarak bakıldığında, postmodernizmin ortaya çıkışında, modernizmin başarısızlığının alternatifi olması adına, tek bir perspektiften ziyade, birden çok perspektifin yaratılması düşüncesi yatmaktadır. Modernizm insanlığa kısa bir süre için müreffeh bir yaşam tarzı sunmuş olsa da, 20. yy'da dünya tarihi iki büyük dünya savaşı görmüş, ilk defa nükleer bombayla tanışmış, çevre felaketleri had safhaya çıkmış ve araçsal rasyonalizm ile de modernizmin vadesinin dolduğu ileri sürülmüştür. Modern toplumda üretim ve endüstri kolonyalizm ve kapitalizm varken postmodern toplumda tüketim ve boş vakit, post-kapitalizm ve post-kolonyalizm vardır.

Lyotard postmoderni “Postmodern... Sunumlanamayanı bizzat sunuma sunar: İyi biçimlerin tesellisinde kendisini inkâr eden şey, elde edilemez olan için nostaljiyi kolektif olarak paylaşmayı mümkün kılan bir tadın uzlaşımı; haz almak için değil, sunumlanamaz olanın daha güçlü bir anlamını vermek için yeni bir temsil arayan şey... Kurallar ve kategoriler bizzat sanat eserinin aradığı şeydir. Bu durumda sanatçı ve yazar yapılmış olacak olanın kurallarını formüle etmek için kurallar olmaksızın çalışmaktadır. Bu da eserin ve metnin bir hadise (event) karakterine sahip olması olgusudur. Ayrıca onların yazar için her zaman hayli geç gelmiş olmaları ya da aynı nesneye vaki olan şey olarak gerçekleşmeleri her zaman hemen başlar. Postmodern mukaddem (modo) geleceğin (post) paradoksuna göre anlaşılacak zorunda olacaktır”¹³⁸ şeklinde açıklayarak, post önekinin neden modo’yu ötelediğini dile getirmektedir.

Postmodern addedilen düşünürler genel olarak modernizmin adalet, teori, hakikat vb. kavramlarla kendisini meşrulaştırmış olduğu iddia edilen, bilimsel ve nesnel olma iddiasındaki söylemleri meta-anlatı olarak isimlendirip reddederler.¹³⁹ Lyotard,

¹³⁸ Edith Wyschogrod, *Azizler ve Postmodernizm*, (çev. Ahmet Demirhan), İstanbul, İnsan Yayınları, 2002, s. 15-16.

¹³⁹ Küçükcalp, *Nietzsche ve Postmodernizm*, 106.

Postmodern Durum adlı çalışmasında ilk defa meta-anlatı kavramlaştırmasını, modern çağın meşrulaştırıcı söylemlerini nitelemek ve bu doğrultuda teşekkül etmiş felsefeleri eleştirmek için kullanmıştır. Lyotard'a göre postmodernizmi karakterize eden şey, meta-anlatıların sonu düşüncesidir.¹⁴⁰

Postmodern paradigma temelini aynı anda çoğul, mahalli, geçici ve ispat edilebilir bir temelsizlik oluşturduğu için, doğası gereği bütün diğer paradigmaları bastırıcı bir paradigmadır. 20. yy. başında John Dewey'in "bütüncül bir tasavvurdan ve tutumdan yoksun olmak, çağımızın başlıca entelektüel özelliğidir" şeklinde özetlediği durum, Jean François Lyotard'ın postmoderni, "meta-anlatılara karşı şüpheyile yaklaşmak" olarak tanımlamasında da gözlendiği gibi, postmodern "tasavvur"un özü olarak kutsanmıştır.¹⁴¹ Ayrıca postmodernizmin, topyekûn olarak Batı düşünce tarihi içerisindeki değişim ve süreklilikleri sadece belirtmesi yeterli değildir, çünkü asıl önemli olan epistemolojik ve ontolojik soruşturmaların nerede veya kimle başlayıp bittiği değildir, aksine, postmodernin bunları bir eleştiriye de tabi tutma görevi vardır.¹⁴²

Meta-anlatıların sonunu ilan ederken kendisi de bir meta-anlatıya dönüşmüş olan postmodern retorik, bugün sosyal teoriyi derinden sarsmıştır.¹⁴³ Kendini hâkim paradigma olarak betimleyen bir düşünce sistemi artık mümkün olmadığı için kendisini var olan dönemin hâkim paradigmasına karşı şekillendiren bir siyasî, felsefî veya bilimsel paradigmadan söz edilemez. Bu yüzden de postmodernizm, farklı kültürler, sosyal ortamlar ve edebi hareketlerin birlikte ya da bağımsız hareket edebileceği, bir uzlaşa ya da müzakerenin olabileceği ve Tarnas'ın dediği gibi çapraz döllemenin¹⁴⁴ gerçekleşmesini mümkün kılar.

Modern dönemde ilkelerin, kuralların ya da değer dizgelerinin varlığından söz etmek mümkündür. Fakat postmodern dönemde, tekilliklerin, değer yargılarının, ilke ve kuralların yok sayılması ya da keyfî bir şekilde oluşturulması söz konusudur. Modern algılama ve anlamlandırma biçimi göstergeleri tek boyutlu biçime indirgemeyi

¹⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Jean François Lyotard, *Postmodern Durum*, (çev. İsmet Birkan), Ankara, Bilgesu Yayıncılık, 2013.

¹⁴¹ Tarnas, *Batı Düşüncesi Tarihi*, C. II, (çev. Yusuf Kaplan), İstanbul, Külliyyat Yayınları, 2012, s. 256.

¹⁴² Wyschogrod, a.g.e., s. 20.

¹⁴³ Alex Callinicos, *Toplum Kuramı*, (çev. Yasemin Tezgiden), İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 19.

¹⁴⁴ Tarnas, *Batı Düşüncesi Tarihi*, c. II, s. 257.

arzulamaktadır.¹⁴⁵ İlkenin yadsınması ilkesinin gereği olarak göstergelerin aynı zamanda farklı manalara gelebileceği ve bunun da abes bir yanı olmadığını iddia eden postmodern düşünce, modernizme göre çok katmanlı ve çok anlamlılıktan yanadır.

Modern dönemin kendine dair siyasal, kültürel, toplumsal, tarihi vb. konularda hedefleri vardır. İnsani ve toplumsal bazda bu hedefler daima artarak devam etmektedir. Oysa postmodern dönem kendini bu hedeflerden ari saymaktadır ve bu dönemin hedefe dair bir düşüncesi yoktur. Modernizm, insanlığa, bilimle, düşünceyle, akıl ve ilerleme yoluyla kurtuluş reçeteleri ve bir düzen sunmaktadır. Postmodernizm ise bir reçete veya düzen sunma yerine kaosu ve çözümsüzlüğü kendine şiar edinmiştir.

Modern dönemde farklı alanların birbirleriyle sentezlenmesi söz konusu iken postmodern dönemde farklı alanların iç içe geçmesi ve sentezlenmesinden ziyade, farklı alanların bir arada yaşamasına yönelik atılımlar mevcuttur. Bu yüzden denilebilir ki, akıl ile mitos, rasyonalite ile irrasyonalite, bilim ile ezoterizmin eş anlı olarak var olma durumu vardır.¹⁴⁶ Modern toplum iletimini sözcükler yoluyla sağlarken, postmodern toplumlarda elektronik ve ikonik iletişim mevcuttur.¹⁴⁷

Modern uygarlık Aydınlanma ideasına, Kartezyen rasyonalizme, ampirisizme bilim ve teknoloji aracılığıyla sosyal ilerlemeye duyulan inançtır. Postmodernizm ise, bunların yerine rölativist bir epistemolojiyi ortaya koyar ve sadece epistemolojik sorular sorar, ontolojiyi dışarda bırakır. Postmodernizm işe Aydınlanma eleştirisi ve Batı rasyonalizminin eleştirisi ile başlamıştır. Onun Fransız kökenleri 20. yy. ortalarına kadar gider.

Bu sırada çoğulculuk paradigmasının da çoğulluğundan bahsedebiliriz. Burada ilk olarak kapitalizmin getirisi olan bir çoğulluktan söz edilebilir. Örneğin kapitalist düzen medya ve teknoloji araçlarını çok iyi kullanarak, önceden sömürülen halkların artık farklılıklarla beraber bir arada yaşayabileceğini göstermek istemiştir. Postmodernizm, değişik tartışmaların yan yana konmasını, nasıl uygunsa o şekilde bir

¹⁴⁵ Hilmi Uçan, "Modernizm/Postmodernizm ve J. Derrida'nın Yapısökümcü Okuma ve Anlamlandırma Önerisi", *Turkish Studies*, 4/8 2009, s. 2289.

¹⁴⁶ Koçakoğlu, *Anlamsızlığın Anlamı Postmodernizm*, s. 59.

¹⁴⁷ Tom Kando, "Postmodernism: Old Wine In New Bottles?", *International Journal on World Peace*, Vol. 13, No. 3, 1996 pp. 3-33, p. 4.

derleme yapılmasını teşvik etmektedir. Bu da farklı görüntülerin kolajlanması, kültürlerin harmanlanmasını ve farklı toplumların “bir arada” yaşayabilmelerini sağlamaktadır.¹⁴⁸

Postmodern düşüncenin tarih anlayışına bakıldığında ise, Orta çağda tarihçilik anlayışı kralların saltanat hayatları boyunca yaptıklarını anlatan bir yıllık gibidir. Modern dönemde her şeye nüfuz eden akıl ve laiklik anlayışı tarihe de nüfuz etmiş ve böylelikle tarihin daha teorik bir zemini oluşmaya başlamıştır. Tarih, Ortaçağ boyunca bireysel bir tutum sergilerken modern dönemle birlikte daha evrensel bir tutum sergilemeye başlamıştır. Bu evrensel bakış, peşinden evrensel değişmezlik yasalarını da getirmiştir.¹⁴⁹ Walter Benjamin, ilerlemeci tarih anlayışının hâkim paradigma ve sınıflarca temellük edilen geçmişin bir temsili olduğunu söylemektedir. Vattimo, Walter Benjamin’in bu söylemini daha da ileri götürerek, “tek bir tarih yoktur, yalnızca geçmişin farklı bakış açılarından yansıtılan imgeleri söz konusudur” demiştir.¹⁵⁰

Lineer bir yapıya sahip olan tarih, modern dönemde içinde yaşanan an’ın en iyi zaman dilimi olduğu kanısını insanlarda uyandırmaktadır. Böylesi bir düşünce tarihin reddi olarak okunmalıdır. Bu bağlamda postmodern tarih anlayışının en önemli girizgâhını Nietzsche yapmaktadır: “Eskiye yok etmeden, eskiyi muhafaza ederek yeniyi kurmak.” Yani, eskiye yeni manalar yüklenmeli ve hatırlatma olgusuyla eskiye yönelmelidir.¹⁵¹ Postmodernizm meta-anlatıları reddettiği için tarihin anlatılarını da birer meta-anlatı olarak görmekte ve doğal olarak onları da reddetmektedir. Birçok postmoderne göre “tarih” etken değil, edilgendir, yani kurgulanan ve inşa edilen bir alandır. Bu yüzden tarih, artık bilimsel bir teori olarak ele alınmamalı ve o bilimsel kimliğinden koparılmalıdır. Böylece, sadece iktidarı elinde tutanların değil küçük insanların da tarihi yazılabilecektir. Postmodernlere göre tarih bir romandır ve metne döküldüğü anda her şey dilde gerçekleştirilmektedir ve dil de kendini başka bir şeye aktaramaz.¹⁵²

¹⁴⁸ Koçakoğlu, a.g.e., s. 61.

¹⁴⁹ Koçakoğlu, a.g.e., s. 63.

¹⁵⁰ Gianni Vattimo, *Şeffaf Toplum*, (çev. Ümit Hüsrev Yolsal), İstanbul, Say Yayınları, 2012, s. 11.

¹⁵¹ Marshall Bermann, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, (çev. Ümit Altuğ- Bülent Peker), İstanbul, İletişim Yayınları, 2013 s. 448

¹⁵² Richard Evans, *Tarihin Savunusu*, (çev. Uygur Kocabaşoğlu), İstanbul, İmge Kitabevi, 1999, s. 12.

Sonuç olarak, postmodern düşünürler geçmişini bugüne göre yorumlama arzusundadırlar. Geçmişin tam olarak yok edilmesi mümkün olmadığından geçmiş yeniden ele alınmalı ve bu yeniden ele almada tarihe konu edilmeyen şeyler konu edilmeli, ironik bir üslup kullanılmalıdır.¹⁵³

Postmodernizmin bir diğer kaynağı da, bilimin ve bilgiyi ele alma noktalarının kritiğe tabi tutulmasıdır veya epistemolojinin ciddi bir eleştiriden geçirilmesidir. Bu alan postmodernist söylemlerin ve eleştirilerin en önemli noktalarını oluşturmaktadır. Postmodern düşünürler, bilim felsefesi ya da hâkim bilim/bilgi paradigmalarından kopuşu önermektedirler. Aydınlanma düşüncesi bilim ve bilgi yoluyla cenneti yeryüzüne indirmeyi vaat etmekteydi. Fakat yaşanan durum bu cennetin kurulamazlığını gösterince, modern bilim ve bilgi anlayışına duyulan inancın gitgide azaldığı söylenebilir. Aydınlanma dönemi ve sonrasında takip eden süreçte adeta bir bilim fetişizmi doğmuştur. Postmodern ve post-yapısalcı düşünce ve düşünürler tam da bu süreçleri eleştiriye tabi tutmuştur.

Postmodernizm ve din başlığı altında bir inceleme yapan Pamela Sue Anderson, öncelikle postmodern tanımının basit olmadığını vurgular ve sonrasında “postmodernizmin, i) insan soyunun tarih içinde ahlâkî gelişimine, ii) evrensel uzlaşmaya ya da kesinliğe yol gösteren bir akıl kavrayışına ve iii) insanın yarattığı bir büyük anlatı açıklamasına duyulan modern inancın yitimiyle karakterize edildiğini varsaymak yararlıdır”¹⁵⁴ şeklinde bir açıklama yapmakta ve bu müphemliği biraz azaltmak istemektedir. Anderson’a göre bu üç yitimin yaşanan toplumdaki din üzerinde de çok büyük bir etkisi söz konusudur. Çünkü burada dinin temel olarak ele alınması ya da direkt dinin bizzat kendisinin yok sayılması manası vardır. Postmodern dönemde dinî ve diğer inançların merkezsizleştirilmesi, dinî inançların epistemolojik açıdan temelsiz kalmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan dinin, insanları bilgi düzleminde cem etmesi, inançların ve bilgilerin rasyonel bir zemine oturması gibi durumlar ortadan

¹⁵³ Koçakoğlu, a.g.e., s. 65.

¹⁵⁴ Pamela Sue Anderson, “Postmodernizm ve Din”, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, Ed.: S. Sim, (çev. M. Erkan-A. Utku), Ebabil Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 59.

kalkmaktadır. Ayrıca haklılaştırılmış doğru inanç olarak bilgi, modern Batı felsefesinin epistemolojik olarak ana odağıdır.¹⁵⁵

Modernizm, kendi gerçekliğini dinsel bir görünümde sunmuştur,¹⁵⁶ lakin postmodernizm, modernizmin dinsel bir tarzda sunumlanan yanlarına getirilen eleştirilere bir yanıt olduğunu iddia etmektedir. Bu anlamda “Postmodernlik, klasik hakikat, akıl, kimlik ve nesnellik nosyonlarından, evrensel ilerleme ya da kurtuluş fikrinden, biçimsel açıklamanın başvurabileceği tekil çerçeveler, büyük anlatılar ya da nihai zeminlerden kuşku duyan bir düşünce tarzıdır. Postmodernlik, Aydınlanma’nın bu normlarına karşı dünyanın olumsal, temelsiz, çeşitli, istikrarsız, belirlenmemiş nitelikte ve bir dizi dağınık kültürlerden ya da yorumlardan ibaret olduğunu bildirir.”¹⁵⁷ Fakat postmodern dönemde, dinin kognitif temelleri yok sayılmakta, postmodernist din filozofları müminler topluluğunu inancın da ötesine taşımak istemektedirler. Ancak postmodernizmin asıl maksadı tek bir dinin temellerini yok saymak değil, tam aksine tüm dinlerin temellerinin sorgulanmasının gerektiğidir. Bu açıdan postmodernizmde din anlayışının post-kolonyal bir görünüm arz ettiğini söyleyebiliriz.¹⁵⁸ Örneğin Hıristiyanlık açısından bakıldığında, onun görünür olmaya başlamasından sonra Hıristiyan dünya açısından bir anlam, doğruluk ve hakikatin var olduğunu hatta bu hakikat ve anlama erişilebileceğini söylemek mümkündür ancak, postmodern dönemde hakikat ve anlamların kaybolduğunu iddia eden düşünürlerce dinî hakikat ve anlam da artık kaybolmuştur. Yapılması gereken iş, hakikati ve anlamı aramak yerine, insanların nerede olduğunu anlamaya çalışmaktır.

Hıristiyan dünyanın kendi Batılı ve Hıristiyan dünyasına ait kavramlarla diğer dinleri incelemeye tabi tutması, uzun zamandan beri tartışılan konulardandır. Ancak postmodern dönemde var olan ya da olması gereken çoğulculuk, epistemolojik açıdan dinlerin tümüne bir özgürlük tanımaksızın, örtük bir biçimde kendi inanç dizgeleri ile diğer dinleri tahakküm altına alma isteğini de imler.

¹⁵⁵ Pamela Sue Anderson, “Postmodernizm ve Din”, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, Ed.: S. Sim, (çev. M. Erkan-A. Utku), Ebabil Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 59.

¹⁵⁶ Mustafa Tekin, “Postmodernizmin “Din” Sorunu”, *Milel ve Nihal*, S. 12/2, 2015 s. 14.

¹⁵⁷ Terry Eagleton, *Postmodernizmin Yanılsamaları*, (çev. Mehmet Küçük), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011 s. 9.

¹⁵⁸ Anderson, a.g.e., s. 60.

Postmodern dönemde felsefenin artık haklılaştırma mekanizması veya dinî açıdan bir teizmi meşrulaştırma zemini olmasından daha çok dinî pratiklere yoğunlaşması gerektiği düşüncesi hâkimdir. Çünkü postmodern düşünürlere göre bu düşünce, modern dönemden kalan bir mirastır, akla büyük önem atfedilmesinin böyle bir neticesi olması kaçınılmazdır. Postmodernizm açısından dinler, hakikatin göreceli hale gelmesinden sonra kaygan bir zemine oturtulmak istenmiştir. Postmodernizm, tabir caizse dinlerden, kendi eleştirel formasyonundan geçmesini ve böylece varlığını sürdürmeye devam etmesini istemektedir. “Modernizm, dinin ihatalı alanlarını indirgemeye tabi tutarak daraltırken, postmodernizm bunu kökten reddetmektedir.”¹⁵⁹

Önemli olan bir diğer nokta ise artık dini inançların –özellikle de Hıristiyanlığın– bir meta-anlatıya dönüştüğü, böylelikle de kuşatıcı ve kapsamlı çözümlerin yalnızca kendinde bulunduğu fikridir. Oysa postmodern dönem meta-anlatılara, dolayısıyla bir meta-anlatı olarak tasarımı yaptığı dine de ciddi şekilde eleştirilerde bulunmuştur. Bazı düşünürlere göre dini fundamentalizmin kökenlerinin oluşmaya başlaması da postmodern düşünürlerin fikirlerine bir karşı duruş alma çabasıyla oluşmaya başlamıştır. Yaşanılan tartışmalar sonucu oluşan iki kutuptan söz edebiliriz. Bir yanda postmodernizmi olumlayan ve artık yeni bir döneme girildiğini iddia eden düşünürler, diğer tarafta ise ortaya çıkan bu yeni düşüncenin “gelip geçici bir heves”, yeni entelektüellerin bir icadı ya da Habermas gibi bazı düşünürlerce, modernizmin karşı kutbunda yer alan muhafazakâr bir düşünce olduğu vurgulanmıştır.¹⁶⁰

Postmodern teori, öznenin merkezleşmesi ve parçalanmasından yola çıkarak modern teorinin ortaya attığı akılcı ve birleşik özneyi reddeder.¹⁶¹ Bu merkezleşmeyi ve kopmayı “Modernitede özne, merkez, insandır. Postmodernitede ise özne yoktur, merkez yoktur ya da çok merkezin olduğu bir anlam dünyası, bir yaşam biçimi vardır. Başka bir deyişle postmodernizmde özne dildir; her şeyi belirleyen dildir; hiçbir şey dilin dışına taşamaz. İnsan, dili kadar vardır. Dil ise kaypaktır. Bu nedenle her şey

¹⁵⁹ Tekin, a.g.m., s. 16

¹⁶⁰ Steve Best & Douglas Kellner, *Postmodern Teori*, s. 14.

¹⁶¹ Best & Kellner, a.g.e., s. 18.

yorumdan ibarettir. Mutlak gerçek yoktur, yorumsamacı (hermeneutique) gerçek vardır; gerçek, insanların seçtikleridir”¹⁶² şeklinde açıklanabilir.

Sonuç olarak, 1980’li yıllardan önceki dönemlerden başlayarak postmodern çağ hakkında iki kutup olduğunu ve bunlardan ilk grubun (Lyotard, Derrida, Ihab Hassan) postmodern dönemi olumlayan, karşı grubunsa tabir caizse modern döneme bir şans daha verilmesini isteyen (Mills, Toynbee, Giddens) grup olduğu söylenebilir. Yine sonuç olarak, postmodern hakkında yapılan yorumlar toplumsala ve ekonomi-politiğe verilen cevaplar ile ilgilidir diyebiliriz. Amerika’da postmodern üzerine yapılan tartışmalar daha çok toplumsal ve ekonomik pratiklere dayanırken, Fransa’da ortaya çıkan tartışmalar Descartes’tan miras kalan “cogito’ya” yönelik daha entelektüel tartışmalardır denilebilir. Bu tartışmaların Fransa’da daha entelektüel bazda ele alınışının nedenlerinden bazıları, Baudelaire, Rimbaud ve diğer şair yazarların oluşturduğu “dandy” akımının daha estetize edilmesi ve Nietzsche, Heidegger gibi düşünürlerin Fransız tarzı alımlanışı, yeni bir üretkenlik sahasının oluşturulmasında aranmalıdır.¹⁶³

Postmodern teriminin mahiyetindeki muğlaklığın nedenlerinden biri, “post” teriminin modern olmayanı betimlemesi ve böylelikle moderne bir karşı çıkış olarak okunmasından dolayıdır. Bunun için, postmodernist olarak adlandırdığımız kişiler, bilgi, kültür ve toplum alanlarında oluşan kopuşu betimlemek ve modern teorinin kusurlarını açığa çıkarıp, bilgi, kültür ve toplum alanlarına dair yeni ve daha radikal değer alanlarının yaratılmasını istemektedirler.¹⁶⁴ Steven Connor’un televizyon ve videonun irdelenmesi bağlamında öne sürdüğü bozma ve kendine maletme görüşlerini postmodernizm için de kullanabiliriz. Birinci biçimin amacı postmodernist eğilimleri tespit etmektir. İkinci biçimin amacı ise daha önce de değinildiği gibi postmodern düşüncenin eklektik yapısından kaynaklanan, farklı fikir akımlarını kendi hesabına kaydetmesidir.

¹⁶² Uçan, “Modernizm/Postmodernizm ve J. Derrida’nın Yapısökümcü Okuma ve Anlamlandırma Önerisi”, s. 2293.

¹⁶³ Best & Kellner, a.g.e., s. 32.

¹⁶⁴ Best & Kellner, a.g.e., s. 49.

Postmodernizmin, bir tür modernizm eleştirisi olduğu konusunda mutabakat olsa dahi, bu modernizmin eleştirisinin nerede başlayıp nerede bittiği ya da kiminle başlayıp kiminle devam ettiği konusu muallaktır. Genel yargı, postmodernizmin 1970’li yılların sonuna doğru felsefi olarak modernin eleştirisini yapmış olduğudur, fakat modernizmin eleştirisinin birçok biçimi Nietzsche’de mevcuttur. Fransız post-yapısalcılığı, deyim yerindeyse Nietzsche’yi, 1960’lı yıllardan sonra yeniden keşfetmiş, onun eleştirilerini, fenomenoloji ve egzistansiyalizmle birlikte yeniden şekillendirerek kendisine hâs bir modernizm eleştirisi ortaya koymuştur.¹⁶⁵

Postmodern teori, genellikle aklın ve özgürlüğün modern eşitlemesini reddeder ve modern rasyonellik biçimlerini indirgeyici ve baskıcı oldukları gerekçesiyle sorunsallaştırır.¹⁶⁶ Postmodern teori hakkında fikir serdeden düşünürlerden Foucault, inter-disipliner diyebileceğimiz bir tarzda çalışmalarını sürdürerek tarihsel çağın bir kritiğini yapmaya çalışmıştır. Ancak Foucault’yu sadece postmodern diye addetmek neredeyse imkânsızdır. Çünkü o, eserleri ve kendisi tek bir kategoriye sığmayan, eklektik bir düşünürdür. Baudrillard gibi Foucault’yu da en çok etkileyen isimlerin başında Nietzsche gelmektedir. Nietzsche’den miras kalan akıl, delilik ve özne gibi üzerinde tam mutabakata varılamamış konu ve alanların bir arkeolojisinin yapılabileceği düşüncesi Foucault’nun ana temalarını oluşturmuştur.

2.2.1. Postmodernizmin Felsefi Manada Kurucusu: Jean François Lyotard

Felsefe alanındaki postmodernizm tartışmalarını başlatan ilk eser Lyotard’ın “Postmodern Durum”¹⁶⁷ adlı eseridir. Lyotard’ın postmodern kavramlaştırmasında modern sonrası kavramı, asla modern sonrası dönemi anlatmaz. Ona göre postmodernizm, sürekli olan bir durumu ifade etmektedir. Postmodernizm başlığı altında yapılan tartışmalarda bazı düşünürler modernizmin radikalleşmesi veya

¹⁶⁵ Alex Callinicos, *Toplum Kuramı*, (çev. Yasemin Tezgiden), İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 444.

¹⁶⁶ Best & Kellner, a.g.e., s. 53.

¹⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Jean François Lyotard, *Postmodern Durum*, (çev. İsmet Birkan), Ankara, Bilgesu Yayıncılık, 2013.

modernizmin sorunlarının açığa çıkması gibi kavramları tercih ederler. Giddens ve Habermas bu görüşte olan bazı düşünürlerdendir. Giddens'a göre bu tür kavramları icat etmek yerine modernizmin kökenlerine dönmeli ve modernizmi devam ettirmeliyiz. Keza Jürgen Habermas da moderniteyi, Modernite: Tamamlanmamış Bir Proje¹⁶⁸ olarak tanımlamıştır.

Mimari alanda başlayan, edebiyata, sanata ve kültürel alanlara sıçrayan postmodernizm tartışmaları felsefe düzleminde de Lyotard ile başlamıştır. Postmodernizmin ethosu, artık evrensel teorilerin –meta-anlatıların- sonunun geldiği ve otoritelerin artık inanılabilirlik ve hatta güvenilirliğini yitirdiğidir.¹⁶⁹

İnsanların değer yargılarını, meta-anlatıların ya da evrenselleştirilmiş teorilerin değil kendilerinin koyması gerektiğini öne süren Lyotard, artık Marksizmin vb. meta-anlatıların insanları şekillendirmekten vazgeçmesi gerektiğini ifade eder. Bilimin başvurduğu iki temel anlatı, politik ve felsefi anlatılardır. Aydınlanma ile bağlantılı olan ve Fransız devriminin ideallerinde cisimleşen birinci anlatı, insanlığın kölelikten ve sınıf baskısından giderek kurtuluşunun anlatısıdır.¹⁷⁰ Meta-anlatılar diğer anlatıları kendilerine bağımlı kılar.¹⁷¹

Lyotard, bilimin artık üniversite ve okullarda özgürleştirici bir araç olmaktan ziyade, yararının ve kaç para ettiğinin sorgulandığını söylemektedir ki bu da, öncüllerini Frankfurt Okulu'nda gördüğümüz akılcı bir ideale değil de, kesinlikle yönetilmeyen ve mutlak bir akılcılaştırma temeline dayanan, daha az masrafla daha çok gelir sağlamaya bağımlı bir dünya haline gelmesi görüşüyle paralellik arz etmektedir. Lyotard postmodern durumu, hâkim bilim paradigmaları ve bilginin gelişmiş toplumlardaki durumuyla özdeşleştirmiştir.¹⁷² Lyotard'ın bundan sonraki durağı ise, postmodernizmi kültür politikaları ile sınamak olmuştur. Lyotard, *Evrensel Tarih Üstüne Not* adlı denemesinde kültürel meta-anlatı tahakkümüne dilsel bir metot ile saldırmaktadır.

¹⁶⁸ Jürgen Habermas, “Modernity- An Incomplete Project”, *The Anti-Aesthetic*, ed., Hal Foster, Washington, Bay Press, 1987, s. 3.

¹⁶⁹ Sim, a.g.e., s. 3.

¹⁷⁰ Steven Connor, *Postmodernist Kültür*, (çev. Doğan Şahinler), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2015, s. 44.

¹⁷¹ Connor, a.g.e., s. 45.

¹⁷² Connor, a.g.e., s. 51.

Buradaki asıl sorun “toplumsal olan yahut olmayan şeyleri evrensel ve ilerlemeci tarih anlayışına dayalı olarak anlamaya devam etmeli miyiz?” sorusunda yatmaktadır. Çünkü bu sorun, bizi merkezi bir konuma yerleştirirken, diğer kültürlerin birikimlerini dışlayıp, evrensel bir insanlık içinde birleşme sözünü geçersiz kılmaktadır. Oysa Lyotard’a göre kendimize merkezi bir konum atfetmeden, kültürel çeşitliliklerin tümünü sahiplenmek ve kabullenmek gerekmektedir.¹⁷³

Lyotard’a ilk itiraz Richard Rorty’den gelmektedir. Rorty için belirli bir mutabakat sağlaması açısından yararlı olan şeylerin var kılınması gerekmektedir. İkinci olarak ise Rorty, Lyotard’ın dediği türden bir yol benimsenirse, bir kişinin başka bir dili bile öğrenemeyeceğini söylemektedir. Lyotard’a ikinci ve belki de en önemli itiraz ise Jürgen Habermas’tan gelmektedir. Habermas’ın düşünce hayatı boyunca ilgilendiği en önemli konu iletişimsel eylemdir. Habermas, akıl, adalet ve demokrasi ilkelerine dayanan, ama toplumda azınlık olanların görünüşte sapkın seslerini sahte ya da baskıcı uzlaşma biçimleri içinde yabancılaştırma ya da susturma riski taşımayan bir etik şeması ortaya koymaya çalışmıştır. Onun felsefesinin, adaletin temeli olarak özgür, çarpıtılmamış iletişim üstünde odaklanmasının sebebi budur.¹⁷⁴

Habermas diyalojik ilişkinin hala mümkün olduğuna inanmakta ve adalet, eşitlik, özgürlük ve aklın hala geçerli olduğunu savunarak Aydınlanma projesinin bitmediğine ve geçerli olduğuna inanmaktadır. Habermas’a göre Lyotard, ilkin akla ve aklın meşrulaştırıcı gücüne saldırdığı için irrasyonelidir, ikinci olarak ise adaleti ahlaki-kültürel bir serbest piyasanın adil oyununa feda etmeye istekli olmasıyla da neo-muhafazakârdır.

Lyotard, bilgiye hâkim olanın, politik ve siyasi olarak da kontrolü elinde tuttuğunu söyler ve bilginin yayılımının olabildiğince açık bir şekilde sürdürülmesini şiddetle arzu eder. Bilginin politik ve siyasi yoldan tahakküm altına alınmasına karşılık olarak, o tüm veri bankalarının topluma açılmasını savunmaktadır. Meta-anlatılar deyim yerindeyse hatasızlıklarından ve günahsızlıklarından ötürü asla sorgulanamaz anlatılardır. Bu tip anlatılarda bir restorasyon ya da revizyon asla söz konusu olamaz

¹⁷³ Connor, a.g.e., s. 53.

¹⁷⁴ Connor, a.g.e., s. 55.

çünkü bu anlatılar, evrenselleştirilmiş ve dünyadaki şeylerin anlaşılıp aktarılmasında yegane anlam formları olarak görülmektedirler. Ona göre bu tür anlatıların tamamı bir otorite ve tahakkümün göstergeleridir ve bunun terkedilmesi gerekmektedir.¹⁷⁵

Bunun yerine yapılması gereken şey küçük anlatılara daha çok sahip çıkmaktır. Bu yolla gerçekleşmesi planlanan şey, bireyin yaratıcı rolünü ortadan kaldırdığına inanılan meta-anlatıların otoritesini sarsmak ve bu anlatılarla mücadele etmek, ona karşı çıkmak yerine bu anlatılara duyulan inancın geri çekilmesi ve böylece bu anlatıların ortadan kalkmasını sağlamaktır. Ancak tam da bu noktada bir başka sorun baş göstermektedir: Her türlü otoriteden sıyrılan insanlığın ortak bir değer yargıları bütünü oluşturmada ölçütü ne/ler olacaktır? Lyotard'ın buna cevabı anti-temelcilik düşüncesinde yatmaktadır ki bu da olabildiğince merkezsizleşmek ve perspektiflerin çoğulluğunu kabul etmektir.

Lyotard'ın *Postmodern Durum* adlı eserini modern epistemolojik temellere bir saldırı olarak okumaktan ziyade, postmodernitenin bir amentüsü olarak okumak daha tutarlı olacaktır. Lyotard, daha sonraki eserlerinde moderniteden kopuş fikrini dillendirecektir. Ona göre modern bilginin üç koşulu vardır: Temelci iddiaları meşrulaştırmak üzere meta-anlatılara başvurulması, meşrulaştırmanın kaçınılmaz doğal sonucu olan gayri meşru kılma ve dışlama, homojen epistemolojik ve ahlaki reçetelere duyulan arzu.¹⁷⁶ Lyotard'ın *Postmodern Durum* adlı kitabının öneminin daha da artmasının sebebi, Jameson'ın da ifade ettiği üzere, politika, siyaset, etik ve bilgi üzerine yoğunlaşan konuların tümünü kapsayan nitelikte olmasındandır.¹⁷⁷

Lyotard, şemsiye bir kavram olarak postmodern kavramını kullanırken, daha sonra gelen düşünürler kapsamlı bir postmodernizm tanımı vermek yerine uğraşı alanlarının izin verdiği ölçüde ve değerinde postmodern tanımlamaları yapmışlardır ki bu da postmodernizmin felsefi açıdan ele alınmasını zorlaştırmaktadır.

Postmodern felsefe Kant'tan aldığı "yüce" nosyonunu farklı boyutlara taşımıştır. Kant *Yargı Gücünün Eleştirisi* adlı eserinde yüce kavramı ile çok kez uğraşmıştır. Bu

¹⁷⁵ Sim, "Postmodernizm ve Felsefe", s. 9.

¹⁷⁶ Best & Kellner, *Postmodern Teori*, s. 202.

¹⁷⁷ Connor, *Postmodernist Kültür*, s. 42.

teori, kavramların ve dünyaya dair duyu tecrübelerimizin uzlaşımını gerektiriyordu, fakat yüce duygusu işin içine girdiği zaman, idrak edilemeyen bir şeyle yani bilgiye dair edindiklerimize bir meydan okumayla karşı karşıya kalmaktaydık. Kant yüce kavramını çözüme kavuşturamazken, postmodern felsefe ve özellikle Lyotard, hiçbir felsefi teorinin kapsamlı bir var oluş biçimi ortaya koyamayacağını söylemektedir.¹⁷⁸ Bu yüzden postmodern felsefenin, düşüncelerin çoğulluğunu neden önemsedini ve bir teorinin karşıt teori ile birlikte nasıl var olduğunu da anlayabilmekteyiz.

Lyotard, önde gelen bilim ve teknolojilerin son kırk yıldan beri dil ile daha fazla ilgilendiklerini düşünür. Dilbilim kuramları, iletişim ve sibernetik sorunları, bilgisayarlar ve dilleri, enformasyon depolama ve veri bankaları bunların başlıcalarıdır. Deyim yerindeyse artık hammadde için sömürden bir üst evreye geçilmiştir ve artık kömür, altın, gümüş, petrolün sömürülmesi yerine teknolojik gelişmelerle birlikte makinelerin tarz ve boyutları küçültülerek bilgi sömürüye açık kılınmaktadır.¹⁷⁹ Bilginin kendi içinde bir amaç olduğu düşüncesi ortadan kalkmaktadır. Bilgi artık satılmak için üretiliyor, bundan böyle de yalnızca bu amaç için üretilecektir.

Lyotard'a göre anlatsal bilgi toplumsal kuralları koyan bilgidir. Bu yüzden de Lyotard anlatsal bilginin geri çekilmesine itiraz eder. Bilimsel bilgiyi doğrulamak ya da yanlışlamak veya çelişkilerini düzeltmek yeterlidir, ancak anlatsal bilgi için böyle bir şey söz konusu değildir. Bilimadamları bilimsel bilgilerini doğrulatabileceği bir alımlayıcıya ihtiyaç duyarlar. Bunun oluşabilmesi içinse, gönderen ve alan arasında bir eşitlik kurulması gereklidir.

Yeniden üretimin gerçekleşmesinin ilk ön kabulü öğrencinin öğretmeninin bildiğini bilmediğini bilmesidir. Yani öğrenci için ortada bilmesi gereken bir şey vardır bunu da öğretecek kişi öğreticidir. Bu süreçte öğretici öğrenenin yeterince bilmediğinin idrakindedir, ancak öğrenenin öğrenme sürecinde ve alımlayıcı rolünü sonuna kadar yaptığına itimat etmek durumundadır. Bilimsel bilgi ile anlatsal bilgi için aynılık ve

¹⁷⁸ Sim, a.g.m., s. 11.

¹⁷⁹ Sarup, *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*, s. 190.

eşitlik durumu söz konusu değildir. Örneğin bilimsel bilgi için çok değerli ve iyi olan anlatsal bilgi için aynı derecede iyi olmak durumunda değildir.¹⁸⁰

Lyotard, anlatsal bilginin kendini muhakeme etmediğini veya tanıtmaya ihtiyaç duymadığını söyler. Fakat bilimsel bilgi ile uğraşanlar bu tür anlatıları farklı zihinlere ait olmaları bakımından yok sayarak onları gruplara ayırırlar: İlkel, yabancı, görenek, otorite vs., kurguya ve özgürleştirmeye dayalı meta-anlatıların bütünleştirici ve meşrulaştırıcı güçlerini yitirmeleri, tekniklerin ve teknolojilerin gelişmesinin bir sonucu olarak görülebilir, İkinci Dünya Savaşı dikkatleri eylemin amaçlarından araçlarına çevirmiştir.¹⁸¹

¹⁸⁰ Sarup, a.g.e., s. 191-194.

¹⁸¹ Madan Sarup, a.g.e., s. 194-197.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JEAN BAUDRILLARD ve POSTMODERNİZM

3.1. Baudrillard'ın Modernizm ve Aydınlanma Dönemi'ne

Bakışı

Modern sözcüğü, her ne kadar dönemselleştirme olarak Hıristiyan dünyanın pagan kültürden ayrılmasına vurgu yapsa da, Batı medeniyetinin kendine başlangıç noktası olarak Antik Çağ'ı seçtiği ve o zamandan beri her daim ileriye ve iyiye giden bir ilerlemeci tarih anlayışına dayanan, var olduğu zamanla Antikçağ arasında her zaman bir ilişki kuran dönemin bilincini dile getirmektedir.¹⁸²

Sokrates'in Antik Yunan'da “bilgi erdemdir” kavramlaştırması, modern dönemde, Bacon ile beraber “bilgi güçtür” kavramlaştırmasına dönüşmüştür. Modern dönem, bilgi ile hakikatin arasında yapılan ayrımlar neticesinde bilginin artık yeniden temellendirilmesi gerektiğini öngörür.¹⁸³ Modernlik Giddens'a göre, “on yedinci yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eder.”¹⁸⁴ Modernizmi tekil bir mana ile kavramaya çalışmak oldukça zordur. Bu yüzden modernizm tanımlanırken onunla yakınlığı bulunan modernlik ve modernleşme kavramlarına da başvurmak gereklidir. Ahmet Cevizci'ye göre modernizm, “Aydınlanmayla birlikte gerçekleşen entelektüel dönüşümün ortaya çıkardığı dünya görüşünü, hümanizm, dünyevileşme ve demokrasi temeli üzerine yükselen bilimci, akılcı, ilerlemeci ve insan merkezci ideolojiyi ifade

¹⁸² Habermas, Jürgen, “Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje”, (haz. Necmi Zeka), 1994; *Postmodernizm*, (çev. Güleğül Naliş, Dumrul Sabuncuoğlu ve Deniz Erksan), İstanbul, Kıyı Yayınları, 1997, s. 31.

¹⁸³ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, Say Yayınları, 2015, s. 445.

¹⁸⁴ Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, (çev. Ersin Kuşdil), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012, s. 9.

eder.”¹⁸⁵ Ontolojik tartışmaların yanında artık epistemolojiye dair soruşturmaların da var olmaya başladığı dönem, modern dönemdir. Vattimo ise modernizmi ya da modernliği, “salt modern olmanın kendi başına belirleyici bir değer haline geldiği dönem” olarak tavsif eder.¹⁸⁶ Modernliğin bitiş noktasını ise, modernliğin artık tek katmanlı ya da tek anlamlı olarak ele alınmadığında bittiğini iddia eder.¹⁸⁷

Aydınlanma, on sekizinci yüzyılda, hem Batı dünyasında hem de Amerika’da bir hayli etkili olan ve İngiliz Devrimi ile başlatılıp, Fransız Devrimi ile nihayete eren bir felsefi harekettir.¹⁸⁸ Yani Aydınlanma hem bir sürgit devam eden hem de durmadan yenilenen bir düşüncedir. Aydınlanma düşüncesinin amacı, insanları, kötü olarak nitelenen mit, hurafe, ön kabuller ve akla aykırı gelen her şeyden arındırma çabası olarak okunabilir.¹⁸⁹

Her ne kadar bir proje olarak nitelense de Aydınlanma düşüncesinde tekil ve tekele alınmış bir düşünce zinciri söz konusu değildir. Ancak bu çoğulluk, radikalleşen ve birbirinden sert bir şekilde ayrılan felsefelerin bir gelenek oluşturmasına engel teşkil etmemektedir. Aydınlanma, aklın ve ekonomik-toplumsal devrimler neticesinde “modern toplumun” temellerini atmıştır. Aydınlanma, teorik ve pratik zeminde bazı farklılıkları içerisinde barındırır da, modern dünyanın ontolojik ve felsefi olarak kendini anlamlandırmasında reddedilemez bir pay sahibidir.¹⁹⁰

Aydınlanma düşüncesi dönemleştirilmek istendiğinde her bir alan için farklı bir tarih ortaya çıkmaktadır ki bu da sadece tarih-yazımının uğraş alanı olmaktan çıktığının göstergesidir. Fakat Aydınlanma’nın dönemleştirilmesine dair iki temel yaklaşım vardır denilebilir. Bunlardan birincisi, Aydınlanma’yı bireyin ortaya çıkışı ve akıl çağı olarak ele alan görüştür. Bu görüşe göre Aydınlanma *su-i generis* bir olgudur ve hem insanın hem de insan aklının geldiği en üst seviyeyi göstermektedir. Bu tezin tam karşısında bir anti-tez olarak yer alan Becker’cı perspektife göre ise Aydınlanma, diğer

¹⁸⁵ Cevizci, a.g.e., s. 305.

¹⁸⁶ Gianni Vattimo, *Şeffaf Toplum*, (çev. Ümit Hüsrev Yolsal), İstanbul, Say Yayınları, 2012, s. 9.

¹⁸⁷ Vattimo, a.g.e., s. 10.

¹⁸⁸ Ahmet Çiğdem, *Aydınlanma Düşüncesi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 13.

¹⁸⁹ Çiğdem, a.g.e., s. 13.

¹⁹⁰ Çiğdem, a.g.e., s. 17.

medeniyetlerden elde edilen ve Ortaçağ'dan alınan mirasın sekülerize edilmesidir.¹⁹¹ Anlamın er ya da geç sona ereceğine/vaktinin dolacağına inanan düşünür, Aydınlanma'nın varlığını idame ettirebilmesi için anlam ya da anlamsızlık nihilizmine karşı bağışıklık kazanması gerektiğini öne sürer. Aydınlanma ve modernizm, ona göre kısa ömürlüdür çünkü şeylerin anlamı nihai olarak ölümlüdür ve modernizm de nihayete ermiştir.¹⁹² Modernliğin tüm emirleriyle irtibatımızın koptuğunu düşünen Baudrillard, Sovyet Rusya'sındaki açıklık politikasına¹⁹³ (Glasnost) göndermede bulunarak "Glasnost'un anlamı nedir? Modernlikle ilgili bütün göstergelerin tepkisel olarak şeffaflaşmasıdır, yani hızlandırılmış ve ikinci elden bir modernliğin, iç içe girmiş bütün olumlu ve olumsuz göstergeleriyle, yani sadece insan haklarının değil de, aynı zamanda suçların, felaketlerin, aksaklıkların (SSCB'de, rejimin liberalleşmesinden bu yana bu aksaklıkların son derece bir artış gösterdiğini not edelim) tepkisel olarak şeffaflaşmasıdır"¹⁹⁴ demiş ve modernizm paradigmalarının artık sonunun geldiğini ifade etmiştir.

Postmodern düşünce bir otoriteyi kabul etmemektedir, ancak modern düşünce kilise ve İncil'in otoritesinin yerine aklın ve doğanın otoritesini koymaktadır. Bu da modernizmin otorite karştı olmaktan ziyade yanlış ve manipüle edilmeye açık bir otorite karştı olduğunu göstermektedir.¹⁹⁵ Bu akıl kavramı, tüm uluslar ve insanlar için evrensel bir değer taşıyan ve de insanı yeryüzünde konumlandırmaya yetkin bir akıl kavramıydı.¹⁹⁶ Baudrillard'a göre Aydınlanma çağındaki evrenselleşme jakoben ve tepeden inme bir tavırla neşv-ü nemâ bulurken artık böyle bir şey söz konusu bile değildir. Buna bağlı olarak modern dönemde değerler, ahlaki önermeler ya da toplumun dizaynı, aydınlar veya siyaset yoluyla mümkün olurken artık bu tür bir dizayndan söz edilemez.¹⁹⁷

¹⁹¹ Çiğdem, a.g.e., s. s 18.

¹⁹² Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, (çev. Oğuz Adanır), İstanbul, Doğubatı Yayınları, 2011, s. 220.

¹⁹³ Glasnost: Mihail Gorbaçov dönemindeki Rusya'da, sorunlara –özellikle de ekonomik manadaki- son vermek amacıyla uygulanan politika.

¹⁹⁴ Jean Baudrillard, *Tam Ekran*, (çev. Bahadır Gülmez), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004, s. 36.

¹⁹⁵ Carl Becker, 'Heavenly City the Eighteenth Century Philosophers' *Aydınlanma Düşüncesi*, s. 29, akt. Ahmet Çiğdem, *Aydınlanma Düşüncesi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 19.

¹⁹⁶ Ernst Cassirer, *The Philosophy of Enlightenment*, s. 5, akt. Çiğdem, a.g.e., s. 19 *Düşüncesi*.

¹⁹⁷ Baudrillard, *Tam Ekran*, s. 141.

Aydınlanma'yı diğer düşünce sistemlerinden ayıran bir diğer temel özelliğin ilerleme fikri olduğunu söylemiştik. İlerleme fikri, toplumsal ve felsefî düşünce tarihinde zirve noktasına Aydınlanma yüzyılında ulaşmıştır. Özellikle Fransız Aydınlanması'nda ilerleme fikrinin kurucusunun Turgot olduğu söylenebilir.¹⁹⁸ Onun ilerleme düşüncesi, evrensel tarih anlayışının tematize edilmesi ve insan türünün bilime dayalı ilerlemesine dayanmaktadır.¹⁹⁹ Bunun yanı sıra Aydınlanma'nın Bilimsel devrimin direkt bir sonucu olduğu, kendi meşruiyet zeminini modern bilim ve teknolojiler yoluyla oluşturduğu bilinen bir husustur. Modernizmin kendini, seçkin ve otoriter bir bilgi anlayışında karakterize ettiğini söylemek mümkündür.

Baudrillard, çağımızı olduğu gibi, modernizmi de bir simülakr düzeninden okuma taraftarıdır. O bu konuda modernizmin önce Batı toplumlarında neşet etmiş, sonrasında da Batı'ya has olan bu dini, ekonomik, siyasal ve teknolojik değerlerin diğer toplumlar tarafından da taklit edilerek modernizmin ve dolayısıyla modernliğin “komik bir tekrara” düştüğünü düşünür. Modernizmin, Hıristiyanlaştırma, kolonizasyon, küreselleşme vb. gibi tarihsel süreçlerden geçtiğinin herkesin malumu olduğunu iddia eden filozof, modernliğin her toplum tarafından kendine ait bir tahrifat ve tahribat yaptığını hatta bu toplumların modernizmi-modernleşmeyi tamamen tersine çevirdiği bu sürecin kimsenin farkında olmadığını söylemektedir.

Modern dönem ile birlikte ikili bir yapı ortaya çıkmıştır, bu ikili yapı “karnaval ve yamyamlık”tır. Az gelişmiş toplumlar, modernleştirici öğeler tarafından bu serüvene katıştırılmış olmakla kalmamış, ezilmiş, sömürülmüş ve dahası “beyazlara ait düzenin birer karikatürüne” dönüştürülmüşlerdir. Modernitenin oluşturduğu insan prototipini kıyasıya eleştiren Baudrillard'a göre, Batı toplumları –kendi deyimiyle beyazlar- sahip oldukları değerleri ve alışkanlıklarını diğer toplumlara pazarlamadan çok önce yamyamlaşmışlardır. Kullanılan metaların bollaşması, modernitenin dolayımı ya da

¹⁹⁸ Çiğdem, a.g.e., s. 42.

¹⁹⁹ Çiğdem, a.g.e., s. 42.

dolayimsız bir şekilde yan ürünü olan kapitalizmle birlikte, dışa patlama yerine artık bir içe patlamadan söz edilebilmektedir.²⁰⁰

Batı'nın birebir kopya edilmesi, beyazların, kendilerine ait olmayan göstergeleri ve Batı'nın teknolojisini kendi üzerlerine giydirme arzusu Baudrillard'a göre bir parodiyi andırmaktadır. Fakat bu parodinin bir istihza nesnesi haline gelmesinin nedeni ise beyazların bu konuma düşmeleri ve diğer toplumların bu durumu idrak yetisinden yoksun olmalarıdır. Baudrillard bu serüveni betimledikten sonra modernleşme için şu sözleri söylemektedir: "Tarihsel anlamda modernlik ilk kez Batı'da gerçekleşmiş olabilir, ama biz bu sürecin tüm sonuçlarına tanık olduktan sonra ona yön değiştirip onu gülünç hale getirdik. Oysa modernleşme mantığı, bizim bu değerleri bütün dünyaya dayatmamızı, beyazların yazgısının Kabil'in torunları tarafından da paylaşılması gerektiğini ve hiç kimsenin bu türdeşleştirilme, kandırılma sürecinden kaçamamasını arzulamaktaydı." Batı'ya öykünen ve Batı'nın kendilerini tahkim etme arzusuna rağmen, ezilen ve sömürülen toplumlar bu tahakkümden kurtulmak ya da kurtulmayı istemek yerine öykünmeye daha sıkıca bağlanmaktadır. Bu da düşünürümüze göre başka bir intikam alma biçimidir.²⁰¹

Batı toplumunun kendine özgü değerlerini diğer toplumlara dayatmasını bir talihsizlik olarak gören Baudrillard, bu değer ve kültürlerin kendi coğrafyasından dışarı taşmamasını istemektedir, fakat bu da pek mümkün görünmemektedir. Batı'da var olan iktidar yapılarını çözümlenmeye girişen Baudrillard bu konuyu irdelerken de modern döneme göndermede bulunmaktadır. İktidarın yapısal boyutunu ve politik düzenin işleyişini karikatürize ederek açıklayan düşünür, iktidarın akılcı yapısının Aydınlanma döneminden miras alındığını düşünmektedir. İktidarın düş gücüne ya da akla yaslanması gerektiği düşüncesi, Aydınlanma ile birlikte ortaya çıkan ve günümüzde hala kendini koruyan bir yapı arz etmektedir.²⁰² "Her şey iktidarın nasıl algılandığı ile ilgilidir" diyen Baudrillard'a göre, iktidara en gerekli olan şeyin akıl olduğu düşünülse de o, aptalların nasıl olup da bunca süre iktidarda kaldığını sorgulamaktadır. Ayrıca kısa ve belirli

²⁰⁰ Jean Baudrillard, *Karnaval ve Yamyam*, (çev. Oğuz Adanır), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 7.

²⁰¹ Baudrillard, a.g.e., s. 8.

²⁰² Baudrillard, a.g.e., s. 11-12.

sürelere de olsa iktidara gelen zeki insanların az bir zaman içerisinde aptallaştıklarını ve aptallığın aslında iktidarın en başat özelliği olduğunu düşünmektedir. İfade edilen bu durumu yine Aydınlanma dönemi ile murabıt hale getiren düşünür “Aydınlanma döneminde en iyi yöneticiyi seçme uğraşı verilirken, artık günümüzde ve özellikle de çalkantılı dönemlerde bunun tam tersi yapılmakta ve yurttaşlar kitleler halinde kendilerinden düşünmelerini istemeyenlere oy vermektedir” der.²⁰³ Onun için asıl yok edilmesi gereken şey iktidarın kendisidir, çünkü insanları hükümetin boyunduruğundan kurtarmak onları bir diğer gelecek olan hükümetin boyunduruğuna atmak anlamına gelecektir. Oysa asıl muhtaç olunan şey iktidarın kökünden yok edilmesidir. Eğer ortaya koyacak bir hayata sahip değilsek, bu bizim ölmüş olduğumuzu gösterir.

Baudrillard, Batı’da gerçekleştirilen terör olaylarına da değinerek, bu türden eylemlerin Batı’nın ortaya çıkardığı durumlara “nihilist bir tepki” olduğunu söylemektedir. Müslümanların simgesel olarak da olsa bir savunma mekanizmalarının olduğunu, fakat Batı toplumlarının bu simgesel olan savunma mekanizmalarının da törpülenmesini ve böylece Müslümanların da liberal ekonomi ve politığe, küllî bir demokrasi anlayışına ve nihayetinde de gösteri toplumuna eklenmesini istediğini dile getirmektedir. Var olan düzeni Aydınlanma döneminden daha komplike ve daha heterojen olarak betimleyen Baudrillard, Aydınlanma döneminin -eleştirel akıl, çözümlenme ve meydan okumanın var olduğu dönemin- geride kaldığını, artık çok daha radikal bir döneme girildiğini söylemektedir. Ona göre postmodern dönem, özgürlük ve irade gibi yararsız kavramların üzerine bina edilmiştir. Öznenin ve gerçeğin ortadan kaybolması ana zamana denk gelmiştir, özne günümüzde neredeyse bir et yığınının dönüşmüş durumundadır. Weber’in ağzından söyleyecek olursak “büyük kapatılma”, Ortega’nın dilinden konuşacak olursak “açık hava cezaevleri” gibi türlü dayatmacı sistemlerden kaçabilmenin yolu yoktur. Çünkü dünya öylesine tekil ve tekdüze bir hâl almıştır ki, bu tekilliğin bölünmesi, ayrışması ya da dışına çıkılması imkânsızdır. Bunun nedeni, her türlü öznel yaşamın nesnel hale gelmiş olmasıdır.²⁰⁴

²⁰³ Baudrillard, a.g.e., s. 13.

²⁰⁴ Baudrillard, a.g.e., s. 33.

Özne artık merkezsizleştiği için bunu yerine getirecek bir öznenen bahsetmek çok zordur ve Baudrillard bunu şu şekilde açıklamaktadır: “Öznenin eleştirel işlevi yerini, nesnenin alaycı işlevine bırakmıştır. Aracının veya görüntünün, göstergenin ve metanın tayfi²⁰⁵ aracılığına aktarıldıklarında, nesnelere, varlıkları gereği yapay ve alaycı bir işlev yerine getirirler. Dünyaya, ikizinin aynasını tutmak için artık eleştirel bir bilince gerek yoktur. Modern dünyamız, gölgesini kaybettiği sırada kopyasını da yutmuştur ve bu yapıya dâhil edilmiş kopyanın alaycılığı, göstergelerimizin nesnelere, modellerimizin her parçasında her an göze batar.”²⁰⁶ Baudrillard’a göre modernizmin nihai amacı; dünyanın gerçekliğinin ortaya çıkarılması ya da gerçek dünyanın ortaya çıkması ve eleştirel bakış açısının felsefe ve pratiğin tüm yanlısalarının ötesinde, dünyanın nesnelleştirilmesi böylece insan aklının ve gerçek güçlerin özgürleşmesidir.²⁰⁷

Gerçek dünyanın, bilimsel, analitik ve epistemolojik araçlarla yorumlanmaya başlanması modernizmle birlikte olmuştur.²⁰⁸ Hannah Arendt’in doğal dünyanın dışarıda bırakılabilmesi için bir “Arşimet noktası” icat edildiği tezinden hareketle Baudrillard da, doğal ve gerçek dünyanın bu noktanın haricinde bir yerlere taşındığını, böylelikle de gerçek dünyanın henüz neşv-ü nemâ bulurken aynı zamanda ortadan kaybolmaya başladığını dile getirmiştir.²⁰⁹

Baudrillard için bir şeyin salt ya da mutlak olmasını istemek demek, onun karşınının daha ilk andan itibaren özgürlüğüne kavuşturulmuş olması demektir. Mutlak ya da salt iyiliğin dünyaya hükmetmesini istediğiniz andan itibaren dünyanızda kötülüğe daha çok yer açmış olmanızdır. O yüzden Baudrillard, dünyada kötülüğün, kendi fâili olduğu kötülükleri açıklamasını birçok insanın “hoş” karşılamasına rağmen buna şiddetle karşı gelerek, “kötülüğü kötünün açıklaması iyilere yer bırakmamak

²⁰⁵ Bkz. Tayf: Birleşik bir ışık demetinin bir biçimden geçtikten sonra ayrıldığı basit renklerden oluşmuş görüntü. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.576ef52c3d1a42.43132013. (20.06.2016)

²⁰⁶ Jean Baudrillard, *Kusursuz Cinayet*, (çev. Necmettin Sevil), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012 s. 34.

²⁰⁷ Baudrillard, a.g.e., s. 85.

²⁰⁸ Jean Baudrillard, *Neden Her Şey Hala Yok Olup Gitmedi*, (çev. Oğuz Adanır), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 8.

²⁰⁹ Baudrillard, a.g.e., s. 8-9.

anlamına gelmektedir” demektedir. Bunu da iki örnek vererek daha iyi serimleyen Baudrillard ilk örnek olarak BNP adlı bankanın afişlerini verir: “Ben paranızla ilgileniyorum.” Baudrillard’ın bir diğer örneği ise TF1 adlı TV kanalının genel müdürü Patrick Le Lay’in ağzından dökülen sözlerdir: “Gerçekçi olalım, TF1 kanalında çalışmak Coca Cola’nın satış yapmasına yardımcı olmaktır. Ticari bir mesajın algılanabilmesi için televizyon izleyicisinin beyninin uygun konumda bulunması gerekir. Yaptığımız programların amacı izleyiciyi eğlendirmek, rahatlatmak, yani verilen iki mesaj arasında onu bu konuma getirmektir. Biz Coca Cola’ya ona zaman ayıracak uygun insan beyni satıyoruz... Bundan daha zor bir iş olamaz” demiştir.²¹⁰ Bu örneklerden çok daha cüretkâr olanı ise posta idaresinin reklamlarında yer alan “paranın cinsiyeti yok ama bu onun üremesini engellememeli” ifadesidir. Bu örnekler, yaşanan dönemin ne tür temeller üzerinde durduğunu göstermesi açısından çok önemlidir. Bu yeni dönem, -postmodernizm- insanların elinden ifşa etme gücünü almıştır. Kötülüğü kötülüğün ifşa etmesinin neticesinde kötülük, karşı çıkılacak ya da karşı bir tavrı iyiliğin elinden almaktadır.²¹¹

Baudrillard’a göre hakikati ortaya çıkaran şey, Aydınlanma döneminde olduğu gibi, akılcı ve mantıklı bir açıklama olmayıp, hakikati neşet ettiren şey kötülüktür. İyilik artık çok katmanlı ve anlamlıdır, kötülük ise tek anlamlıdır.²¹² Modernitenin kendini aşmaya ve daimi olarak ilerlemeye duyduğu inanç, her şeyi işlevsel hale sokmakla kalmayıp, her şeyi anlamlı kılmak istemektedir. Modern dönemler öncesinde insanlar bazı bilemeyeceği şeylerin olduğunu farkındaydılar. Fakat modern dönemle birlikte her şeyi bilme, anlama ve ona bir gerçeklik kazandırma isteği ve bilimin, bilinemez olanları bilmeye yönelik çabaları bilinebilen ile bilinemeyen arasındaki sınırı yok etmiştir.²¹³

Modernizmle birlikte ötekinin inşası ve ötekinin üretimi sürecine girildiğini düşünen Baudrillard’a göre, öncelikli olan öteki olandan nefret etmek, onu suçlamak, yargılamak, öldürmek, tahkir etmek ya da sevmek değildir. Modernizmde önemli olan

²¹⁰ Baudrillard, a.g.e., s. 40.

²¹¹ Baudrillard, a.g.e., s. 40.

²¹² Baudrillard, a.g.e., s. 42.

²¹³ Baudrillard, a.g.e., s. 49.

ve ilk yapılan şey ötekiyi üretmektir.²¹⁴ Böylelikle tikelden tümele (bireyden devlete dek) her şey kendisini inşa ederken bir öteki üretmek zorundadır. Ulus devlete geçildiği dönemde devletlerin kendilerini, kendi toplumlarına haklı göstermeleri için kendileri gibi olmayan ve kendi meşruiyetlerini sağlamaya yarayacak olan bir öteki olmazsa olmazdır. Öteki, modern dönemle birlikte yeniden üretilen, imal edilen bir şeye dönüşmüş durumdadır.

3.2. Baudrillard'ın Postmodernizmi

Baudrillard açısından postmodernlik, bir dil durumu olmaktan ziyade toplumsal bir durum arz eder. Ona göre yeni toplumla beraber, yeni bir çağa da girmiş bulunmaktayız. Bu çağda hem gerçek hem de sahte iç içe geçmiştir, bu iç içe geçişlik sonucu hiper-gerçek durumu oluşmuş ve hakikat artık yok olmuştur. Postmodern düşüncüyü her ne kadar teorik anlamda geliştiren Lyotard olsa da postmodernitenin pratik zemine taşınmasında en önemli aktörlerden biri Jean Baudrillard'dır. Baudrillard, içinde yaşanan dünyanın çözümlemesini hem teorik hem de pratik açılardan yapmaya çalışmış ve bunda da oldukça başarılı olmuştur.

Baudrillard'ın postmodernle olan ilişkisi oldukça sorunludur. Kimi düşünürler onu postmodernizmin pratik uygulayıcısı olarak nitelendirmiş (Best ve Kellner) kimileri ise onu antipostmodernist (Gane) olarak nitelemişlerdir. Baudrillard her ne kadar ilk dönemlerinde postmodernizm kavramının içi boş ya da hiçbir şeye tekabül etmeyen bir kavram olduğunu²¹⁵ söylese de düşün ve yazın hayatının ilerleyen dönemlerinde postmodernizme yakın durmuştur. Açıkçası Baudrillard'ın postmodernizme bakışı ikircikli bir görünüm arz eder. Mike Gane'in onu her zaman postmodernle çatışmayı arzulayan yani postmodern olmayan biri olarak görmesi, durumu açıklamaya yeterli değildir. Çünkü yukarıda dediğimiz gibi Baudrillard, düşünce hayatının ilk başlarında, özellikle sosyoloji formasyonu edindiği dönemin hemen ertesinde, diğer birçok

²¹⁴ Baudrillard, *Kusursuz Cinayet*, a.g.e., s. 141.

²¹⁵ Mike Gane, *Radikal Belirsizlik*, (çev. Ali Utku- Serhat Toker), İstanbul, De Ki Yayınları, 2008, s. 56.

sosyolog gibi postmodernizmi reddeder. Fakat kendi kavramlarıyla, içinde yaşadığı dönemi ve çağı açıklamaya başladığı zaman, postmodernizmin mahiyetine dair şu açıklamaları mevcuttur:

Görünümleri (ve görünümlerin sahip olduğu ayartıcılığın), anlamın (yeniden canlandırma, tarih, eleştiri, vs.) lehine yok eden muazzam süreci XIX. yüzyılın en önemli olayı olarak kabul ediyor, varlığını onaylıyor ve sorumluluğunu alıyorum. XIX. yüzyıl ya da modernleşmenin gerçekleştirildiği asıl devrim görünümlerle dünyanın büyüleyiciliğine kesin bir şekilde son verip, onu hiç düşünmeden yorumlaması ve tarihin saldırgan ellerine terk etmiş olmasıdır. XX. yüzyıl ya da post-modernleşme tarafından gerçekleştirilen ve bir önceki yüzyılda görünümlerin yok edilmesine eşdeğer muazzam anlam kıyımı sürecini ikinci bir devrim olarak kabul ediyor, varlığını onaylıyor, sorumluluğunu üzerime alıyor ve çözümlüyorum. Anlamla saldırıyı, anlamla öldürürler.²¹⁶

Bu açıklamada post-modernleşmeyi konu edindiği pasajdaki “çözümlüyorum” ibaresi, kilit bir ibaredir. Çünkü Baudrillard, on dokuzuncu yüzyıldaki devrimi anlıyor, sorumluluğunu kabulleniyor, fakat yirminci yüzyıldaki devrimi çözümlenmekte olduğunu söylemektedir. Bu da Baudrillard’ın postmodernizmin karakterlerini ortaya koyan düşüncelere sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir. Baudrillard’a göre postmodern dönemle birlikte, diyalektiğin ve eleştiri alanlarının imkânı ortadan kalkmıştır. Çözümlemenin anlama ve anlamlandırma gücü ise belirsiz bir şeye dönüşmüş²¹⁷ ve kuramlar boşluğa aittirler. Postmodern dönemi niteleyen bir başka ifadesi de “fokur fokur anlam kaynatan iletişim araçları. Fokur fokur toplumsal kaynatan kitleler. Sistemin hızlanmasıyla orantılı bir şekilde sonsuza dek büyüyebileceği düşünülen bir kitle. Enerji çıkmazı. Duyarsızlık noktası”dır.²¹⁸

Önceleri postmodern terimini kabul etmese bile, Baudrillard’ın ürettiği ve dile getirdiği düşünceler postmodern düşüncenin ön izleklerini taşımaktadır.²¹⁹ Bu dönemi betimlemek için de “tüketim toplumu” nitelemesini seçmiştir. O, hem görüşlerini ifade etmek için geliştirdiği ve insanları düşünmeye sevk eden metaforlar açısından, hem de postmodern söylem içinde nihilizmi temsil ettiğinden gerçek bir ilgi odağı olmuştur.

²¹⁶ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, a.g.e., s. 215.

²¹⁷ Baudrillard, a.g.e., s. 215.

²¹⁸ Baudrillard, a.g.e., s. 216.

²¹⁹ Best & Kellner, *Postmodern Teori*, s. 149.

Steve Best ve Kellner, Baudrillard'ı şimdikiye kadar postmoderni tavsif etme açısından en ileri giden kişi olarak niteler.²²⁰ Çünkü teori ve pratik Baudrillard'ın görüşlerinde iç içedir ve aynı zamanda kuramının uygulayıcısı yine kendisidir. Her ne kadar Baudrillard'ın erken dönemi Marksizm ile ilişkilendirilse de, Zhang Yibing'e göre Baudrillard'ı Marksist olarak değerlendirmek son derece yanlıştır.²²¹

Postmodernizmin mahiyetine dair bir soruşturma yapan Lyotard'ın aksine Baudrillard, postmodern düşüncenin temel dinamiklerini açıklamanın yanı sıra, postmodern düşüncenin uygulayıcısı da olan bir düşünür olarak ele alınmalıdır. Çünkü Baudrillard'ın yapıtları, postmodern düşüncenin teorik izlerini barındırmakla kalmaz, aynı zamanda postmodernin ekonomik, kültürel, toplumsal, sosyolojik ve felsefi analizlerini içerir.

Yeni toplumu betimlemeye en çok iştahlı kesimin Fransız düşünürleri olduğunu söylemek mümkündür. Aron ve Touraine post-endüstriyel toplumdaki, Ellul ise teknolojik toplumdaki, Lefebvre ise bürokrasi tarafından tümüyle denetlenen bir toplumdaki söz etmektedir.²²² Oluşan yeni toplumu betimleyenlerden biri olan Baudrillard'a göre, tüketim toplumunda bireyler artık nesneleşmişlerdir. Nesnelere oyun oynadığı simülakr evreninde, insanlar bir metayı arzulayıp almak yerine nesnelere zincirini almaktadırlar. Bu toplumda bireyin şöhret, ün, saygınlık sahibi olabilmesi için tüketmesi gerekmektedir.

Baudrillard, ilk eserlerinde daha küçük çaplı gözükse de aslında yeni toplumun kökenini oluşturan üretim mantığı ve mekanizması üzerine yoğunlaşmışken, sonraki eserlerinde ise postmodern dönemi her yanı ve alanıyla çözümlemeye çalışmaktadır. Emek ve üretimin yanına bir de sembolik değişimi ekleyen Baudrillard'a göre insan, özü itibarıyla gösteriş budalası, müsrif ve eğlenceye düşkün bir varlıktır. Bu özden maksat ise insanın enerjisinin çok olması ve bu enerjinin harcanma biçimidir. Postmodern dönemle birlikte artık endüstriyel ya da sanayi toplumundan bir üst

²²⁰ Best & Kellner, *Postmodern Teori*, s. 140.

²²¹ Zhang Yibing, Zhang Yibing, *Derrida'nın Marx Hayaletleri Baudrillard ve Debbord'un Yeni Toplumu*, c. II, (çev. Aylin Muhaddisoğlu), Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2012, s. 107 vd.

²²² Gencay Şaylan, *Postmodernizm*, a.g.e., s. 298-299.

aşamaya geçilmiş ve post-endüstriyel ve sanayi sonrası çağa girilmiştir. Endüstriyel çağda, çağın kendisini tasnif, tavsif ve tavsiz edecek imkânı vardır, ancak post-endüstriyel çağda, bu çağın yaşamış ve geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümleri ancak metaforlar yoluyla anlatma istidadımız vardır. Baudrillard, postmodern dönemde insan ve şeyler üzerinde çok sert bir denetim sisteminin oluşturulması suretiyle, insanların ve hatta nesnelerin belirli, kurgulanmış bir düzene göre hareket ettirildiğini düşünür. Bu hareketi her daim izleyen ve kontrol eden mekanizma ise iletişim teknolojisinin geldiği noktadır.²²³

Modern düşüncenin sadece Marx (emek) ve Freud'a (cinsellik) indirgenildiğini düşünen Baudrillard, modernitede yapılan asıl şeyin Freud ve Marx'ın izinden gitmek olduğunu düşünmektedir. Modern dönemde anlam vardır ve derindedir, bir modern düşünürün düşen görev ise, o anlamı derinden çıkartmaktır. Postmodernistlere göre ise anlam artık yok olmuştur ve anlamlandırmak da söz konusu olamaz. Çünkü anlam yerine postmodern dönemde artık medyanın üretmiş olduğu sanal gerçeklikler vardır ve bu sanal gerçeklik ümitsizlik ve kaostan başka bir şey yaymamaktadır. Baudrillard'ın iflah olmaz bir nihilist olarak lanse edilmesinin nedeni de budur. Ayrıca o, reklamcılığın bir propaganda aracına dönüştüğünü düşünür ve bu propagandayı tasarlayan neyi satmak istiyorsa onu kurgulamaktadır.²²⁴

Baudrillard moderniteyi, metalaşma, mekanizasyon, teknoloji ve pazar ilişkisi süreçlerinin dışı açılımı (*explosion*) olarak tanımlamaktadır. Postmodern dönemde ise bu süreçlerde dışı açılmadan farklı olarak bir içe patlama (*implosion*) söz konusudur ve süreçler arasındaki farklar tamamıyla ortadan kalkmaktadır. Ona göre postmodern dönemde gerçeklik, medya, işaret ve kodlar vasıtasıyla kurulmaktadır.²²⁵

Baudrillard, Marksizm'i ve yapısalcılığı şiddetle eleştirerek, içinde yaşadığımız çağı, klasik teorilerin değerden düştüğü, modeller ve medya yoluyla gerçekliğin yerini taklitlerin aldığı, yani gerçekle taklidin arasındaki ayrımın kalktığı dönem olarak niteler.

²²³ Şaylan, a.g.e., s. 303.

²²⁴ Şaylan, a.g.e., s. 306.

²²⁵ Şaylan, a.g.e., s. 309.

Baudrillard'a göre artık hakikat veya gerçeklik yerine, sadece evrensel ve zorunlu taklitlerden bahsedebilmek mümkündür.

Baudrillard'ın postmodern döneme dair bir diğer görüşü ise, artık sistemleri yadsımak yerine sistemlerin ayartılabileceğidir. Ona göre ayartma, sistemlerin kör noktalarının anlaşılması için son derece önemlidir ve böylelikle de sistemlerin içten patlatılabileceğini ön görmektedir.²²⁶ Baudrillard'ı çalışmalarına konu edinen hemen hemen tüm yazarlarda, Baudrillard'ın çalışmalarının üç döneme ayrılabilirliğini ifade eden ve ilk dönem eserlerinin –Üretimin Aynası, Tüketim Toplumu ve Nesnelere Sistemi- Marx'ın etkisi altında yazıldığını, bu dönemden sonra artık kendi kavramlarını ve sistemini oluşturduğunu betimleyen metinlere rastlamaktayız.

Baudrillard, Marx'ın piyasayı ve piyasanın ayrılmaz bir parçası olan mübadele kavramının gelişimini üç aşamalı ele alışı kullanmıştır. Birinci aşamada ilkel topluluklarda, bu toplulukların ürettiklerinin çok azı artık değer olarak elde kalmaktadır ve artık değerler pazarlarda satılmak ya da mübadele edilmek suretiyle elden çıkarılabilmektedir. İkinci aşamada yani sanayi toplumlarında ise yeni biçimlerin ürettiği her şey pazarda satılacak veya mübadele edilecek hale gelmektedir. Üçüncü aşamada soyut kavramlar, ticari bir nesne haline gelir ve artık piyasa, kültür ve anlam alanına girmekte, bunun sonucunda da bir tüketim toplumu oluşmaktadır. Ancak Baudrillard, Marx'ın bu kavramlaştırmanın ikinci ve üçüncü boyutunu anlamadığını iddia ederek yeni bir kavramlaştırmaya gitmiştir. Ona göre ekonomi ve üretim alanını kültür ya da ideoloji alanından ayırt etmek mümkün değildir. Çünkü imgeler, temsiller, kültür metaları ve soyut nesnelere dahi ekonomi alanının içine girmişlerdir. Bu noktada Baudrillard'ın, 1960'lı yıllarda Fransa'da bir hayli etkili olan “Sitüasyonizm” (Durumcular) denilen fikir akımından oldukça etkilendiğini söyleyebiliriz. Sitüasyonistler; çağdaş yaşamda maddelerin en gelişmiş biçiminin somut maddi ürünler değil de imgeler olduğu bir gösteri toplumunu ortaya atan ilk düşünürlerdir. Steven Connor'un aktardığına göre, Guy Debbord 1967'de enformasyon devriminden daha önce, ABD'de her yıl millî hasılanın yaklaşık olarak %29'unun bilgi ve tüketime

²²⁶ Stuart Sim, “Postmodernizm ve Felsefe”, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, Ed.: S. Sim, Çev. M. Erkan-A. Utku, Ebabil Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 13.

harcandığını yazmıştır.²²⁷ Baudrillard, Marx'ın her şeyi üretime indirgediğini söylemiştir. Onu asıl meraklandırıcı konu ise üretim tarzlarıdır.²²⁸

Baudrillard, yalnızca Marksist sistemin sınırlılıkları ya da aciz kalan yanlarını açığa çıkarmakla yetinmez, ayrıca Batı düşüncesi ve biliminin kendini hâkim paradigma olarak ele almasına, konumlandırmasına, böylece diğer kültürlerin birikimlerini yok saymasına da karşı durmaktadır. Diğer toplumların, sadece iki kavramla (Marksist ve psikanaliz) ele alınamayacağını, bunun büyük bir yanlış anlama olacağını ifade eder ve “diğer kültürü yanlış anlayan bir kültürün kendini de yanlış anlayacağını”²²⁹ savunur.

Zhang Yibing'e göre, erken Baudrillard eserlerini incelediğimizde gözümüze çarpan ilk şeyin eserlerin neo-Marksist tarzda yazıldığıdır, fakat dikkatli ve satır araları okunduğunda Marx, Debord ve Barthes etkisinden daha çok Marcel Mauss ve Georges Bataille'in simgesel değiş-tokuş etkisi daha fazlaca görünmektedir. Yine Zhang Yibing'e göre, erken Baudrillard düşüncesinin göz ardı edilmesinin nedeni de, araştırmacıların daha çok postmodern dönemdeki Baudrillard düşüncesine yoğunlaşmalarıdır.²³⁰

Postmodern düşünce, modern dönemin araçsallaştırılmasından ve tekil rasyonalitesinden kaçabilmek için hayatın tıpatıp aynı tarzda yaratımı için çabalamaktadır. Bu çabanın bir getirisi olarak her düşünce ve her görüşe yaşam hakkı tanınmalıdır. Zhang Yibing, Baudrillard'ı olumlu bir postmodern olarak görmekten ziyade, onu postmodern düşüncenin teorisyeni ve postmodern düşüncenin sınırlarını kavrayan bir peygamber olarak nitelirmektedir.²³¹

Üretim tüketim düalizmine sıkışıp kalmış olan günümüz insanı, kökenlerini Aydınlanma'nın doğaya bakışında bulabileceğimiz bir emeğin nesnesi olan doğa kavramından neşet eden buhranlarla birlikte var olmaktadır. Bacon'ın bilgi güçtür

²²⁷ Connor, *Postmodernist Kültür*, s. 79

²²⁸ Connor, a.g.e., s. 80.

²²⁹ Jean Baudrillard, *Üretimin Aynası*, (çev. Oğuz Adanır), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 83-84.

²³⁰ Zhang Yibing, *Derrida'nın Marx Hayaletleri Baudrillard ve Debord'un Yeni Toplumu*, c. II, (çev. Aylin Muhaddisoğlu), Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2012, s. 107.

²³¹ Yibing, a.g.e., s. 129.

temellendirmesine binaen Marksizm de doğayı üretimin nesnesi haline getirmiştir. Aydınlanma'nın ilk döneminde doğa, dünyanın kavranabilir ve anlaşılabilir olduğu anlamında anlaşılmişken, ilerleyen dönemde –özellikle de Marksizm ile birlikte- doğa, Tanrı'nın bir emaresi ya da Tanrı'nın en büyük yaratımı olmaktan çıkıp üretim romantikliğine kurban gitmiştir. Ancak Sanayi devrimi sonrası doğa ve insan ilk kırılmayı yaşamış ve Baudrillard bunu özne ile doğa arasındaki ilk bölünme olarak tavsif etmiştir. Baudrillard'ın sanayi toplumu eleştirisinin, Heidegger'in geç dönem teknik eleştirisi, Horkheimer ve Adorno'nun Aydınlanma'nın aslî görevi olan demitolojizasyon çabasının bizzat kendisinin bir mit haline gelmesi ve William Leiss'in *Doğanın Hâkimiyeti* adlı eserinde dile getirdiği düşüncelerin bir derlemesi ve çağı niteleyiş tarzıdır.²³²

Baudrillard'a göre Aydınlanma düşüncesi, doğaya bir tüketim nesnesi ya da tahakküm nesnesi olarak bakmıştır ve Spinoza'nın “Tanrı ya da Doğa” kavramsallaştırmasından “nesne olarak doğa” anlayışına doğru bir kayma yaşanmıştır. Doğanın varlığını sürdürmesi Baudrillard'a göre öznenin yararı içindir, doğa özne için önemini yitirdiğinde varlığını da yitirecektir. Doğa'yı bir etkileşim alanı olarak gören ya da ondan ilham aldığını öne süren her düşünce, Baudrillard'a göre doğaya hâkim olma çağrısını da yapmaktadır.²³³

Baudrillard düşüncesi açısından artık kitleler, manipüle edilen, yerlerinden edilen, sömürülen gruplardır. Kitleler, siyasalın/iktidarın kölesi haline getirilmiş ve böyle olması hasebiyle de toplumsala dâhil olan yanlarını kaybetmişlerdir

Doğal dünyanın yerine teknolojik bir dünya yerleştirme arzusu, bizim doğal dünyaya verdiğimiz bir tepki olarak izah edilebilir. Bu teknolojik evren simgesel açıdan oldukça değerlidir, fakat bu değerler manzumesinde insana yer ve ihtiyaç kalmamıştır. Baudrillard'a göre asıl sorun tam olarak da budur. Bu konuyu “ modeller ve imgelerin gerçekliğin yerini almalarının hakiki ve sahte olan arasındaki sınırları ortadan kaldırmaya yönelik bir strateji olduğu ve onun da hakiki, gerçek dünyaya saldırgan bir

²³² Yibing, a.g.e., s. 188.

²³³ Yibing, a.g.e., s. 189.

karşılık verme biçimi olduğu düşlenebilir. Bütün bunlar hakikat ve gerçeklikle bizden önce ortaya çıkarak bu ayrıcalığını bize dayattığını sanan şu şımarık “doğal” dünyadan kurtulmaya yönelik girişimlerdir” diyerek açıklığa kavuşturan filozof, “aslında orijinal olan ve olması gereken insanlardır, doğa değil”²³⁴ diyerek, postmodern dönemin, gerçekliği nasıl bir yıkıcılığa giriştiğini anlatma çabasındadır. O, postmodern düşüncenin ve dönemin, gerçekliği sanallaştırmasına ve dolayısıyla da bu sanalizasyona nasıl bir tepki verilmesi gerektiğinin bilinmemesinden yakınmaktadır. Tekno-dünyaya nasıl bir karşılık verileceği, nasıl direnileceği ve bu tekno-dünyanın nasıl bir haleti ruhiyeye bürüneceği gibi sorular cevapsız kalmaktadır.

Yaşanılan durumu nitelermeye kalktığımızda belli bazı kavramlarla hareket etmek durumunda kalırız. Baudrillard’ın bu konuya seçtiği kavram “orji sonrası”dır. Modernliğin artık, Rönesans ve Reform ile nüvelerinin atıldığı zamandan, 1960’lı yılların sonuna kadar doyum noktasına ulaştığı söylenebilir. Bu doyum ya da zirve noktasında artık özgürlüğün her çeşidini bulmak mümkündür. Tez ve anti-tezlerin bir arada aynı anda bulunması, tüm özgürleşim alanlarının önünün açılması ve her türlü yolların sonuna varıldığı bir dönem artık bizi beklemektedir. Baudrillard burada belki de en önemli soruyu büyük harflerle sormaktadır: ORJİ BİTTİ, ŞİMDİ NE YAPACAĞIZ? Devrim ve özgürleşim gerçekleştiği halde bizi mutmain olmaktan alıkoyan şeyin ne olduğunu araştıran Baudrillard, tüm senaryoların gerçek ya da sanal olarak önceden vuku bulduklarından tüm bu senaryoları yeniden oynamaktan başka çarenin kalmadığı sonucuna ulaşmaktadır.²³⁵ Değer yargılarının ve değerlerin ortadan kaybolduğunu söyleyen düşünür, değerlerin artık bölünme, parçalanma, üreme ve dağılmasından başka bir şeyin olmadığını ve bu durumun da bir tür kendini yeniden üretme evrenine dönüştüğünü söyler.

Modern düşüncenin temel karakteristiklerinden biri olan ilerleme düşüncesinin postmodern düşüncede yok olduğunu söyleyen Baudrillard, bu düşünce her ne kadar yok olsa da ilerlemenin hala varlığını koruduğunu ifade etmektedir. Postmodern düşüncede, fikirlerin yok olmasının söz konusu olduğunu ama fikirlerin somutlaşmış

²³⁴ Baudrillard, a.g.e., s. 61.

²³⁵ Jean Baudrillard, *Kötülüğün Şeffaflığı*, (çev. Işık Ergüden), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012, s. 9-10.

halinin devam ettiğini dile getirmektedir. Bu düşüncenin en belirgin özelliğinin de burada yattığını belirtmektedir.

Küreselleşme adı altında ortaya atılan bir yalan ve dünyanın bir ticaret merkezine dönüştürülmesi Batı'nın en büyük kazanımı olarak görülmektedir, oysa Baudrillard için küreselleşme, dünyanın toptan estetize edilmesi ve tiyatro alanına dönüştürülmesidir.²³⁶ Ona göre mutant imkânımız ne kadar ise, potansiyel olarak her birey trans-seksüeldir. Bedene yapılan müdahalelerin hepsi moda ve estetik adı altında insanlara sunulan bir simülakrdır. Bu konuda verdiği Michael Jackson örneği son derece tutarlıdır:

Michael Jackson'a bakın, o evrilmiş, yalnız bir yaratık, evrensel olduğu için kusursuz bir melezliğin öncüsü, ırklar sonrasının yeni ırkıdır. Bugünün çocukları melezleşmiş bir toplum karşısında şaşırıyorlar: Bu, onların evreni ve Michael Jackson bu çocukların ideal bir gelecek için düşledikleri şeyin habercisidir. Onun yüzüne estetik yaptırdığı, saçlarının düzleştirildiği, derisinin renginin açıldığı, kısacası kendini titizlikle yeniden oluşturduğu da eklenmeli buna: Onun masum ve saf bir çocuk, yani dünyayı İsa'dan daha iyi yönetebilen ve uzlaşma sağlayabilen biri, bir çocuk-tarıdan daha iyi kılan, dolayısıyla masalın yapay erdişisi yapan da budur, bir protez çocuk, bizi ırktan ve cinsiyetten kurtaracak evrilmenin düşlenmiş tüm biçimlerindeki embriyon.²³⁷

Segalen, dünyanın modern dönemde yuvarlak olduğunun ispat edilmesinin, yeryüzünde çok köklü değişiklere neden olduğunu belirtmiştir. Dünyadaki seyahat kavramının içinin boşalması ve bir yerden bir yere gidilmesinin mümkün olmaması - çünkü bir merkezden ne kadar uzaklaşırsa o merkeze o kadar yakınlaşılması demektir- vb. şeylerle dünya, yörüngesel bir çağa girmiştir. Seyahatin yerine turizmin gelmiş olması da bu konuyu destekler niteliktedir.²³⁸ “Dünyanın sonunun geldiği fikrine belki çok sıcak bakamayız, fakat artık uzay çağında olduğumuz da aşikârdır” diyen Baudrillard'a göre teknolojik ilerlemeler dünyada sanılanın aksine bir kriz çıkarmıştır. Dünya anlamını postmodern dönemle birlikte kaybetmeye başlamıştır. İlerlemenin kendisi lineer olmaktan çıkıp döngüsel bir hâle bürünmüştür ve tüm bu olanlar enformasyon ya da atom bombası gibi şeylerin belirli bir yörüngeye oturup bizleri korkutmasını sağlamaktadır. Bilgi, salt bilgi manasında bilgi, asla kendini aşamayacak,

²³⁶ Baudrillard, a.g.e., s. 21.

²³⁷ Baudrillard, a.g.e., s. 27.

²³⁸ Baudrillard, a.g.e., s. 32.

aşkınlığa erişemeyecek ve böylece dünya üzerindeki biricikliğini ve hâkimiyetini kaybedecektir.²³⁹

Üslup ve konu açısından Baudrillard'ın dönüm noktası olarak kabul edilen eser *Ayartma/Baştan Çıkarma Üzerine* adlı eseridir. Baudrillard'ın ele aldığı temel konular, bu kitapla beraber sosyolojiden felsefeye geçişi nitelemektedir. Burada, Nietzsche, Kierkegaard, Kafka, Borges ve McLuhan etkisi daha yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Baudrillard bu eserinde “Ayartma” için bir arkeoloji yapma çabasına girer ve bize bir şecere sunar. Öyle ki, ilk aşama bir ritüel aşamasıdır, ikinci aşama ise serbest bir sistemde sanat eserinin kendi öz boyutunu aşması ve üçüncü aşama da, teknolojik dönemle birlikte sanat eserinin yeniden üretilebildiği bir zaman dilimidir. Baudrillard bu eserinden sonra somut manada bir atıf yapmasa da *Simülakrlar ve Simülasyon* adlı eserinde bu döneme yeni bir süreci ekler ve Batı kültürünün diğer kültürlerle yönelik ayartmasının nasıl ve ne tür bir ayartma olduğunu irdeler.²⁴⁰

“Batı kültürü” diye tabir edilen kavram asla tek tip değildir, Amerika ve Avrupa arasında var olan ayrım bunun en büyük göstergesidir. Modern dönemde kimi toplumlar gerçeklik ilkesine sıkı sıkıya bağlanırken, kimi toplumlar da bunu yadsıma yoluyla ona karşı tavır almaktadırlar. Bu bakımdan Amerika, modernizmin tüm karakteristiklerini özümser ve fütursuzca bu deneyimi yaşamaya çalışmaktadır. Bu temel epistemolojik zeminlerin sorgulanması asla söz konusu değildir. Avrupa ülkeleri ise, deyim yerindeyse tedrici bir modern dönem yaşamış ve modernizmin tüm katmanlarını özümseyerek yaşamıştır. Batı rasyonalitesinin en net ifadesi Kıta Avrupası'dır.

Postmodern dönemde yabancılaşmış bireyin daha üst bir noktaya taşınması ve postmodern bireyciliğin ortaya çıkması sonucunda yeni bir öz-kölelik formuna geçilmiştir. Modern dönem öncesi, insanın kendini denetleyen bir Tanrı'ya inanması ve buna sebep davranışlarına bir yön yahut şekil vermeye çalışması bir anlam içerirken, modern dönemle birlikte Tanrı'nın öldürülmesi ve denetleyen, sorguya çeken, kısacası sevap ya da günah gibi kavramları ortadan kaldıran bir dönem sonrasında, ortada öylece

²³⁹ Baudrillard, a.g.e., s. 33.

²⁴⁰ Gane, *Radikal Belirsizlik*, s. 37.

denetimsiz kalan kitleler politika, iktidar veya devlet düzeni tarafından denetlenmeyi bile isteye kabullenmektedirler. Nesnelerin simgesel değiş-tokuşunu araştıran düşünür, nesnelerin ontolojik konumlarının saptanması için “hipergerçek” kavramını ortaya atar. Marksist yaklaşımlar, her türlü ontolojik ya da epistemolojik çelişkilere, ideolojilerin tutarsızlıklarına ve entelektüel hayatın sorunlarına ya da post-endüstriyel ve ileri teknolojinin yol açtığı sorunlara çözüm sunamamaktadır.²⁴¹

Baudrillard’ın aynı anda hem rasyonalizme hem de mistisizme karşı oluşunun nedeni bellidir: Yeni nesnelere icat etmemek. Bu tür stratejiler her zaman için içlerinde kısmî bir avlanma handikabı taşımaktadır. O, bunun önceden farkındadır ve bu noktadan hareketle, teorinin amacının ne olması gerektiğine dair çıkarımlar yapmaktadır. Ona göre teori, nesneye bir karşı duruş sergilemeli ve nesneyi ayartmalıdır. Weber’in dünyanın büyüünün bozulduğunu iddia etmesinden bu yana, yapılması gereken şey dünyayı büyübozumu değil, teori vasıtasıyla dünyayı yeniden büyülemektir. Dünya, diyalektik ile anlaşılamiyor ve kendini daha fazla açmıyorsa, yani dünya ne kadar riskli hale geliyorsa teorinin de o denli riskli bir hale gelmesi veya dünya ne kadar ileri seviyede çelişkilere dolu hale geliyorsa teorinin de o denli paradoksal hale gelmesi gerekmektedir. Postmodernizmin özü tam da budur. Modernizmde büyüünün bozumu (aklın başat ilke haline gelmesi, rasyonalitenin ön plana çıkması, tutarlı ve mantıklı genellemeler yapmak vb.) varken, postmodernizmde büyüü bozulmuş dünyanın büyülenmesi vardır.²⁴² Baudrillard’ın yazılarında direkt olarak postmodern dönem ya da postmodernizm ile ilgili yazılara çokça rastlayamayız. Onun yazılarının birçoğu Batı kültürünün modernleşmesi ya da postmodernleşmesi üzerine değil, bu pratiklerin teorilerine veya ilkelerine dair sorgulamalardır.²⁴³

Baudrillard’ı temel olarak ilgilendiren şeyin ne olduğu sorusuna gelince, bilim, teknoloji ya da modernizm değildir. Modernizmin rasyonalleştirici süreçleri, araçsal rasyonalizme giden yolun kendisidir. Baudrillard’ın kendisi birçok filozoftan etkilenmiş olduğu için kümülatif ve mezcedici biri olarak okunabilir. Fakat bu tür bir düşünür

²⁴¹ Gane, a.g.e., s. 41.

²⁴² Gane, a.g.e., s. 44.

²⁴³ Gane, a.g.e., s. 45.

olmanın avantajları olduğu gibi dezavantajları da mevcuttur. Örneğin Baudrillard'ın tam ve eksiksiz olarak anlaşılması için etkilendiği filozofların felsefî diline de hâkim olunması gerekmektedir.²⁴⁴

Baudrillard ciddi manada Nietzsche'nin varislerindedir, onun kadar nihilist olup olmadığı tartışılır olsa da, o Nietzsche'nin yolundan giderek “Aslında insan ve insandışının sınırları bulanıklaşıyor; yine de bu sınırlar üst-insana değil, alt-insana doğru bir hareketle bulanıklaşıyor” demektedir.²⁴⁵ Sembolik değiş-tokuşun temel olgu olarak ele alındığı toplumların kültürlerinin somut bir gerçeklik ile değil anlatı ya da fabl vb. türlerde ele alındığını öne sürmüş ve Aydınlanma'nın bu anlatıları boş ya da saçma görmesini onaylamayarak, bunların naif ve insanın var oluşu için anlamlı birer olgu olduğunu dile getirmiştir. Postmodernizmin meta-anlatı olarak gördüğü Freudizyen ya da Marxçı anlatıların üzerine giderek bu anlatıların ve önermelerin daha da radikalleştirilmesi gerektiğini savunmuştur. 1990'ların başından itibaren Baudrillard, postmodernizmin yıkım ve yaratımı aynı anda içerdiğine dikkat çekmiştir. O, postmodernizmi dekadans olarak nitelemektedir. Mike Gane, her ne kadar ona “Aşırı moderniteci” dese de, Baudrillard kelimenin muğlak –tam olamaz çünkü postmodernizmin tam bir anlamı yoktur- anlamıyla postmodernisttir.

Modern dönemde var olan “varlık” sorunsalı, postmodern dönemde yerini “hiçliğe” bırakmıştır. Baudrillard'a göre insanlar her zaman kötülüğü ve hiçliği yok etmek istemişlerdir, fakat ona göre hiçlikle yaşamayı öğrenmek gerekmektedir. Baudrillard, nihilizm hakkındaki görüşlerini serdederken, “nihilizm, hiçliğin unutulması demektir” diyerek, nihilist olanın insanlar değil sistem olduğunu vurgulamıştır. Postmodernizmin sibernetik, enformatik ve teknolojik gelişmelerle paralellik arz ettiği aşikârdır. Postmoderni betimlerken Baudrillard, ilk önce gerçeğin ortadan kaybolduğunu imler ve bu dönemi tavzih ederken işe bu noktadan başlar.²⁴⁶

²⁴⁴ Gane, a.g.e., s. 45-50.

²⁴⁵ Gane, a.g.e., s. 50.

²⁴⁶ Baudrillard, *Neden Her Şey Hala Yok Olup Gitmedi*, (çev. Oğuz Adanır), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 6-7.

İletişim teknolojileri ve büyük bir sanallaşma, gerçekliğin yitip gittiği üzerine yeterince konuşulduğunu düşünen Baudrillard, gerçeğin ne zaman neşv-ü nemâ bulduğu sorusuna cevap aramaktadır. Bu noktayı, “biraz yakından incelendiğinde gerçek dünyanın bilimsel, analitik yöntemle değiştirilip dönüştürülme ve bu işin teknoloji aracılığıyla gerçekleştirilme kararının verildiği modernleşme çağında ortaya çıktığı görülmektedir” sözleriyle açıklayan Baudrillard, Hannah Arendt’ten ödünç aldığı “Arşimet noktası” kavramını, gerçeğin ne zaman ortaya çıktığı sorusunu irdelemek için kullanır. Gerçeğin mahiyetine ve keyfiyetine dair soruşturmasına devam eden Baudrillard, gerçekliğin modern dönemde ortaya atıldığını ve bu andan itibaren de doğal dünyanın, bu noktanın dışında bırakıldığını söyler. Ona göre bu bir dikotomidir. Gerçek dünya ortaya çıktığı andan itibaren ortadan kaybolmaya da başlamıştır.²⁴⁷

İnsanoğlu modern dönemde, sahip olduğu öğrenme kabiliyeti yoluyla dünyaya anlam, değer ve bir gerçeklik atfetme çabası içerisine girmiştir, fakat bu çaba ilginç bir şekilde tüm bu değer, anlam ve gerçekliğin yok olup gitmelerini sağlayan sürece de denk gelmektedir. Bu yüzden Baudrillard için modernizm, postmodernizmi içerisinde gizil bir biçimde barındırıyor denilebilir. Adorno ve Horkheimer’in *Aydınlanmanın Diyalektiği* adlı kitabında bahsettiği Aydınlanma’nın kendisinin bir mite dönüşmesi gibi, Baudrillard da, modern dönemde temsilin, mümkün hale getirilmesinin ve bir kavram niteliğine büründürülmesinin, kendini hakikat ya da ideoloji olarak totaliter bir yapı arz etmesine rağmen, canlılığını ve sürekliliğini yitirdiğini düşünmektedir. Bunlara örnek olarak Freud’un “bilinçaltı” ve Marx’ın “sınıf mücadelesi” kavramlarını vermektedir. “Bir kavram ortaya çıkmaya başladığında temsil ettiği şey ortadan kalkmaya başlamaktadır.”²⁴⁸

Dünyanın büyüsünü bir kere bozduktan sonra ne kadar büyü yapılırsa boş olmaktadır. Modern dönemle başlayan insanın evreni kontrol altına alma arzusu, bilgi ve bilime hâkim olma isteği ve “insan her şeyi bilen hayvandır” kavramlaştırmasında kendini bulan bu tür arzu ve istekler postmodern dönemi ortaya çıkaran saiklerdendir.²⁴⁹

²⁴⁷ Baudrillard, a.g.e., s. 8.

²⁴⁸ Baudrillard, a.g.e., s. 9.

²⁴⁹ Baudrillard, a.g.e., s. 11.

Baudrillard, postmodern dönemle birlikte gerçeklik olgusunun yitip gittiğini ve bunun en bariz örneğinin imgenin başına gelenler olduğunu düşünmektedir. Teknolojinin asıl görevi, olgu ve olaylara projeksiyon tutmak iken, teknoloji her şeyi sanallaştırmış, bilgisayar hafızasına indirgemiş ve her şeye “sayısal bir gerçeklik” kazandırmıştır.²⁵⁰ Bunu daha iyi bir örnekle anlatmak gerekirse, önceleri fotoğraf çekmek kendine has bir eylem iken artık günümüzde fotoğraf çekme eylemi piksellere indirgenmiş olup, fotoğrafın kendine has nostaljikliği – fotoğrafın birçok uğraş sonucu elde edilmesi- ortadan kalmıştır. Bunun yerine ekran görüntüsü alınan imge olarak fotoğraf, sanallaştırma, dijitalleştirme ve insan hafızası yerine telefon ya da fotoğraf makinesinin hafızasına alınmaktadır.

3.2.1. Simülakrlar ve Simülasyon

Simülakr: Bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünüm.²⁵¹

Simüle etmek: Gerçek olmayan bir şeyi gerçekmiş gibi sunmak, göstermeye çalışmak.²⁵²

Simülasyon: Bir araç, bir makine, bir sistem, bir olguya özgü işleyiş biçiminin incelenme, gösterilme ya da açıklanma amacıyla bir maket ya da bir bilgisayar programı aracılığıyla yapay bir şekilde yeniden üretilmesi.²⁵³

Baudrillard, simülasyon kuramı üzerinde 1970’li yıllarda çalışmaya başlamış ve bu kuramı 1980’li yıllarda oluşturmuştur.²⁵⁴ Bu kuram Baudrillard felsefesinin ana temasını oluşturmaktadır ve kanaatimce Baudrillard’ın bir filozof olarak ele alınmasını sağlayan şey de bu kuramdır. Baudrillard simülasyon kuramını gerçekliğin yeniden üretilmesi için ortaya atmıştır. Simülasyon kuramını yine bir postmodernist

²⁵⁰ Baudrillard, a.g.e., s. 18-19

²⁵¹ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, (çev. Oğuz Adanır), İstanbul, Doğubatı Yayınları, 2011 , s. 7.

²⁵² Baudrillard, s.g.e., s. 7

²⁵³ Baudrillard, a.g.e., s. 7.

²⁵⁴ Oğuz Adanır, *Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler*, İstanbul, Hayal-et Kitap, 2008, s. 13.

sayılabilecek olan Borges'in metininden hareketle açıklamaya çalışan Baudrillard, en güzel simülasyon alegorisinin bu metin olduğunu düşünür:

İmparatorluğun hizmetindeki haritacıların çizdikleri harita sonunda imparatorluğun topraklarına birebir eşit boyutlara sahip bir belgeye dönüşmektedir. Ancak çökmeye başlayan imparatorlukla birlikte lime lime olmuş bu harita parçalarıyla çölde karşılaşan insanlar vardır. Sonuçta bu harap olmuş soyut metafizik güzelliğin, imparatorluğun şanına yakışan bir görünüme sahip olduğu ve eskidikçe gerçeğiyle birbirine karıştırılan sahtesi gibi İmparatorluğun da bir leş gibi çürüdükçe özüne yani toprağa dönüştüğü görülmektedir.²⁵⁵

Bir köken ya da gerçeklikten yoksun olan, gerçeğin modeller aracılığıyla türetilmesine, gerçekten ve fiili olarak var olan bir şeyi veya durumu bütün bileşenleriyle birlikte gerçekmiş ve fiilen varmış gibi gösterme durumuna simülasyon adı verilmektedir.²⁵⁶ Baudrillard, simülasyonlarla dünyanın her yerinde karşılaşabileceğimizi düşünür ve bunu da tüm alanlara uygulamaya çalışır. Ona göre, postmodern dönemle birlikte gerçeklik algısı tamamen değişmiştir. Evrensel, nihai ve yalnızca Batı'nın tahakkümü altında var olan bu gerçeklik algısı, şeylerin anlaşılmasında ve yorumlanmasında yetersiz kalmaktadır.

Baudrillard'ın simülasyon kuramı postmodern düşünceyi anlamlandırmaya çalışan kişiler için anahtar bir kavramdır. Lyotard'ın gelişmiş ülkelerdeki bilginin durumuyla açıklamaya ya da adını koymaya çalıştığı yeni dönemin kültürel, siyasi, siberetik, enformatik, sosyal ve kültürel boyutlarının anlaşılmasında bu kuram oldukça önemlidir. Ona göre, kendini hasta olarak takdim eden kişi, battaniyenin altına girer ve öksürüp kendisinin hasta olduğuna dair karşısındakilere “mış gibi” yapar. Oysa hastalık simülasyonu yapan kişi kendisini de hasta olduğuna o kadar inandırır ki, kendisinde hastalığın semptomları görülmektedir. Postmodern dönemi niteleyen en güzel anlatımlardan biri budur. Kişiler modern dönemde –mış gibi yaparak olduklarından farklı olabilirlerken artık –mış gibi yapmak yerine ileri teknoloji ve kapitalizmle birlikte gerçekten olmak istedikleri şey olabilmektedirler. Gerçeklik, simülakrlar yoluyla artık ekranlara, vitrinlere, cep telefonlarına ya da karakterlere indirgenebilmektedir. Postmodern dönemde, insanlara empoze edilen “ne istersen o olabilirsin” mottosu

²⁵⁵ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 13.

²⁵⁶ Baudrillard, a.g.e., s. 14.

simülakrlar yoluyla işler kılınmaya çalışılmaktadır. Medya ve kültür, içi boşaltılmış, anlamdan arındırılmış mesajlar yoluyla kişilere, adeta yeni Tanrılar sunmaktadır.²⁵⁷

Baudrillard, *Simülasyonlar ve Simülakrlar* adlı kitabında simülasyon ve hipergerçeklik terimlerini, çağdaş toplumda gerçekliğin “medyatikleşmesini” betimlemek için kullanır. Ayrıca o, temsilin ve gerçeğin artık çöktüğünü ve bize sadece yalnızca hiper-gerçekliğin kaldığını düşünür.²⁵⁸ Onun için önemli olan bir kültür ya da ticaret merkezinin ziyaret edilmesi değil, bu ziyaret edilen alanların televizyonda görülene ne kadar benzeyip benzemediğidir. Çünkü eğer ekranda görülen Eyfel Kulesi bizzat görülen Eyfel Kulesi’ne benzemiyorsa o zaman sıkıntı vardır. Kapitalizmin alt kültürüne de yayılmasıyla birlikte televizyon ve medya daha çok birleştirici bir fonksiyon görmektedir. Buna bağlı olarak alt kültürün de tüketim kültürüne eklenilebilmesi için gerekli olan şey, medya ve teknolojik işletim sistemleri ile birlikte insanların nesnelere arzu etmesini sağlamaktır.²⁵⁹

Baudrillard’a göre hakikat düşüncesi Ortaçağda, gerçeklik düşüncesi ise yirminci yüzyılda değişmeye ve hatta ortadan kaybolmaya başlamıştır. Bu noktadan sonra gerçek ya da hakikate özgü düşünceyle bir ilişkimizin kalmadığını, dahası bu düşüncenin yerini, oyun düşüncesinin aldığını rahat bir şekilde söyleyebiliriz. İnsanlık var olduğundan bu yana değişken bir hakikat düşüncesine boyun eğmiştir ve artık, hayatımızın tüm alanlarında gerçeğe dair var olan bütün algılarımız postmodern dönemle birlikte değişmektedir.²⁶⁰

Baudrillard’ın simülasyon kuramının nasıl bir uygulayıcısı olduğunu göstermesi açısından son derece önemli iki örnek karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, Filipinler’de, kimsenin ulaşamayacağı bir halde kendi başlarına yaşayan bir grup Tasadaylıdır. Bu grup, hükümet ve etnologlarca, kendi yaşam alanlarından dışarıya çıkartılmış ve bu işlem gerçekleşir gerçekleşmez kendi kimliklerini kaybetmeye

²⁵⁷ Baudrillard, a.g.e., s. 16

²⁵⁸ John Zerzan, “The Catastrophe of Postmodernism, *The Anarchist Library*, 2009 p., 31.

²⁵⁹ Marc O’Day, “Postmodernizm ve Televizyon”, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, ed. Stuart Sim, s. 133-134.

²⁶⁰ Derya Bayrı, “Gözün Egemenliği Tarihin Sonu mu?”, *Özne: Baudrillard Sayısı*, S.14, 2011, s. 97.

başlamıştır. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere “etnolojinin yaşayabilmesi için nesnesinin ölmesi gereklidir.” Çünkü nesne kendini öldürmek suretiyle hem öç almakta hem de bilimi çaresiz bırakmaktadır. Baudrillard bu noktada şu zor soruyu sorar: “Tüm bilimlerin kaderinin, kendi varlıklarını kavramaya çalıştıkları nesnelere zaman içinde yok olup gitmesi dilemmasının üzerine oturtmamışlar mıdır?”²⁶¹ Bu soru karşısında bilgi ve değer anlamsız ve çaresiz kalmaktadır. Çünkü Tasadaylılar artık, kendilerinin öznesi olmaktan çıkıp, etnolojinin nesnesi haline gelmişlerdir. Sonrasında Tasadaylılar güvenlik çemberine alınmış ve Baudrillard’ın deyişiyle “keşfedilmiş bir maden yatağının işletmeye açılmadan kapatılması gibi insanlar da ormanlarına kapatılmışlardır.”²⁶² Ona göre burada nesne kazanmış ve bilim hükmünü yitirmiştir.

Simülasyon işte tam da burada başlamaktadır, çünkü doğal yaşam alanlarına el değmiş, bekaretlerini kaybetmiş ve “etnoloji disiplini öncesinde yaşayan yerlilere özgü bir simülasyon modeline dönüşmektedirler.” Kendi karakterinden ödün veren bilim –ya da etnoloji- kendisinin yarattığı saf gerçeklik içinde kendine yer bulacak ve böylelikle masumiyetini korumuş olacaktır. Daha da ilginç olanı ise, Tasadaylılar’ın bekâretlerini kaybetmesinde ne kadar rol oynadıysa, artık kendi saflıklarını geri kazanmaları için de rol oynamaktadır. Bu, ona göre bilimin ikiyüzlülüğüdür. Çünkü bilim nesnesine, kendi varlığını oluşturan, onu değiştiren ve en son kertede de ilk baştaki saflığına dönüştürmek için her zaman kendisine ihtiyaç duyduğunu söylemektedir. Nesne “ölümün intikamı” denilen oyunu oynamaktadır.²⁶³

Bir diğer örnek ise II. Ramses’in mumyası ile ilgilidir. Bir müzede çürümeye yüz tutan Ramses’in mezarı birden bilimsel çalışmalar için ilgi çekici olmuş ve bedeni çürümekten kurtarma çalışmaları başlatılmıştır. Oysa simgesel düzende dört bin yıldan beri “sağlıklı” bir şekilde var olmayı başarmış bir mumya, dünyanın hâlihazırda en ileri teknolojisine sahip olduğu zannedilen ve bilimsel devrimlerin en had safhada olduğu bir zamanda çürümektedir. Bilim, kendi enstrümanlarıyla bir mumyanın çürümesini engelleyemediği, engellemekten aciz olduğu sanısına kapılmıştır. Devamlı lineer bir

²⁶¹ Baudrillard, a.g.e., s. 22

²⁶² Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 22.

²⁶³ Baudrillard, a.g.e., s. 23.

tarih ve kültür anlayışına sahip olmuş Batı düşüncesi, biriktiremediği ya da ele geçiremediği bilimsel izlekleri kendi himayesi altına almak istemektedir. Baudrillard, büyüünün moderniteyle bozulduğunu, sırların faş edildiğini ve Batı düşüncesindeki en büyük sıkıntının da bu olduğunu düşünmektedir. Çünkü büyü bozulur ya da sırlar ifşa edilirse ortada bir gizem kalmayacaktır ve bu gizemsizlik ortamı kendi gizemini yaratacaktır. Ramses'in mumyasının Orly havaalanında tarihi bir karşılama töreni ile karşılanması, “kendisiyle hiçbir bağlantısı olmayan kültürümüzün başka bir düzene ait ölü gücü kendine mâl edebilme isteğidir.”²⁶⁴ Bilim, nesnesini yok etmek istediği takdirde onu görünür kılmayı arzulaması yetecektir. Bilim, nesneyi önce öldürmekte, sonrasında ise kitlelere en modern araç-gereçlerin kendinde olduğunu gösterircesine bir “show” düzenlemekte ve nihayetinde öldürdüğü nesneyi diriltmeye çalışmaktadır.

Baudrillard Amerika'yı baştan sona bir simülakr düzeninde kurulu olan bir ülke konumunda görmektedir. Yine o, Amerika'yı; yeri, teknik avantajları ve simülasyonun ilk filizlendiği yer olması nedeniyle en ilkel toplum olarak görmektedir.²⁶⁵ Amerika'nın tüm anlam zeminini ortadan kaldırdığını ve böylelikle de anlamsız bir dünya yarattığını düşünen Baudrillard'ın, Amerika'ya gitmek isteme nedeninin, anlamın yok olmasında ne kadar ileri gidilebileceği sorunsalıdır.²⁶⁶ Amerika'nın tarihe ilk hükmeden olmadığını, ancak şeyleri müzeleme ve ikinci kez yaratma yoluyla, şeylerin ölümsüzlüğünü bulan ilk ülke olduğunu savunur. Şeyler, onlara göre taklidinde yeniden doğmaktadır.²⁶⁷

Baudrillard, gerçekliği yitiren alanlardan birinin de sanat olduğunu söyler. Sanat, modadan, iletişim araçlarından ve her türlü anlam üretim biçiminden ayırmanın güç olduğu bir üretim biçimine dönüşmüştür. Sanata ve sanat eserine atfedilen o biriciklik yerinden edilmiştir. Çünkü bir sanat eseri simüle etme yöntemiyle birden fazla olabilmektedir. Reprodüksiyonları, imitasyonları sayesinde sanat eserinin tekliği/biricikliği ortadan kalkmıştır. Üretim biçiminden kasıt budur. Sanata ulaşma şekli de artık değişmiştir. Louvre Müzesi'nde yer alan bir tabloyu görmek için Paris'e

²⁶⁴ Baudrillard, a.g.e., s. 26.

²⁶⁵ Jean Baudrillard, *Amerika*, (çev. Yaşar Avunç), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2006, s. 16.

²⁶⁶ Baudrillard, a.g.e., s. 17.

²⁶⁷ Baudrillard, a.g.e., s. 18.

gitmek zorunda değildir artık. İnternet ortamında yer alan, sanal müzeler sayesinde tablonun önüne kadar giderek, arada yalnızca bir ekran varken istediğimiz eseri görebilme şansına sahibizdir. Metanın kendisi de zaman ve mekân kavramlarıyla birlikte değişim ve dönüşüme uğramıştır.²⁶⁸

Baudrillard'ın en büyük saldırı noktasının bilim olduğu söylenebilir. Çünkü bilim, yapısı itibariyle tekliğe işaret eder, ikilikleri içinde barındırır ve doğru/iyi/gerçek kavramlarının temsilcisidir. Bu bağlamda bilim yuvası olarak tasvir edilebilecek üniversiteler de Baudrillard için amaçtan yoksun yerler haline gelmişlerdir. “Bundan böyle bilimsel içerik ve siyasi yapılanmadan yoksun bir üniversite boşlukta uçmaya mahkûmdur ya da onun kendine bir yön verebilmekten aciz, yapay bir hayatta kalma mücadelesi veren tiyatro ve kışlalar gibi bir makine simülakrını yöneten arkaik bir feodal düzene dönüşmüş olduğu söylenebilir.”²⁶⁹

3.2.2. Toplumsalın Sonu

Baudrillard, döneminin Fransa'sında –özellikle de entelektüel manadaki Fransa'da- toplumsal, kitleler ya da topluma dair çalışmaların oldukça yoğun olduğu söylenebilir. Toplumsala dair yapılan çalışma ve araştırmalar daha çok kitle psikolojisi, toplumun mahiyeti ya da toplumun yönetilmesi veya yönlendirilmesi iken, Baudrillard toplumsalın sonunun geldiğini düşünmektedir. Onun toplumsalın doğuşuna dair tezi 1929'daki ekonomik sıkıntıyla yakından ilgilidir. Geçmişte, sermayenin meta ürettiği dönemde tüketim, kendiliğinden gerçekleşirken, bugün artık kapitalizmle birlikte hem malın hem de tüketimin üretilmesi gerekmektedir. Bu da kaçınılmaz olarak toplumsalın da üretilmesini kapsamaktadır. Bu olayların sonucunda ise, mevcut iktidarlar çeşitli anlamlar üreterek, bu serüveni bir süre daha devam ettirmişlerdir. Tüm devrimci hareketler anlam üretme çabasındadırlar, fakat bugün üzerinde durulması gereken asıl mesele anlam üretimi talebidir.²⁷⁰

²⁶⁸ Baudrillard, *Simülakrlar*, s. 153.

²⁶⁹ Baudrillard, a.g.e., s. 203.

²⁷⁰ Jean Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde*, (çev. Oğuz Adanır), İstanbul, Doğubatı Yayınları, 2006, s. 31.

Baudrillard, reklam ve televizyonun kamusal alan ile özel alanı parçaladığı ve nihayetinde toplumsalın da sonunun geldiğinin kanaatine varır.²⁷¹ Modernizmin yarattığı o çoğul birlikteliğin içinde eridiği düşünülen toplumsal, postmodern dönemle birlikte hızlı bir çözülme sürecine girmiştir. Ona göre toplumsala dair her çağrı toplumlar tarafından anında emilip yutulmakta ve hayat hiçbir şey olmamış gibi devam etmektedir. Kitle her zaman sessiz ya da tepkisiz kalarak en büyük gücünü kullanmaktadır.²⁷² Kitle ya da toplumsal, akademisyenlerin ve siyasilerin her türlü teorilerine, pratiklerine, söylem ya da kanunlarına karşı kendisinden taviz vermeyen bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Denilebilir ki toplumsalın tüm gücü moderne aittir, yani “burada ve şu anda”dadır. Geçmişte toplumların yapmış olduğu ya da gelecekte toplumların yazabileceği bir tarihin olmadığından bahseden Baudrillard,²⁷³ toplumsalın sahip olduğu bu emme ve nötrleme kabiliyetini, kitlenin en büyük başarısı olarak görür. Kitleler, kendilerine ne oldukları söylendiği ana kadar kendilerinin mahiyetini bilmekte zorlanır ve bu görev de sosyolojiye aittir. Fakat kitlenin mahiyetini tam olarak kavrayabilmek için sosyolojinin kitle için söylediğinin tam tersini anlamak zorundayızdır. Çünkü sosyoloji, toplumsalın ve katmanlarının yayılması görevini üstlenmiştir.²⁷⁴

Kapitalizmin maddesel manada “artık değer” olarak baktığı ve tavsif ettiği insanlar topluluğunu tavsif eden Baudrillard şu sözleriyle toplumsalın sonunun neden geldiğini açıklamıştır:

Anlamı dolandırma olanaksızlığına karşı verilebilecek en iyi yanıt Tanrı örneğidir. Kitleler her zaman Tanrı düşüncesi yerine bir Tanrı imgesini yeğlemişlerdir. Çünkü Tanrı düşüncesi hiçbir zaman için resmi bir din kurumu olan Kilise'nin dışına çıkamamıştır. Bunu ne günah, ne de bireysel kurtuluş umudu gerçekleştirebilmiştir. Tanrı'dan, kitlelere şehit ve aziz masalları, kıyamet günü ve ölüm dansı hikâyesi, büyücülük, kiliselerdeki gösteri ve törenlerden başka bir şey kalmamıştır. Çünkü kitlelerde ritüelin içkinliği vardır. Kitleler putperest doğmuş ve putperest kalmışlardır.²⁷⁵

²⁷¹ Kasım Küçükcalp, *Nietzsche ve Postmodernizm*, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2003, s. 103.

²⁷² Baudrillard, a.g.e., s. 11.

²⁷³ Baudrillard, a.g.e., s. 12.

²⁷⁴ Baudrillard, a.g.e., s. 13.

²⁷⁵ Baudrillard, a.g.e., s. 14.

Modern dönemden bu yana kitleler için önemli ve asıl olan şey anlam değil gösteridir. İçeriklerin anlamı ne kadar dolu olursa olsun, kitleler bu içeriklerin içini hemen boşaltmakta ve bunun yerine gösteriyi koymaktadır. Siyasi alanda ise, siyasetçiler tüm teknolojik ve kitle iletişim araçlarıyla kitleleri yönlendirdiğini düşündüğü sırada kitleler dengesizleştirme ve etkisizleştirme oyununu oynayarak bu manipüle etmeden anında kaçarlar. Baudrillard'a göre, toplumsal olan ile politik olanın arasındaki ayırım gittikçe kapanmaktadır. Politika da tıpkı toplumsal gibi, Rönesans döneminde din ve kilisenin etkisinden kurtularak, Machiavelli'nin de aracılığıyla, hiçbir gerçekliğe tekabül etmeyen göstergeler ve stratejilerden ibaret bir hal almıştır. Modern dönemden miras kalan Makyavelist sistemin ahlaksızlığı ve edepsizliği hala geçerlidir. Çünkü bu sistemde politikanın araç olarak kullanılması bir sahtekârlık değildir, asıl sahtekârlık olan bu politikadaki amaçların ahlaksızlığının gizlenmeye çalışılmasıdır.²⁷⁶ Özellikle XVIII. yüzyıldan sonra toplumsal politik alanın içinde erimeye başlamış ve böylelikle aradaki farklar gittikçe görünür olmaktan uzaklaşmıştır.

²⁷⁶ Baudrillard, a.g.e., s. 22-23

SONUÇ

Postmodernizm, postyapısalcılık ile birlikte günümüz felsefe dünyasında en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Postmodernizmin bunca meşhur olmasının bir nedeni de postmodernizmi olumlayan ve onu eleştirenlerin postmodernizm üzerine yazdıklarıdır. Postmodernizm birçok disiplini etkilemiş ve bu disiplinlere temel nosyonlar kazandırmıştır.

Postmodern düşüncenin haritalandırılması çok zordur. Çünkü kendisinin ortaya çıkışı her bir alan/disiplin için farklıdır. Bu yüzden postmodernin, hangi manada kastedildiğinin ifade edilmesi büyük öneme sahiptir. Bu tartışmaların yanında zikredilmesi gereken bir diğer husus da, yeni bir dönem olarak postmodernizmin kabul edilmesi veya yeni bir dönemin başlamadığını, sadece modernizmin kritiğe tabi tutulması gerektiğini iddia eden iki kutubun varlığıdır. Bu iki kutubun postmodernizm tarafında duran düşünürler olarak da, Lyotard, Baudrillard, Deleuze, Foucault'yu, diğer tarafta ise, Habermas ve Giddens'ı sayabiliriz.

Jean Baudrillard, gerek felsefesi ile gerekse geride bıraktığı eserlerle, düşünce dünyamızda iz bırakmış filozoflardandır. Her ne kadar kendisi ilk dönemlerde bir postmodernist olmadığını söylese de, düşün hayatının ilerleyen dönemlerinde postmodernizme yakın olduğunun ipuçlarını vermiş ve postmodernizmi betimleyen, açıklayan yazılar kaleme almıştır. Kendisi bu dönemi açıklamak için “Tüketim Toplumu” kavramını seçmiş ve kuramını geliştirirken de ortaya yeni diyebileceğimiz bir kavram atmıştır: Simülakrlar.

Baudrillard, Simülakrlar ile, artık gerçek bir dünyada yaşamadığımızı, bunun yerine her şeyin sanalını/sahtesini icat ettiğimizi ve böylece gerçekliği öldürdüğümüzü düşünür. Gerçeklikten de kurtulmuş ve yalıtılmış olan postmodern dönem, kendine yeni gerçeklikler icat ederek yoluna devam etmektedir.

Simülakrlar her yere sirayet etmiştir. Medya, din, ordu, siyaset, kültür vb. alanların hepsinde simülakrları görmek mümkündür. Bu türden bir oyun, gerçeklik ile sahte, iyi ile kötü, doğru ile yanlışın arasında var olan o ince çizginin kaybolmasına neden olmuştur. Bu tayin edici çizginin yok edilmesiyle, dünyada küresel ölçekli bir kaos hüküm sürmektedir. Baudrillard'ın bu kaosa verdiği yanıt, “felakete felakete karşılık verme isteği”dir.

Düşün hayatı boyunca yaşadığı kırılmalar anlaşılman Baudrillard düşüncesini anlamak ve anlamlandırmak çok zordur. Örneğin, düşünce hayatının ilk safhasında Marksist bir bakış açısıyla üretimi, nesne ve simgeleri incelemiş ve nihaî olarak da oluşan yeni toplumun “Tüketim toplumu” olduğunu ifade etmiştir. Düşünce dünyasının ikinci evresinde ise, kendine ait kavramlar ve düşüncelerle işe koyulmuş, mevcut olan her türlü iktidarın “teknolojik ve bilimsel oyunlar”la kendi egemenliğini korumaya çalıştığını söylemiştir. Sonrasında ise, sanallaşma çağında yaşadığımızı ve bunun da bir tür hiper-gerçeklik olduğunu iddia etmiştir.

Metinlerinde var olan aforizmaya dayalı üslup, ona Nietzsche'nin bir etkisi olarak okunabilir. Düşünceleri sistematik olmayan ve düşüncesini temellendirirken temelsizlikten beslenen düşünürün metinleri oldukça zor anlaşılır ve karmaşık yapıdadır. Bunun bir nedeni de etkilendiği düşünürlerin (Barthes, Lefebvre, Nietzsche, Bataille) çeşitliliğidir.

Modernliğin çok geniş bir izahını yapmak yerine, kendi toplumuna odaklanan, modernizmin parametrelerinin ne gibi dönüşümlere uğradığını anlama odaklı bir okuma yaptığını söylemek mümkündür. Onun için modernizm, kendi içinde yaşadığı postmodern dönemi anlayabilmek için gerekli olan bir enstrümandır. Baudrillard, bu tür dönemleri açıklamak yerine, kendi felsefi sistemi içerisinde tutarlı ama karmaşık bir yol izlemeye daha çok özen göstermiştir.

Her ne kadar bazı düşünürler (Gane) Baudrillard'ı postmodern olarak görmese de, kimi düşünürler (Best ve Kellner) onu postmodernizmin bir pratisyeni olarak görmüşlerdir. Bu durum ilk bakışta tezat gibi dursa da, aslında bu durumun oluşmasında

en büyük pay, Baudrillard'ın erken döneminde postmodern kavramını, anlamsız, içi boş olarak nitelenmesi ve hatta onun bir kavram bile olmadığını söylemesi, daha sonrasında ise, oluşan toplumun postmodernizmle olan irtibatını ortaya koymasındadır. Onun bu ikircikli bir görünüm arz eden düşüncelerinin ardında, aslında düşünce sisteminin değiştiği ve dönüştüğü gerçeği vardır.

Baudrillard, çağını okumayı başaran, savaşlar sonrası hem maddi dünyanın hem de teorilerin sefaletini gören ve bu noktadan sonra teoriden ayrılarak, pratiğe doğru bir kayma yaşamış biridir. Batı'nın tek güç olarak ele alınmasına ve tüm dünyanın Batı tarafından organize edilmesine itiraz etmiştir. Bunun yerine Batı dışı toplumların kendi öz-kimliklerine geri dönmelerini –tıpkı Tasadaylı yerliler örneğinde olduğu gibi- ve kendi değer yargılarını oluşturmalarını tavsiye etmektedir.

Son olarak da Simülakr ve dolayısıyla postmodern evrene verilebilecek en iyi cevabın iki temsilde var olduğunu söyler. Bunlardan birincisi oldukça yüksek teknolojiye sahip olan Japonya, ikincisi ise, kendi değer yargılarıyla hareket eden ve kendi özünü korumakta olan İslam dinidir. Bu konuda, “Bence İslamiyet bütün gücüyle yaşıyor ve hiç de ölü bir hali yok. Yaşam biçiminde bir değişiklik yok. Batı'nın başını alıp gittiği günlerde diğer ülkelerin onun dümen suyuna girdikleri söylenebilir. Oysa bugün Batı bir durgunluk aşamasındadır. Amaçlarını yitirmiş durumdadır. Nereye doğru gittiğini bilememektedir.”²⁷⁷ diyerek, kendi düşüncesini belirtmiştir.

²⁷⁷ Jean Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde*, (çev. Oğuz Adanır), İstanbul, Doğubatu Yay., 1991, s. 83.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ADANIR Oğuz, *Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar Ve Söyleyişiler*, İstanbul, Hayal Et Kitap Yay., 2008.
- Adorno, Theodor & Horkheimer Max, *Aydınlanmanın Diyalektiği*, (çev. Nihat Ülner, Elif Öztarhan Karadoğan), İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2014.
- ANDERSON Perry, *Postmodernitenin Kökenleri*, Elçin Gen (çev.), İstanbul, İletişim Yay., 2011.
- ARENDT Hannah, *Kötülüğün Sıradanlığı*, Özge Çelik (çev.), İstanbul, Metis Yayınları, 2012.
- AY Volkan, *Modern Felsefede Özne-Nesne Ayrımı ve Öznellik Kavramı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2013,
- BAUDRILLARD Jean, *Amerika*, Yaşar Avunç, (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yay., 2013.
- BAUDRILLARD Jean, *Anahtar Sözcükler*, Oğuz Adanır-Leyla Yıldırım (çev.), İstanbul, Paragraf Yay., 2005.
- BAUDRILLARD Jean, *Baştan Çıkarma Üzerine*, Ayşegül Sönmezay (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yay., 2005.
- BAUDRILLARD Jean, *Bir Parçadan Diğere: François l"Yvonnet ile Söyleyişi*, Yaşar Avunç, (çev.), İstanbul, İnkılap Yay., 2005.
- BAUDRILLARD Jean, *Cool Anılar I-II*, Ayşegül Sönmezay (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014.
- BAUDRILLARD Jean, *Cool Anılar III- IIV*, Yaşar Avunç (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2002.

- BAUDRILLARD Jean, *Çaresiz Stratejiler*, Oğuz Adanır (çev.), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yay., 2011.
- BAUDRILLARD Jean, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, Oğuz Adanır (çev.), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yay., 2009.
- BAUDRILLARD Jean, *İlahi Sol*, Oğuz Adanır (çev.), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yay., 2015.
- BAUDRILLARD Jean, *İmkânsız Takas*, Ayşegül Sönmezay (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yay., 2005.
- BAUDRILLARD Jean, *Karnaval ve Yamyam*, Oğuz Adanır (çev.) İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yay., 2012.
- BAUDRILLARD Jean, *Kötülüğün Şeffaflığı: Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, Emel Bora-Işık Ergüden (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yay., 2012.
- BAUDRILLARD Jean, *Kusursuz Cinayet*, Necmettin Kamil Sevil (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yay., 2012.
- BAUDRILLARD Jean, *Neden Her Şey Hâlâ Yok Olup Gitmedi*, Oğuz Adanır (çev.), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2012.
- BAUDRILLARD Jean, *Nesneler Sistemi*, Oğuz Adanır, Aslı Karamollaoğlu, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yay., 2014.
- BAUDRILLARD Jean, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Ya Da Toplumsalın Sonu*, Oğuz Adanır (çev.), İstanbul, DoğuBatı Yay., 2006.
- BAUDRILLARD Jean, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, Oğuz Adanır (çev.), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yay., 2005.
- BAUDRILLARD Jean, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, Oğuz Adanır (çev.), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yay., 2002.
- BAUDRILLARD Jean, *Simülakrlar ve Simülasyon*, Oğuz Adanır (çev.), İstanbul: Doğu-Batı Yay., Nisan 2003.

- BAUDRILLARD Jean, *Tam Ekran*, Bahadır Gülmez (çev.), İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2001.
- BAUDRILLARD Jean, *Tüketim Toplumu*, Hazal Deliçaylı–Ferda Keskin (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yay., 2004.
- BAUDRILLARD Jean, *Üretimin Aynası*, Oğuz Adanır (çev), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yay., Nisan 1998.
- BELL Daniel, *The Contradictions of Postmodernism*, Basic Books, New York, 1976.
- BERMAN Marshall, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, Bülent Peker- Ümit Altuğ (çev.), İstanbul, Metis Yayınları, 2016.
- BEST Steve ve Douglas Kellner, *Postmodern Teori*, Mehmet Küçük (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yay., Mart 1996.
- CALLİNİCOS Alex, *Toplum Kuramı*, Yasemin Tezgiden (çev.), İstanbul, İletişim Yay., 2013.
- CEVİZCİ Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Ankara, Say Yay., 2009
- CEVİZCİ Ahmet, *Felsefe Tarihi*, Ankara, Say Yay., 2009.
- CEVİZCİ Ahmet ve Kasım Küçükalp, *Batı Düşüncesi*, İstanbul, İsam Yay., 2009.
- CONNOR, Steven, *Postmodernist Kültür*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları., 2015.
- ÇİĞDEM Ahmet, *Aydınlanma Felsefesi*, İstanbul, İletişim Yay., 2015.
- DE SAUSSURE Ferdinand, *Genel Dilbilim Dersleri*, (çev. Berke Vardar), İstanbul, Multilingual Yayınları.
- DOLTAŞ Dilek, *Postmodernizm ve Eleştirisi Tartışmalar/ Uygulamalar*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi Yay., 2003.
- EVANS Richard, *Tarih Savunusu*, Uygur Kocabaşoğlu (çev.), İmge Kitabevi, İstanbul, 1999.
- FEATHERSTONE K. Mike, *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, Mehmet Küçük (çev.), Ayrıntı Yay., İstanbul, 1996.
- Foster, Hal, *The Anti-Aesthetic*, Washington, Bay Press, 1987.

- FOUCAULT Michel, *Kelimeler ve Şeyler*, Mehmet Ali Kılıçbay (çev.), İstanbul, İmge Kitabevi Yay., 2001, s. 451–458.
- FOUCAULT Michel, *Özne ve İktidar*, Işık Ergüden – Osman Akınhay (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014.
- GANE Mike, *Jean Baudrillard: Radikal Belirsizlik*. Ali Utku-Serhat Toker (çev.), Ankara, De Ki Yay., 2008.
- GELLNER Ernest, *Postmodernizm İslam ve Us*, Bülent Peker (çev.), Ankara, Ümit Yay., 1994.
- GIDDENS Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, Ersin Kuşdil (çev.), İstanbul, Ayrıntı Yay., 1994.
- GOTTDIENER Mark, *Postmodern Göstergeler*, Erdal Cengiz, Hakan Gür, Arhan Nur (çev.), İstanbul, İmge Kitabevi Yay., 2005.
- HARVEY David, *Postmodernliğin Durumu*, Sungur Savran (çev.), Ankara, Metis Yay., 1997.
- HOLLİNGER Rober, *Postmodernizm ve Sosyal Bilimler*, Ahmet Cevizci (çev.), İstanbul, Paradigma Yayınları, 2005.
- HORKHEİMER Max, *Akil Tutulması*, Orhan Koçak (çev.), İstanbul, Metis Yayınları, 2013.
- Modernite Versus Postmodernite. Mehmet Küçük (drl.), Ankara: Vadi Yayınları, 1994.
- FREDERİC Jameson, *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*, (çev. Nuri Plümer, Abdülkadir Gölcü), Ankara, Nirengi Kitap, 2011.
- KOÇAKOĞLU, Bedia, *Anlamsızlığın Anlamı Postmodernizm*, Ankara, Hece Yay., 2012.
- KÜÇÜKALP, Kasım, *Nietzsche ve Postmodernizm*, İstanbul, Paradigma Yay., 2003.
- LYOTARD J. F, *Postmodern Durum*, İsmet Birkan (çev.), Ankara, Bilgesu Yay., 1990.
- MCGOWAN John, *Postmodernism and Its Critics*, English, Cornell University Press, 1991.

- MCROBBİE Angela, *Postmodernizm ve Popüler Kültür*, Almıla Özdek (çev.), İstanbul, Sarmal Yay., 1999
- MILLS Wright, *The Sociological Imagination*, Oxford University Press, 1959
- ÖZKİRAZ Ahmet, *Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum*, İstanbul, Çizgi Kitabevi Yay., 2003.
- R. B. Pippin, *Modernism as a Philosophical Problem*, Cambridge, Blackwell Publishers Inc., 1995.
- ROSENAU Pauline Marie, *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*, Tuncay Birkan (çev.), İstanbul, Ark Yay., 1998.
- RUSS Jacqueline, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni*, Özcan Doğan (çev.), İstanbul, Doğubatu Yayınları, 2012.
- SARUP Madan, *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm*, A. Baki Güçlü (çev), İstanbul, Ark Yayınevi, 1997.
- SİM Stuart, *Postmodern Düşüncenin Eleştirel Sözlüğü*, Mukadder Erkan, Ali Utku (çev.) İstanbul, Ebabil Yay., 2006.
- ŞAYLAN Gencay, *Postmodernizm*, İstanbul, İmge Kitabevi, 2009
- TARNAS Richard, *Batı Düşüncesi cilt I*, İstanbul, Külliyyat Yay., 2012.
- TARNAS Richard, *Batı Düşüncesi cilt II*, İstanbul, Külliyyat Yay., 2012.
- TURAN Müslüm, *Postmodern Teori*, İstanbul, On İki Levha Yay., 2011.
- URSULA K. Heise, *Science, Technology and Postmodernism*, ed. Steven Connor, Cambridge University Press, 2004.
- VATTİMO Gianni, *Şeffaf Toplum*, Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul, Say Yay., 2012.
- YİBİNG Zhang, *Derrida'nın Marx Hayaletleri, Baudrillard ve Debord'un Yeni Toplumu*, c.II, Aylin Muhaddisoğlu (çev.), İstanbul, Kalkedon Yay., 2012.
- WEST David, *Kıta Avrupa Felsefesine Giriş*, Ahmet Cevizci, (çev), İstanbul, Paradigma Yay., Eylül 1998.

WYSCHOGROD Edith, *Azizler ve Postmodernizm*, Ahmet Demirhan, (çev.) İstanbul, İnsan Yay., 2002.

Makaleler ve Diğer Kaynaklar

BİRCAN Ufuk, “Roland Barthes Ve Göstergebilim” *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S. 26, 2013 ss. 17-41.

HABERMAS Jürgen, “Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje”, *Postmodernizm*, Necmi Zekâ (drl.), İstanbul, Kıyı Yay., 1990, ss.72–81.

KIZILÇELİK Sezgin “Postmodernizm: ‘Modernlik Projesine’ Bir Başkaldırı”, *Türkiye Günlüğü*, 1994, S., 30.

KÖSE Hüseyin, “Lefebvre ve Modern Dünyada Gündelik Hayat”, *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, ss. 7-25, 2008.

UÇAN Hilmi, “Modernizm/Postmodernizm ve J. Derrida’nın Yapısökümcü Okuma ve Anlamlandırma Önerisi”, *Turkish Studies*, 4/8, 2009.

[http:// www.tdk.gov.tr /index.php?option =com_gts&arama =gts&guid= TDK.GTS.576ef52c3d1a42.43132013.](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.576ef52c3d1a42.43132013)

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Mustafa DİKMEN
Tez Adı	JEAN BAUDRILLARD VE POSTMODERNİZM
Enstitü	SOSYAL BİLİMLER
Anabilim Dalı	FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
Tez Türü	YÜKSEK LİSANS
Tez Danışman(lar)ı	Doç. Dr. Kasım KÜÇÜKALP
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 11/07/2016

İmza :